

Yükseköğretime Bakış

2020

İZLEME VE DEĞERLENDİRME RAPORU

YÜKSEKÖĞRETİME BAKIŞ 2020
İZLEME ve DEĞERLENDİRME RAPORU

Eğitim-Bir-Sen Yayınları: 112

Eğitim-Bir-Sen Adına Sahibi

Ali YALÇIN / Genel Başkan

Genel Yayın Yönetmeni

Şükrü KOLUKISA / Genel Başkan Yardımcısı

Proje Yöneticisi

Atilla Olçum / Genel Başkan Yardımcısı

Yayın Kurulu

Ali Yalçın
Latif Selvi
Ramazan Çakırcı
Mithat Sevin
Şükrü Kolukisa
Hasan Yalçın Yayla
Atilla Olçum

tasarım. selim aytekin

baskı. semih ofset. 0312 341 40 75

baskı adedi. 3.000

baskı tarihi. 1. Baskı. Kasım 2020

ISBN. 978-625-7955-05-8

Eğitim-Bir-Sen Genel Merkezi
Zübeyde Hanım Mahallesi Sebze Bahçeleri Caddesi No:86 Kat: 14-15-16 Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 231 23 06 - Faks: (0312) 230 65 28
www.ebs.org.tr - e-posta: ebs@ebs.org.tr

Atıf için:

Gür, B.S. ve Yurdakul, S. (2020). *Yükseköğretime bakış 2020: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.

YÜKSEKÖĞRETİME BAKIŞ 2020

İZLEME ve DEĞERLENDİRME RAPORU

Bekir S. Gür
Serkan Yurdakul

TAKDİM

Bir ÷lkedeki mevcut yükseköğretim sistemi bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı ile ÷lkelerin ekonomik ve sosyal gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu yüzden yükseköğretime yapılan yatırımların ne ölçüde başarılı olduğunun tespit edilmesi ve yükseköğretim sistemindeki büyümenin verimliliğinin ve etkinliğinin izlenmesi bir zorunluluk arz etmektedir. Bunun için, güncel veriler ile yükseköğretim sisteminin izlenmesi, tanımlanan amaç ve hedeflerin ne ölçüde gerçekleştiğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin en büyük eğitim sendikası ve sivil toplum örgütü Eğitim-Bir-Sen olarak biz, bu amaca hizmet edeceğimizi düşündüğümüz ve son derece önemli bulduğumuz Yükseköğretime Bakış rapor serimizin sorumluluğunu üstlenerek bu işi ciddiyetle devam ettirmekteyiz. İlkini 2017 yılında yayınladığımız, *Yükseköğretime Bakış 2017: İzleme ve Değerlendirme Raporu* ile yükseköğretim sisteminin kapsamlı bir analizini yaparak devamında 2018 ve 2019 yıllarında da raporlarımızı sizlerin huzuruna sunmuştuk. Türkiye'de bir ilk olarak, yükseköğretim sistemini yıllık olarak izleme ve değerlendirme çalışmalarına başlayarak güncel durum analizlerle devam eden süreçle birlikte şimdi de *Yükseköğretime Bakış 2020: İzleme ve Değerlendirme Raporu* ile sisteme katkıda bulunmaya devam etmekteyiz.

Uluslararası kuruluşların standartları kullanılarak ve veri temelli analiz ilkesi gözetilerek hazırlanan *Yükseköğretime Bakış 2020: İzleme ve Değerlendirme Raporu*, içeriği ve metodolojisiyle yükseköğretimde yaşanan değişimlerin süreç analizlerini ve sonuç gözlemlerini yansıtan bir perspektifle muhataplara sunulmaktadır. *Yükseköğretime Bakış 2020: İzleme ve Değerlendirme Raporumuz* içerik itibarıyla belirli dönem aralıkları ele alınarak temel başlıklar ışığında gelecek dönemdeki süreçlere yön vermeyi, daha etkin, verimli ve kaliteli bir yükseköğretim sisteminin tesis edilmesine yardımcı olmayı hedeflenmektedir.

Türkiye yükseköğretim sisteminin güncel durumunun ele alındığı ve yükseköğretim politikalarının gündeme getirildiği bu raporun yükseköğretim camiası ve tüm Türkiye için faydalı olacağına inanıyorum. Bu rapor vesilesi ile yükseköğretimde karar alma süreçlerinin daha katılımcı, toplumsal talepleri dikkate alan ve veri temelli olarak gerçekleşeceğini umuyorum. Ayrıca raporu hazırlayan araştırma ekibimize ve veri talebimize olumlu cevap veren kurumlara teşekkürlerimi iletiyorum.

Ali Yalçın
Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen
Genel Başkanı

ÖNSÖZ

Toplumun araştırıcı aklını ifade etmesi açısından yükseköğretim, eğitim sistemimizin çok önemli bir kademesidir. Milletimizin her alanda daha emin ve daha güçlü atılım yapması, niversitele-
rimizde niteliğin artması ile mümkündür. Bu sebeple üniversitelerimizin her açıdan mevcut du-
rumunun ele alınması, sistemin iyileşmesi, gelişmesi adına önem arz etmektedir. Bu amaca haiz
olmak için de dar kalıplar ve yargılar yerine *akademik sendikacılık* bağlamındaki ilkelere oldukça
nem veriyor ve Türkiye yükseköğretim sistemi için faydalı olabilecek nerileri ilgili kurum ve
kuruluşların dikkatine sunuyoruz.

Eğitim-Bir-Sen olarak yayınladığımız Yükseköğretime Bakış raporlarımız 2017, 2018 ve 2019 yıl-
ları itibariyle hem eğitimin mevcut durumunu ele almış hem de bu süre zarfında yaşanan de-
điřmelere yapıcı önerilerle ışık tutmuştur. *Yükseköğretime Bakış 2020: İzleme ve Değerlendirme*
raporumuzun içerisindeki bölümler hazırlanırken uluslararası (UNESCO, OECD, SJR vb.) ve ulusal
(YK, MEB, TÜİK, KYK) pek çok veri kaynağı kullanılmıştır. İller, bölgeler ve kurumlar arasın-
daki farklılaşmalar ulusal bağlamda, ülkeler arasındaki farklılıklar ise uluslararası perspektifle ele
alınmıştır. Raporumuzda içerik açısından bir önceki yılın göstergelerine göre bazı değerlikler
yapılmıştır. Bu yılki raporumuzda; yükseköğretime geçiş, yükseköğretime erişim ve katılım, eği-
timin ıktıları, ğretim elemanları, eğitim ortamları, yükseköğretimin finansmanı ile niversitele-
rin akademik ve yenilikçilik performansı başlıkları altında yedi bölüm bulunmaktadır.

Türkiye yükseköğretim sisteminin en güncel halinin ele alındığı raporumuz, yükseköğretim siste-
minin iyileşmesine, gelişmesine, sorunlarının zmne ve daha etkin ve verimli bilim politikala-
rının üretilmesine katkı sunmasını temenni ediyoruz. Bu vesileyle raporumuzun hazırlanmasın-
da emeği geçen değerli hocalarımız Doç. Dr. Bekir S. Gr ve Serkan Yurdakul'a teşekkürlerimizi
sunarız.

Atilla Olum
Genel Başkan Yardımcısı

İçindekiler

Takdim		5
Önsöz		7
İçindekiler		9
Şekil, Tablo ve Harita Listesi		11
Kısaltmalar Listesi		15
Giriş		17
Yönetici Özeti		21
BÖLÜM A	YÜKSEKÖĞRETİME GEÇİŞ	28
Gösterge A1	Ortaöğretimden Mezun Öğrenci Sayısı Kaçtır?	30
Gösterge A2	Yükseköğretime Geçiş Oranları Nasıldır?	33
Gösterge A3	Yükseköğretim Kontenjan Sayıları Kaçtır?	35
Bölüm A	Sonuç ve Öneriler	39
Bölüm A	Kaynaklar	40
BÖLÜM B	YÜKSEKÖĞRETİME ERİŞİM VE KATILIM	42
Gösterge B1	Yeni kayıt öğrenci sayısı kaçtır?	44
Gösterge B2	Yükseköğretim net okullaşma oranı kaçtır?	47
Gösterge B3	Yükseköğretim öğrenci sayısı kaçtır?	48
Gösterge B4	Açık ve uzaktan öğretim programlarındaki öğrenci sayısı kaçtır?	56
Gösterge B5	Yükseköğretime katılımında cinsiyet oranı kaçtır?	61
Gösterge B6	Yükseköğretimde yaş dağılımı nasıldır?	63
Bölüm B	Sonuç ve Öneriler	64
Bölüm B	Kaynaklar	66
BÖLÜM C	EĞİTİMİN ÇIKTILARI	68
Gösterge C1	Nüfusun eğitimi ne düzeydedir?	70
Gösterge C2	Yükseköğretim mezun sayıları nasıl değişmiştir?	75
Gösterge C3	Yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranları ne düzeydedir?	79
Gösterge C4	Yükseköğretim mezunu çalışanlar ne kadar kazanıyor?	84
Bölüm C	Sonuç ve Öneriler	87
Bölüm C	Kaynaklar	88
BÖLÜM D	ÖĞRETİM ELEMANLARI	90
Gösterge D1	Türkiye'de öğretim elemanı sayısı kaçtır?	92
Gösterge D2	MEB aracılığıyla yurtdışında burslu lisansüstü eğitimi alıp göreve başlayan kaç kişi var?	99
Gösterge D3	Türkiye'de öğretim üyesi ve görevlisi açığı ne kadardır?	101
Bölüm D	Sonuç ve Öneriler	102
Bölüm D	Kaynaklar	103

BÖLÜM E	EĞİTİM ORTAMLARI	104
Gösterge E1	Türkiye'deki yükseköğretim kurumu sayısı kaçtır?	106
Gösterge E2	Kurum başına düşen öğrenci ve öğretim üyesi sayısı kaçtır?	110
Gösterge E3	Öğretim elemanı ve üyesi başına düşen öğrenci sayısı kaçtır?	112
Gösterge E4	KYK yurt kapasitesi ne kadardır?	117
Bölüm E	Sonuç ve Öneriler	119
Bölüm E	Kaynaklar	120
BÖLÜM F	YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANI	122
Gösterge F1	Bütçenin ve GSYH'nin ne kadarı yükseköğretim harcamalarına ayrılmaktadır?	124
Gösterge F2	Öğrenci başına ne kadar harcama yapılmaktadır?	129
Gösterge F3	Ekonomik sınıflandırmaya göre yükseköğretim ve AR-GE bütçe dağılımı nasıldır?	134
Gösterge F4	Öğrenciler ne tür kamu desteği almaktadır?	137
Bölüm F	Sonuç ve Öneriler	139
Bölüm F	Kaynaklar	140
BÖLÜM G	ÜNİVERSİTELERİN AKADEMİK VE YENİLİKÇİLİK PERFORMANSI	142
Gösterge G1	Türkiye'nin uluslararası akademik yayın performansı ne durumdadır?	144
Gösterge G2	Türkiye'nin AR-GE insan kaynağı ne durumdadır?	147
Gösterge G3	Türkiye'nin patent performansı ne durumdadır?	149
Bölüm G	Sonuç ve Öneriler	153
Bölüm G	Kaynaklar	154

Şekil, Tablo ve Harita Listesi

Şekil A.1.1	Cinsiyete ve okul türüne göre ortaöğretimden mezun olanların sayısında yaşanan değişim (2015-2019)	30
Şekil A.1.2	OECD ülkelerinde tüm yaş grupları için brüt lise mezuniyet oranlarında yaşanan değişim (%) (2005, 2010 ve 2017)	31
Şekil A.1.3	OECD ülkelerinde program türüne göre ortaöğretimden mezun olanlar arasında kızların payı (%) (2017)	31
Şekil A.2.1	Ortaöğretim son sınıfta üniversite giriş sınavına başvuran ve sonrasında bir yükseköğretim programına yerleşen öğrencilerin oranında yaşanan değişim (%) (2010, 2015 ve 2020)	33
Şekil A.2.2	Lise türüne göre lise son sınıf düzeyinde üniversite giriş sınavına başvuran adaylar arasında bir yükseköğretim programına yerleşenlerin oranı (%) (2019)	34
Şekil A.3.1	ÖSYS'ye başvuran ve yerleşen aday sayılarında yaşanan değişim (2011-2020)	35
Şekil A.3.2	Yükseköğretimde önlisans programları kontenjanları ile yerleşen ve boş kalan kontenjan sayılarında yaşanan değişim (2016-2020)	36
Şekil A.3.3	Yükseköğretimde lisans programları kontenjanları ile yerleşen ve boş kalan kontenjan sayılarında yaşanan değişim (2016-2020)	36
Şekil A.3.4	OECD ülkelerinde öğrenim düzeyine göre yükseköğretime ilk kez girenlerin dağılımı (%) (2018)	37
Şekil B.1.1	Öğrenim düzeyine göre yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2015-2019)	44
Şekil B.1.2	Öğrenim düzeyine göre yüz yüze programlara yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2015-2019)	45
Şekil B.1.3	Öğrenim düzeyine göre ikinci öğretime yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2015-2019)	45
Şekil B.2.1	Cinsiyete göre yükseköğretimde net okullaşma oranlarında (%) yaşanan değişim (2014-2018)	47
Şekil B.3.1	Öğrenim düzeyine göre toplam öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2009, 2014 ve 2019)	48
Şekil B.3.2	Yükseköğretim kurum türü ve öğretim biçimine göre toplam öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2015-2019)	49
Tablo B.3.3	Devlet yükseköğretim kurumlarında öğrenim düzeyi ve öğretim biçimine göre öğrenci paylarında (%) yaşanan değişim (2009, 2014 ve 2019)	49
Şekil B.3.4	İllere göre devlet yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin dağılımı (2019)	50
Şekil B.3.5	Birinci ve ikinci dalga devlet yükseköğretim kurumlarının öğrenci sayıları (2019)	51
Şekil B.3.6	Üçüncü dalga devlet yükseköğretim kurumlarının öğrenci sayıları (2019)	52
Şekil B.3.7	Vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci sayıları (2019)	53
Şekil B.3.8	İllere göre vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin oransal (%) dağılımı (2019)	54
Harita B.3.9	İllere göre bin kişi başına düşen yükseköğretim öğrenci sayısı (2019)	55
Şekil B.4.1	Öğretim türüne göre yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2015-2019)	56

Şekil B.4.2	Öğrenim düzeyine göre açıköğretim öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2015-2019)	57
Şekil B.4.3	Önlisans ve lisans öğrenci sayıları içinde açıköğretim öğrenci oranlarında (%) yaşanan değişim (2015-2019)	58
Tablo B.4.4	Açıköğretim programı uygulayan üniversitelerde öğrenim düzeyine göre öğrenci sayıları (2019)	58
Tablo B.4.5	Açıköğretim önlisans programı uygulayan üniversitelerde en çok öğrencisi olan ilk 10 programa göre öğrenci sayıları (2019)	59
Tablo B.4.6	Açıköğretim lisans programı uygulayan üniversitelerde en çok öğrencisi olan programa göre öğrenci sayıları (2019)	59
Tablo B.4.7	Yükseköğretim kurum türü ve öğrenim düzeyine göre uzaktan öğretim öğrenci sayıları (2019)	60
Şekil B.5.1	Yeni kayıt yaptıran ve mevcut önlisans ve lisans öğrencilerinin cinsiyet oranında yaşanan değişim (2015-2019)	61
Şekil B.5.2	Yeni kayıt yaptıran ve mevcut lisansüstü öğrencilerinin cinsiyet oranında yaşanan değişim (2015-2019)	62
Şekil B.6.1	Cinsiyete göre lisans düzeyindeki öğrencilerin yaşlarına göre frekans dağılımları (2019)	63
Şekil C.1.1	Cinsiyete, 25+ ve 25-34 yaş gruplarına göre yükseköğretim mezunu oranlarında (%) yaşanan değişim (2015-2019)	70
Şekil C.1.2	Yaş guruplarına ve cinsiyete göre yükseköğretim mezun oranları (%) (2019)	71
Şekil C.1.3	Bölgelere ve cinsiyete göre 25+ ve 25-34 yaş gruplarında yükseköğretim mezunu oranları (%) (2019)	71
Tablo C.1.4	OECD ülkelerinde cinsiyete göre 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunu oranlarında (%) yaşanan değişim (2009 ve 2019)	72
Şekil C.1.5	OECD ülkelerinde 20-24 yaş arası ne işte ne de eğitimde olanların oranında (%) yaşanan değişim (2009 ve 2019)	73
Şekil C.2.1	Öğrenim düzeyine göre yükseköğretim mezun sayılarında yaşanan değişim (2009, 2014 ve 2019)	75
Şekil C.2.2	Öğrenim düzeyine göre yükseköğretim mezunlarının cinsiyet oranlarında yaşanan değişim (2015-2019)	75
Şekil C.2.3	Bazı OECD ülkelerinde yükseköğretimden ilk kez mezun olanların cinsiyet oranı (2018)	76
Şekil C.2.4	Öğretim türüne göre yükseköğretim mezunu oranlarında (%) yaşanan değişim (2015-2019)	77
Şekil C.2.5	Öğrenim düzeyine göre lisansüstü mezun sayılarında yaşanan değişim (2015-2019)	77
Tablo C.2.6	En çok yüksek lisans ve doktora mezunu veren ilk on üniversite (2018 ve 2019)	78
Şekil C.3.1	Eğitim düzeyine göre 15 yaş üstü işsizlik ve istihdam oranlarında (%) yaşanan değişim (2015-2019)	79
Şekil C.3.2	Cinsiyete göre 15 yaş üstü yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranlarında (%) yaşanan değişim (2015-2019)	80
Şekil C.3.3	Bölgelere ve cinsiyete göre 15 yaş üstü yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranlarında (%) yaşanan değişim (2019)	80
Tablo C.3.4	OECD ülkelerinde cinsiyete göre 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranlarında (%) yaşanan değişim (2009 ve 2019)	81
Tablo C.3.5	OECD ülkelerinde öğrenim düzeyine göre 25-64 yaş arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranları (%) (2019)	82
Şekil C.3.6	OECD ülkelerinde 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranı (%) (2019)	83

Şekil C.4.1	Cinsiyete ve eğitim düzeyine göre çalışanların yıllık ortalama brüt kazancı (₺) (2018)	84
Şekil C.4.2	OECD ülkelerinde eğitim düzeyine göre çalışanların görelî kazançları (lise altı=100) (2018)	85
Şekil C.4.3	OECD ülkelerinde yaş gruplarına göre yükseköğretim mezunu kadın çalışanların erkeklere oranla kazançları (%) (2018)	85
Şekil D.1.1	Öğretim elemanı sayısında yaşanan değişim (2015-2019)	92
Şekil D.1.2	Yükseköğretim kurum türüne göre öğretim üyesi ve elemanı sayılarında yaşanan değişim (2015-2019)	93
Şekil D.1.3	Yükseköğretim kurum türüne ve akademik unvana göre öğretim üyesi sayılarında yaşanan değişim (2009, 2014 ve 2019)	93
Şekil D.1.4	Yükseköğretim kurum türüne göre görev yapan öğretim üyesi ve öğretim elemanları içinde kadın öğretim üyesi ve öğretim elemanı oranında yaşanan değişim (%) (2015-2019)	94
Şekil D.1.5	Devlet yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim üyelerinin bölgelere göre oransal dağılımı (%) (2019)	95
Şekil D.1.6	Vakıf yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim üyelerinin bölgelere göre oransal dağılımı (%) (2019)	96
Şekil D.1.7	Birinci, ikinci ve üçüncü dalga devlet yükseköğretim kurumlarında kadın öğretim üyesi oranları (2019)	97
Şekil D.1.8	Vakıf yükseköğretim kurumlarında kadın öğretim üyesi oranları (2019)	98
Şekil D.2.1	YLSY kapsamında öğrenimini tamamlayıp görev talep eden ve mecburi hizmetine başlayanların öğrenim düzeyine göre sayıları (2015-2019)	99
Şekil D.2.2	Öğrenim düzeyine göre YLSY kapsamında yurtdışında öğrenim gören bursiyer sayıları (2014-2019)	100
Şekil D.3.1	Türkiye’de öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayılarının OECD ortalamalarına eşit olması durumunda ortaya çıkacak öğretim elemanı sayısı senaryo çalışması	101
Şekil E.1.1	Yıllara göre yükseköğretim kurum sayılarında yaşanan değişim (1991-2020)	106
Şekil E.1.2	Türkiye’de devlet üniversitelerinin kurulma dalgalarına göre sayıları (2020)	107
Tablo E.1.3	İllere göre yükseköğretim kurum sayıları (2020)	108
Tablo E.1.4	Yükseköğretim kurum türüne göre birim sayıları (2020)	108
Şekil E.1.5	Dünyada yükseköğretim kurum sayısı 150 üzeri olan ülkelere göre üniversite sayıları (Temmuz 2020)	109
Şekil E.2.1	Devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları başına düşen ortalama öğrenci sayısında yaşanan değişim (2015-2019)	110
Şekil E.2.2	Devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları başına düşen öğretim üyesi sayısında yaşanan değişim (2015-2019)	111
Şekil E.2.3	Kurulma dalgalarına göre devlet yükseköğretim kurumları başına düşen öğretim üyesi ve öğrenci sayıları (2019)	111
Şekil E.3.1	OECD ülkelerinde yükseköğretimde öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayıları (2018)	112
Şekil E.3.2	Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının birinci ve ikinci dalga devlet üniversitelerindeki dağılımı (2019)	113
Şekil E.3.3	Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının üçüncü dalgada kurulan devlet üniversitelerindeki dağılımı (2019)	115
Şekil E.3.4	Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının vakıf üniversitelerindeki dağılımı (2019)	116

Şekil	E.4.1	Cinsiyete göre KYK yurt kapasitelerinde yaşanan değişim (2015-2019)	117
Şekil	E.4.2	KYK yurt sayısında yaşanan değişim (2015-2019)	118
Şekil	F.1.1	Yükseköğretim bütçesinin GSYH'ye ve merkezi yönetim bütçesine oranında (%) yaşanan değişim (2016-2020)	124
Şekil	F.1.2	Kamunun yükseköğretim harcamalarında yaşanan değişim (milyon ₺) (2015-2019)	125
Şekil	F.1.3	Finans kaynağına göre yükseköğretime yapılan eğitim harcamalarının dağılımında yaşanan değişim (%) (2014-2018)	125
Şekil	F.1.4	OECD ülkelerinde yükseköğretim harcamalarının GSYH içindeki oranı (%) (2017)	126
Tablo	F.1.5	OECD ülkelerinde toplam yükseköğretim harcamaları içinde kamu, özel (hanehalkı ve diğer özel harcamalar) ve uluslararası harcamaların oranı (%) (2017)	127
Şekil	F.2.1	Devlet yükseköğretim kurumlarında yüz yüze öğrenci sayısında ve öğrenci başına yapılan harcamada (₺) yaşanan değişim (2015-2019)	129
Şekil	F.2.2	OECD ülkelerinde yükseköğretimde öğrenci başına yapılan harcama (\$) (2017)	130
Şekil	F.2.3	Birinci ve ikinci dalga üniversitelere göre öğrenci başına yapılması öngörülen harcama (₺) (2020)	131
Şekil	F.2.4	Üçüncü dalga üniversitelere göre öğrenci başına yapılması öngörülen harcama (₺) (2020)	132
Şekil	F.3.1	Yükseköğretim bütçesinin ekonomik sınıflandırmaya göre dağılımında yaşanan değişim (%) (2016-2020)	134
Şekil	F.3.2	Merkezi bütçe yatırımlarından yükseköğretim yatırımlarına ayrılan payda (%) yaşanan değişim (2016-2020)	135
Şekil	F.3.3	OECD ülkelerinde yükseköğretim harcamaları içinde cari ve sermaye harcamalarının payı (%) (2017)	135
Şekil	F.4.1	Bazı OECD ülkelerinde öğrenim düzeyine göre ulusal öğrencilerin kamu üniversitelerinde yıllık ödediği ortalama harç miktarları (2017/18)	137
Şekil	F.4.2	KYK'dan öğrenim kredisi ve burs alan öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2009, 2014 ve 2019)	138
Tablo	G.1.1	Scopus verilerine göre Türkiye adresli uluslararası yayın sayıları (2010-2019)	144
Tablo	G.1.2	Web of Science verilerine göre Türkiye adresli uluslararası yayın sayıları (2010-2019)	144
Şekil	G.1.3	Web of Science verilerine göre Türkiye'de bin kişi başına düşen yayın sayısı (2010-2019)	145
Tablo	G.1.4	Scopus verilerine göre ülkelerin toplam uluslararası yayın sayılarına göre sıralamaları (2016-2019)	146
Şekil	G.2.1	Türkiye'de sektöre göre AR-GE personeli sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)	147
Şekil	G.2.2	Seçilmiş bazı ülkelerde milyon kişi başına düşen AR-GE personeli sayısı (2018)	148
Tablo	G.3.1	Toplam patent başvuru sayısına göre ülke sıralamaları (2017 ve 2018)	149
Tablo	G.3.2	Menşesine göre PCT uluslararası patent başvuru sayıları (2018 ve 2019)	150
Tablo	G.3.3	PCT uluslararası patent başvuru sayısına göre seçilmiş kurumların dünya sıralaması (2019)	151

Kısaltmalar Listesi

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
ASELSAN	Askeri Elektronik Sanayi
GSB	Gençlik ve Spor Bakanlığı
GSYH	Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
KYK	Kredi ve Yurtlar Kurumu
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü <i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>
ÖSYM	Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi
ÖSYS	Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Sistemi
PCT	Patent İşbirliği Antlaşması <i>Patent Cooperation Treaty</i>
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TZE	Tam Zamanlı Eşdeğeri
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü <i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i>
WIPO	Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü <i>World Intellectual Property Organization</i>
YKS	Yükseköğretim Kurumları Sınavı
YLSY	Yurt Dışına Lisansüstü Öğrenim Görmek Üzere Gönderilecek Adayları Seçme ve Yerleştirme
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

GİRİŞ

Hem gelişmekte olan ÷lkeler hem de gelişmiş ÷lkeler y÷ksek÷đretime b÷y÷k yatırımlar yapmaktadır. Bunun temel sebebi, y÷ksek÷đretimin ÷lkenin kalkınmasında vazgeçilmez bir rol oynamasıdır. ÷lkeler, diğer nedenlerin yanı sıra ekonomik b÷y÷meyi teşvik etmek, verimliliği artırmak, kişisel ve sosyal gelişime katkıda bulunmak ve sosyal eşsizlikleri azaltmak için y÷ksek÷đretime yatırım yapmaktadır (OECD, 2020). Y÷ksek÷đretim mezunlarının daha fazla gelir elde etmesi ve genel olarak daha iyi yaşam koşullarına sahip olmaları da y÷ksek÷đretime olan talebin k÷resel olarak artmasına yol ağmıştır. Türkiye’de de y÷ksek÷đretime olan talep artmaya devam etmektedir. Y÷ksek÷đretim için artan talep göz önüne alındığında, y÷ksek÷đretim kurumları ve politika yapıcılar, yeterli kontenjan sağlama ve mevcut kontenjanlar üzerinde değişiklik yapma noktasında yeni zorluklarla karşılaşmaktadır.

Türkiye 1990’lı yılların başında ve 2006 sonrası dönemde y÷ksek÷đretime çok önemli yatırımlar yapmıştır. Bunun sonucunda y÷ksek÷đretim kurum ve ÷đretim elemanı sayıları artmış ve y÷ksek÷đretime erişim imkanları artmıştır. Ancak, Türkiye son birkaç yıldır y÷ksek÷đretime erişimi artırma noktasında bir duraksama yaşamaktadır. Türkiye 2020 yılı itibarıyla, 2014 yılında y÷ksek÷đretime yerleşen aday sayısını tekrar yakalayabilmiş durumdadır. Ekonomik Kalkınma ve işbirliği Örgütü (OECD) üye ÷lkelerinin ve diğer birçok ÷lkenin y÷ksek÷đretim verileri karşılaştırıldığında, Türkiye’de hem y÷ksek÷đretimde okullaşma oranlarının d÷şük olduğu hem de ÷đretim elemanı başına d÷şen ÷đrenci sayısının fazla olduğu gör÷lmektedir. Bu durum, Türkiye’nin ÷đretim elemanı ağığı olduğunu ve aynı zamanda çözümlenmesi gereken sorunların var olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye aynı anda hem erişimi artırma hem de kaliteyi artırma gibi iki önemli amacı aynı anda yapabilme zorluğuyla karşı karşıyadır.

Türkiye’deki y÷ksek÷đretim politikalarının sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi için, veri temelli ve bağımsız bir yaklaşım ihtiyacı vardır. *Y÷ksek÷đretime Bakış* rapor serisinin temel amacı, Türkiye y÷ksek÷đretim sisteminin mevcut durumu ve eğilimlerini, uluslararası karşılaştırmalarla birlikte bütünc÷l ve kapsamlı bir şekilde veriye dayalı olarak inceleme ve değerlendirmektir. *Y÷ksek÷đretime Bakış 2020: İzleme ve Değerlendirme Raporu*, mevcut y÷ksek÷đretim sistemin göstergelerini kapsamlı bir şekilde inceleyerek, sistemin durumunu, eğilimlerini ve olası müdahale ve iyileştirme alanlarını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Böylece, oldukça zengin bir gösterge setinden hareketle Türkiye’deki y÷ksek÷đretim politikalarının bağımsız bir şekilde değerlendirilmesi yapılmaktadır. Raporun, Türkiye’deki y÷ksek÷đretimin mevcut durumunu bilimsel ve nesnel bir şekilde görmek isteyen karar alıcı ve araştırmacılara yararlı olacağını d÷şünüyoruz.

Amaç ve Kapsam

Yükseköğretime Bakış 2020: İzleme ve Değerlendirme Raporu yedi bölümden oluşmaktadır: Yükseköğretime geçiş; yükseköğretime erişim ve katılım; eğitimin çıktıları; öğretim elemanları; eğitim ortamları; yükseköğretimin finansmanı ile üniversitelerin akademik ve yenilikçilik performansı. Her bölümde çeşitli sorulara cevap olacak göstergelere yer verilmiştir. Her bir gösterge ise ilgili veriler esas alınarak şekil, tablo veya haritalarla desteklenmiştir. Daha önceki raporların tecrübeleri ve toplanan verilerin özelliği de dikkate alınarak, 2020 yılı raporuna ilk bölüm olarak *Yükseköğretime Geçiş* eklenmiş, bazı göstergeler verilerine ulaşamadığı çıkartılmış, bazı göstergeler ise eklenmiştir. Şunu da eklemek gerekir ki, önceki yıllarla rahat bir kıyaslama yapılabilmesi için birçok gösterge olduğu gibi muhafaza edilmiştir. Bununla birlikte, bazı göstergelerin birkaç yıl aralıklarla raporda yer almasının raporun okunabilirliği açısından daha uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Yöntem

Bu rapor, nicel araştırma yöntemlerinden olan betimsel araştırma özelliğine sahiptir. Mevcut veriler ile eklenen veriler, stratejik olarak Türkiye’de yükseköğretim politikalarının oluşturulması ve geliştirilmesi sürecine katkı sağlama potansiyeli yüksek olanlar arasından belirlenmiştir. Araştırma geçmişten günümüze meydana gelen eğilimleri de incelediğinden hem kesitsel hem de boylamsal araştırma niteliğindedir. Veri analizinde tablolama teknikleri ile birlikte şekil ve haritalar da kullanılmıştır. Kullanılan teknikler arasında başlıca oran istatistikleri, sıklık ve yüzde dağılımları, merkezi eğilim ölçüleri, kategoriler arası karşılaştırmalar için çapraz tablo analizi bulunmaktadır. Ayrıca, tüm tablo ve şekillerdeki yıllar, öğretim yılının başlangıcını ifade etmektedir. Örneğin, 2019-2020 öğretim yılına ait veriler, tablo ve şekillerde 2019 olarak gösterilmiştir. Mezuniyete ilişkin verilerde ise öğretim yılının son yılı referans olarak alınmıştır. Yani 2018-2019 öğretim yılı sonunda mezun olanlar 2019 olarak gösterilmiştir.

Yükseköğretime Bakış 2020’de göstergelerdeki veriler ağırlıklı olarak son beş yılı/öğretim yılını kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Bazı göstergelerde ise beşer yıllık periyotlar halinde üç tarih ele alınarak devam edilmiştir (2009, 2014 ve 2019). İlk aşamada mevcut göstergelerde son durumun ortaya konması açısından veriler son beş yılı kapsayacak şekilde ve/veya beşer yıllık periyotlar (2009, 2014 ve 2019) halinde güncellenmiştir. Daha sonra, güncellenen göstergelerle ilgili mevcut veriler derlenmiş veya ilgili kurum ve kuruluşların yayınlanmış raporlarından ve web sitelerinden toplanmıştır. Bu süreçte kurum ve kuruluşlar ile çok çeşitli kaynaklardan veriler derlenmiş ve analize hazır hale getirilmiştir. İkinci aşamada ise, bu göstergelerin değerlendirilmesine uygun olan verilerin sunum ve analiz teknikleri güncellenerek seçilmiştir.

Önceki raporlarda, üniversiteler kuruluş yıllarına göre üç dalgaya (1992 öncesi, 1992-2005, 2006 ve sonrası) ayrıldığı ifade edilmişti. Bu sınıflama olduğu gibi muhafaza edilmiştir. Bununla birlikte, 2018 yılında bazı üniversitelerin bölünmesi sonucu yeni kurulan üniversitelerin hepsi,

üçüncü dalgada değil bölündükleri üniversitenin kurulduğu dalgada yer almıştır. Bunun nedeni ise, bölünen üniversitelerin hemen hemen hepsinin gerek öğrenci ve öğretim elemanı sayısı gerekse de eğitim ortamları itibarıyla önemli ölçüde kurumsallaşmış bir yapı olarak ortaya çıkmış olmalarıdır (ör. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa). Dolayısıyla ilk dalgada (1992 yılı öncesi) kurulan ve bölünen üniversite sayısı 36, ikinci dalgada (1992-2005 arası) kurulan ve bölünen üniversite sayısı 31, üçüncü dalgada (2006 ve sonrası) kurulan üniversite sayısı ise 62 olarak güncellenmiştir. Dolayısıyla yeni kurulan bu 16 üniversitenin 8'i birinci dalgada, 6'sı ikinci dalgada ve 2'si ise üçüncü dalgada yer almıştır.

Verilerin derlenmesinde ve analizinde ortaya çıkabilecek maddi hataların önlenmesi için araştırma ekibi tarafından analizlerin ve verilerin kontrol edilmesi sağlanmıştır. Araştırma ekibi tarafından analiz/yorumlama aşamasında tutarsız gözükten veriler tespit edilip yeniden gözden geçirilmiş ve son olarak da metnin iç tutarlığını sağlamak için son okuma ve tashih sürecinde tablo/şekil/haritalar ile ana metin karşılaştırılmıştır.

Temel Veri Kaynakları

Yükseköğretime Bakış raporlarında kullanılan ve güncellenen veriler çok çeşitli kaynaklardan elde edilmiştir. Temel veri kaynağını; 1997-2012 yılları arası Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM)'nin her yıl yayımladığı Yükseköğretim İstatistikleri Kitabı verileri ile Yükseköğretim Kurulu (YÖK)'nin web sitesindeki Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sisteminden derlenen veriler oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Milli Eğitim Bakanlığı (MEB, 2020) tarafından yıllık olarak yayımlanan istatistikler, Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB) Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu (KYK) Genel Müdürlüğünden elde edilen veriler, Hazine ve Maliye Bakanlığı web sitesinden elde edilen veriler, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) web sitesinden ve Faaliyet Raporlarından elde edilen resmi veriler ile *Yükseköğretime Bakış 2019* raporundaki diğer veriler güncellenerek birçok göstergede kullanılmıştır. Ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin veri tabanı kullanılarak işsizlik ve istihdam istatistikleri, eğitim harcamaları istatistikleri, yaş grupları ve bölgelere göre eğitim istatistiklerine erişilmiştir. Dolayısıyla tüm veriler çeşitli açık kaynaklardan derlenmiştir. Uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan başlıca veri kaynakları, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD, 2020)'nin her yıl düzenli olarak yayımladığı *Bir Bakışta Eğitim* ve UNESCO veri tabanı olmuştur. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) patent başvuru istatistikleri; SCIMAGO ve ULAKBİM veritabanları/verileri ülkelerin ve üniversitelerin akademik ve yenilikçilik performansını ortaya koymak üzere yararlanılan başlıca veri kaynakları arasında yer almıştır.

Kaynaklar

MEB. (2020). *Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2019–2020*. MEB.

OECD. (2020). *Education at a glance 2020: OECD indicators*. Organisation for Economic Cooperation and Development.

YÖNETİCİ ÖZETİ

BÖLÜM A: Yükseköğretime Geçiş

2015 yılında ortaöğretimden toplam mezun sayısı 950 bin iken, 2019 yılına gelindiğinde bu sayı 1 milyon 50 bine yükselmiştir. 2010 yılından 2017 yılına lise mezuniyet oranını en fazla artıran üç ülke sırasıyla Türkiye (%21 puan), İspanya (%20 puan) ve Meksika (%16 puan)'dır. 2012 yılında zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması sayesinde Türkiye'nin ortaöğretim mezuniyet oranlarında hızlı bir artış gerçekleşmiştir. Buna karşın 2017 yılında OECD ülkeleri arasında Türkiye, lise mezuniyet oranı (%75) bakımından sonlarda yer almaktadır. Ortaöğretime kayıta sağlanan başarının ortaöğretimden mezuniyette sağlanamadığı görülmektedir.

2011 yılında ÖSYS'ye başvuran aday sayısı 1.759.403 ve yükseköğretim programlarına yerleşen aday sayısı 789.112 iken, 2020 yılına gelindiğinde başvuran aday sayısı 2.436.958'e yerleşen aday sayısı ise 921.886'ya yükselmiştir. Son 10 yıllık periyotta ÖSYS'ye başvuran aday sayısı %42 artış gösterirken üniversite giriş sınavı sonucu yerleşen aday sayısı ise sadece %17 artmıştır.

2020 yılında bir programa yerleşen adayların oranı lisans düzeyinde %18,5, önlisans düzeyinde %11,7, açıköğretim düzeyinde ise %1,7'dir. Buna göre, liseden yeni mezun olanların toplam %31,9'u bir yükseköğretim programına yerleştirilebilmiştir. Bu veriler, liseden yeni mezun olanların üçte ikisinden fazlasının üniversite giriş sınavının ilk senesinde bir programa yerleşemediğini göstermektedir. Bu durum, yükseköğretime giriş sınavından kaynaklı arz ve talep uyumsuzluğun önümüzdeki yıllarda da devam edeceğini göstermektedir.

Geçmiş yıllara göre önlisans ve lisans programları kontenjanları azaltılmasına rağmen kontenjanların dolmadığı görülmektedir. Bazı programlar için başarı sıralaması bazlı baraj uygulaması, bazı programlara ve üniversitelere yönelik talebin azlığı, rehberlik eksikliği gibi hususlar, boş kontenjan sorununa neden olmaktadır.

BÖLÜM B: Yükseköğretime Erişim ve Katılım

2015 yılında 1 milyon 407 bin olan toplam yeni kayıt öğrenci sayısı, 2019 yılında 1 milyon 367 bine düşmüştür. Yeni kayıtlar içerisinde açıköğretim önemli bir pay sahibi olduğu için yıllar içerisindeki eğilimleri tam görebilmek için yüz yüze ve açıköğretim yeni kayıt sayılarını ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Toplam yüz yüze yeni kayıt sayısı 2015 yılında 827 bin iken yıllar içerisinde farklı eğilimler göstererek 2019 yılında 831 bine yükselmiştir. Bir başka ifadeyle, beş yıl içerisinde yeni kayıt sayısı sadece 4 bin artırılmıştır. Birkaç yıldır raporlarımızda dikkat çektiğimiz üzere, yükseköğretim sisteminde 2006-2014 yılları arasında yaşanan genişlemeden sonra 2015 sonrasında ciddi bir yavaşlama ve duraksama görülmektedir.

2014-2017 yılları arasında hem erkek hem de kadınlar için net okullaşma oranları artmıştır. Ancak 2017 ile 2018 yılları arasında bu oran %45,6'dan %44,1'e düşmüştür. Yani bir yılda 1,5 puanlık bir düşüş yaşanmıştır.

2009 yılında 3 milyon 477 bin 940 olan toplam öğrenci sayısı 2014 yılında 6 milyon 62 bin 886'ya, 2019 yılında ise 7 milyon 940 bin 133'e yükselmiştir. Bu sayılara açıköğretim öğrencilere dahildir. 10 yıllık süre zarfında lisans ve lisansüstü öğrenci sayısı yaklaşık iki katına çıkarken, ön lisans öğrenci sayısı yaklaşık üç katına çıkmıştır.

Açıköğretimin Türkiye yükseköğretim sistemi içerisindeki payı artmaya devam etmektedir. 2015-2019 yılları arasındaki toplam önlisans ve lisans öğrenci sayıları içinde açıköğretim öğrenci oranlarında yaşanan değişime bakıldığında, açıköğretimin lisans içindeki payı hemen hemen sabit kalırken, açıköğretimin önlisans içindeki payı %54'ten %67'ye çıkmıştır. 2019 yılı için 4 milyon 117 bin açıköğretim öğrencisinin 3 milyon 436 bini Anadolu Üniversitesinde okumaktadır.

Toplam yüz yüze öğrenci sayısında son yıllardaki azalmaya paralel olarak ilk defa 18-22 yaş net yükseköğretim okullaşma oranında bir düşüş yaşanmıştır. 2017 ile 2018 yılları arasında %45,6'dan %44,1'e düşmüştür. Yani bir yılda 1,5 puanlık keskin bir düşüş yaşanmıştır. Her bir yaş grubunda ortalama 1 milyon 200 bin kişi olduğu düşünüldüğünde, 18-22 yaş aralığı için 1,5 puanlık bir düşüş toplam 90 bin gencin yükseköğretime erişememesi anlamı taşımaktadır. Türkiye'nin şu an genç nüfusu için yükseköğretim okullaşma oranlarını artırmaması demek, Türkiye'nin sonraki yıllarda da 25-34 ve 35-64 yaş aralığındaki yükseköğretim mezunu oranlarında diğer OECD ülkelerinden geri kalmaya devam etmesi demektir.

BÖLÜM C: Eğitimin Çıktıları

2015 yılında 25+ yaş grubunda yükseköğretim mezunu oranı kadınlarda %13, erkeklerde %17,7, toplamda ise %15,3 iken 2019 yılında kadınlarda %15,8'e, erkeklerde %19,6'ya, toplamda ise %17,7'ye yükselmiştir.

25-34 yaş grubunda yükseköğretim mezunu oranları incelendiğinde ise 2015 yılında kadınlarda %26,7, erkeklerde %27,3, toplamda ise %26 iken 2017 yılında hem erkeklerde hem de kadınlarda bu oran %29,5 olmuştur. 2018 ile 2019 yıllarında ise kadınların yükseköğretim mezun oranı erkeklerin oranını geçmiştir. 2019 yılında 25-34 yaş grubunda yükseköğretim mezunu olan kadınların oranı %32,9 iken erkeklerin oranı %31,1 olarak gerçekleşmiştir. Mevcut göstergelerde dikkate alındığında önümüzdeki yıllarda 30-34 ve 35-39 yaş gruplarında nüfus içinde yükseköğretim mezunu kadınların oranı erkeklerin oranını muhtemelen geçecektir.

OECD ülkelerinde 2009 yılından 2019 yılına 20-24 yaş arası ne işte ne de eğitimde olanların oranını en fazla düşüren ülkelerden biri Türkiye (%12,8 puan)'dir. Buna rağmen 2019 yılı verilerine göre OECD ülkeleri arasında 20-24 yaş arası ne işte ne de eğitimde olanların oranı en fazla olan ülke %33,3 ile Türkiye'dir. Bu oranın yüksek olması; ülke ekonomisine katma değer sağlayacak insan gücünün kullanılmaması, eğitim ve insan kaynakları planlamasının verimsiz olması dolayısıyla istihdam olanaklarının yetersizliği ve işsizlik oranlarının yüksek çıkması anlamına gelmektedir.

Önlisans düzeyinde 2009 yılında 127 bin, 2014 yılında 288 bin ve 2019 yılında 311 bin kişi, lisans düzeyinde ise 2009 yılında 220 bin, 2014 yılında 399 bin ve 2019 yılında 486 bin kişi yükseköğretimden mezun olmuştur. Geçen yıla göre önlisans düzeyinde mezun olanların sayısı yaklaşık 5.500, lisans düzeyinde mezun olanların sayısı ise 31.000 kişi artmıştır.

2015 yılında yüksek lisans düzeyinde mezun olanların sayısı 44 bin iken 2017-2019 yıllarında hızlı bir ivme kazanmış ve 2019 yılında 86 bin olarak gerçekleşmiştir. Doktora düzeyinde mezun olanların sayısı ise 2015 yılında 5 bin iken 2019 yılında 8 bin olmuştur.

Yükseköğretim mezunlarının istihdam oranları daha düşük eğitilmiş kişilere göre daha yüksek olmaya devam etmektedir. Yükseköğretim mezunu kadınların işsizlik oranları erkeklerden yüksek iken istihdam oranları da düşüktür.

2018 yılı için lise altı düzey mezunu çalışanların (=100) kazancına göre genel lise mezunu çalışanların görece kazancına ilişkin OECD ortalaması 126, mesleki lise mezunu çalışanların görece kazancının OECD ortalaması 125 ve yükseköğretim mezunu çalışanların görece kazancının OECD ortalaması ise 189'dur. Türkiye'de ise lise altı düzey mezunu çalışanların kazancına göre genel lise (126) ve mesleki lise (131) mezunu çalışanların görece kazançları OECD ortalamalarına benzerlik gösterirken, yükseköğretim (214) mezunu çalışanların görece kazançları ise OECD ortalamasından daha yüksektir.

Türkiye OECD ülkeleri arasında yükseköğretim mezunu oranları bakımından son sıralarda yer almaktadır. Sadece 25-34 yaş aralığı için OECD ülkeleri yükseköğretim mezun oranları ortalaması ve Türkiye'nin oranı arasında 10 puanlık fark vardır. Buna göre, sadece bu yaş aralığı ve OECD ortalaması baz alındığında, Türkiye'nin yaklaşık 1 milyon 200 bin yükseköğretim mezun açığı vardır.

BÖLÜM D: Öğretim Elemanları

2015 ile 2019 yılları arasında araştırma görevlisi sayısı 47 binden 51 bine, öğretim görevlisi sayısı 36 binden 38 bine, öğretim üyesi (doktor öğretim üyesi, doçent ve profesör) sayısı ise 73 binden 86 bine yükselmiştir.

Devlet üniversitelerindeki toplam öğretim üyesi sayısı 60 binden 71 bine, toplam öğretim elemanı sayısı ise 132 binden 148 bine yükselmiştir. Vakıf yükseköğretim kurumlarında toplam öğretim üyesi sayısı 12 binden 15 bine, toplam öğretim elemanı sayısı ise 24 binden 27 bine yükselmiştir. Buna göre hem devlet hem de vakıf yükseköğretim kurumlarında genel olarak bir büyüme eğilimi söz konusudur. Ancak, tüm akademik unvanlara göre 2014-2019 yılları arasındaki büyüme, 2009-2014 yılları arasındaki büyümeye göre daha küçüktür. Bu durum, öğretim üyesi sayısı açısından yükseköğretimdeki büyüme ivmesinin azaldığını işaret etmektedir.

2019 yılı itibarıyla gelinen noktada, devlet yükseköğretim kurumlarındaki kadın öğretim üyesi oranı (%38), vakıf yükseköğretim kurumlarındaki kadın öğretim oranından (%44) düşüktür.

OECD ülkeleri ortalamasına göre öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı 15; Türkiye'de öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı ise 25'tir. Türkiye'nin öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısının OECD ortalamasında olması için toplam 83 bin öğretim elemanına ihtiyaç

vardır. Bunun %70'inin öğretim üyesi olduğu varsayıldığında 58 bin öğretim üyesi açığı söz konusudur. Aynı şekilde kalan %30'un öğretim görevlisi olduğu varsayıldığında 25 bin öğretim görevlisi açığı vardır. Özetle, Türkiye'nin mevcut yüz yüze öğrenci sayısı dikkate alındığında, OECD ortalamasında öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısına sahip olması için toplam öğretim elemanı sayısının 124 binden 206 bine çıkarılması gereklidir. Şunu da eklemek gerekir ki, mevcut açıköğretim öğrencilerinin sadece 2 milyonu aktif kayıtlı öğrenci olarak kabul edildiğinde ve hesaplama dâhil edildiğinde, mevcut 83 bin kişi açığının 185 bin bandına çıkması söz konusudur.

BÖLÜM E: Eğitim Ortamları

2020 yılında 129 devlet üniversitesi, 79 vakıf yükseköğretim kurumu olmak üzere Türkiye'de toplamda 208 yükseköğretim kurumu vardır.

Türkiye'deki öğrenci, öğretim üyesi ve dolayısıyla öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayıları açısından yükseköğretim kurumları arasında dengesiz bir dağılım söz konusudur. Türkiye'nin öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı, OECD ortalamasından oldukça yüksektir ve bu durum, eğitim kalitesini olumsuz etkilemektedir.

2015 yılında KYK yurtlarının kapasitesi toplamda 450 bin iken, 2019-2020 öğretim yılı itibarıyla toplamda 703 bine yükselmiştir.

BÖLÜM F: Yükseköğretimin Finansmanı

2016 yılında yükseköğretim bütçesinin merkezi yönetim bütçesine oranı %4,17 iken 2020 yılında %3,3'e düşmüştür. Merkezi yönetim bütçesinden yükseköğretim bütçesine ayrılan pay, son beş yılda sürekli olarak azalmıştır.

Türkiye (%1,69), OECD ülkeleri ortalamasının (%1,42) üzerinde bir oranda GSYH'sinden yükseköğretime harcama yapmaktadır.

Yükseköğretimde devlet yükseköğretim kurumlarında öğrenci başına yapılan ortalama harcamanın zaman içerisinde azalma eğiliminde olduğu görülmektedir.

BÖLÜM G: Üniversitelerin Akademik ve Yenilikçilik Performansı

Scopus hem de Web of Science verilerine göre, Türkiye yayın sayılarında 2010-2016 arasında bir artış vardır ancak 2017'de bir düşüş yaşanmıştır. Scopus'a göre 2019'da 2016 düzeyine, Web of Science'e göre ise 2018 yılında 2016 düzeyine ulaşmıştır. Scopus'a göre Türkiye adresli uluslararası yayınların dünya içerisindeki payı 2010 yılında %1,35 düzeyinden 2016 yılında %1,60 düzeyine kadar yükselmiş ancak 2017-2019 arasında %1,45-1,47 bandına gerilemiştir. Tüm bu veriler, Türkiye'nin uluslararası akademik yayın üretimi konusunda son yıllarda hafif bir tökezleme yaşayıp yeniden artış eğilimine girdiğini göstermektedir. Ancak dünya içerisindeki pay açısından bakıldığında Türkiye'nin payının azaldığı görülmektedir. Bu durum, diğer ülkelerin yayın sayılarını daha fazla oranda artırdıkları anlamına gelmektedir.

2014-2018 yılları arasında Türkiye, AR-GE personeli sayısını %49 artırmıştır. Türkiye'nin AR-GE personel sayısı artış eğiliminde olmasına karşın uluslararası kıyaslamalar, Türkiye'deki AR-GE personel sayısının düşük olduğunu göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

- Yükseköğretime olan talebin her geçen yıl artacağı göz önünde bulundurulduğunda, yükseköğretim kapasitesinin artırılması gerektiği açığa çıkmaktadır.
- Yükseköğretimin farklı alanlarında mevcut veya yeni açılacak programların kontenjan sayılarına ilişkin kararlar, işgücü piyasasının ihtiyaçları ve istihdam olanakları dikkate alınarak verilmelidir.
- Lise son sınıf düzeyinde üniversite giriş sınavına başvuran ve bir yükseköğretim programına yerleşen öğrenci oranı her geçen yıl düşmektedir. Bu düşüşün nedenleri ayrıntılı olarak incelenmeli ve mevcut yükseköğretim kontenjan politikaları gözden geçirilmelidir.
- Türkiye yükseköğretimindeki toplam öğrenci sayısı artış eğiliminde görünüyorsa da bu artış eğiliminin açıköğretimdeki büyümeden kaynaklı olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Gelinen noktada, Türkiye’de bir yandan ortaöğretimden mezun olan genç sayısı artmaya devam ederken, son yıllarda toplam yüz yüze yükseköğretim öğrenci sayısı artırılamamıştır. Türkiye, yükseköğretim sisteminin daha nitelikli büyümesi ve artan yükseköğretim talebine cevap üretebilmesi için, tercih edilebilir yüz yüze programların sayı ve kapasitesini artırmalıdır. Açıköğretimin yükseköğretim içerisindeki payı düşürülmeli ve toplumsal saygınlığı yüksek verimli bir sistem inşa edilmelidir.
- Açıköğretimin payı düşürülmeden ikinci öğretimin sistem içerisindeki payının azaltılması yüz yüze eğitim imkanlarının azaltılması ve kaynakların etkin kullanılmaması anlamına gelmektedir.
- Başta vakıflar olmak üzere yükseköğretim kurumlarının yurt sathında daha dengeli dağılmasına yönelik politikalar geliştirilmelidir. Aynı şekilde, toplam öğrenci sayılarının yükseköğretim kurumları arasında daha dengeli dağılımı sağlayacak ve böylece eğitim hizmetinin kalitesini artırıcı politikalar izlenmelidir.
- Doktora mezun sayısındaki artış eğilimi önemli olmakla birlikte Türkiye’nin mevcut doktoralı öğretim elemanı ihtiyacı dikkate alındığında, doktora mezun sayısının daha da artırılmasına ihtiyaç vardır.
- Son yıllarda yükseköğretimden mezun olanların yaklaşık dörtte biri açıköğretim mezunlarıdır. Açıköğretimin yükseköğretim sistemi içerisindeki payı azaltılmalıdır.
- Özellikle genç işsizliği azaltmaya ve istihdamını artırmaya yönelik etkin politikalar geliştirilmelidir. Türkiye’nin ne eğitimde ne de istihdamda olan gençleri yükseköğretime katma ve bölgeler arasındaki farkları kapatma konularında daha etkin politikalar geliştirmesi gerekmektedir.
- Türkiye’nin öğretim üyesi açığını kapatmak için lisansüstü eğitimi destekleyen ulusal ve uluslararası programların kapasiteleri genişletilmelidir.

- Devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları arasında öğretim üyesi ve öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayıları bakımından aşırı farklılaşmalar söz konusudur. Öğretim elemanı ihtiyacı olan yükseköğretim kurumlarının personel ihtiyacının karşılanmasına öncelik verilmelidir.
- Türkiye’de öğrenci başına yapılan harcamaların OECD ülkeleri ortalamasına çıkarılması için Türkiye’nin mevcut yüz yüze öğrenci sayısı temel alındığında kamunun 2019 yılı fiyatlarıyla yükseköğretim harcamasını 35,41 milyar TL’den 59,55 milyar TL’ye çıkarılması gereklidir.
- Hem bölünen üniversiteler hem de 2006 ve sonrasında kurulan (üçüncü dalga) üniversitelerin yatırım harcamaları ihtiyaçları da dikkate alınarak, yükseköğretime ayrılan bütçe artırılmalıdır.
- Fırsat eşitliğini sağlamak ve erişim oranlarını artırmak için yükseköğretimde burs alan öğrenci sayısı artırılmalıdır.
- Türkiye adresli uluslararası yayın ve patent sayılarında genel olarak artış eğilimi söz konusudur. Ancak, Türkiye’nin uluslararası yayın sayılarında dünya içindeki payı azalmakta ve patent sayılarında kendisinden oldukça küçük ülkelerin bile gerisinde bulunmaktadır. Türkiye’nin mevcut doktoralı araştırmacı ve akademisyen sayıları ile uluslararası alanda rekabet etmesi mümkün görünmemektedir. Türkiye’nin AR-GE kapasitesini geliştirmesi ve uluslararası yayın ve patent sayılarını artırması için araştırmacı sayısının artırılması elzemdir. Bunun için uluslararası yayın teşviklerinin ve akademik personelin ortalama uluslararası yayın sayılarının artırılması gereklidir. Uluslararası araştırmacı ve akademisyenlerin Türkiye’de çalışmalarını teşvik için çalışma koşulları cazip hale getirilmelidir.

BÖLÜM

YÜKSEKÖĞRETİME GEÇİŞ

GÖSTERGE A1	Ortaöğretimden Mezun Öğrenci Sayısı Kaçtır?
GÖSTERGE A2	Yükseköğretime Geçiş Oranları Nasıldır?
GÖSTERGE A3	Yükseköğretim Kontenjan Sayıları Kaçtır?
BÖLÜM A	Sonuç ve Öneriler

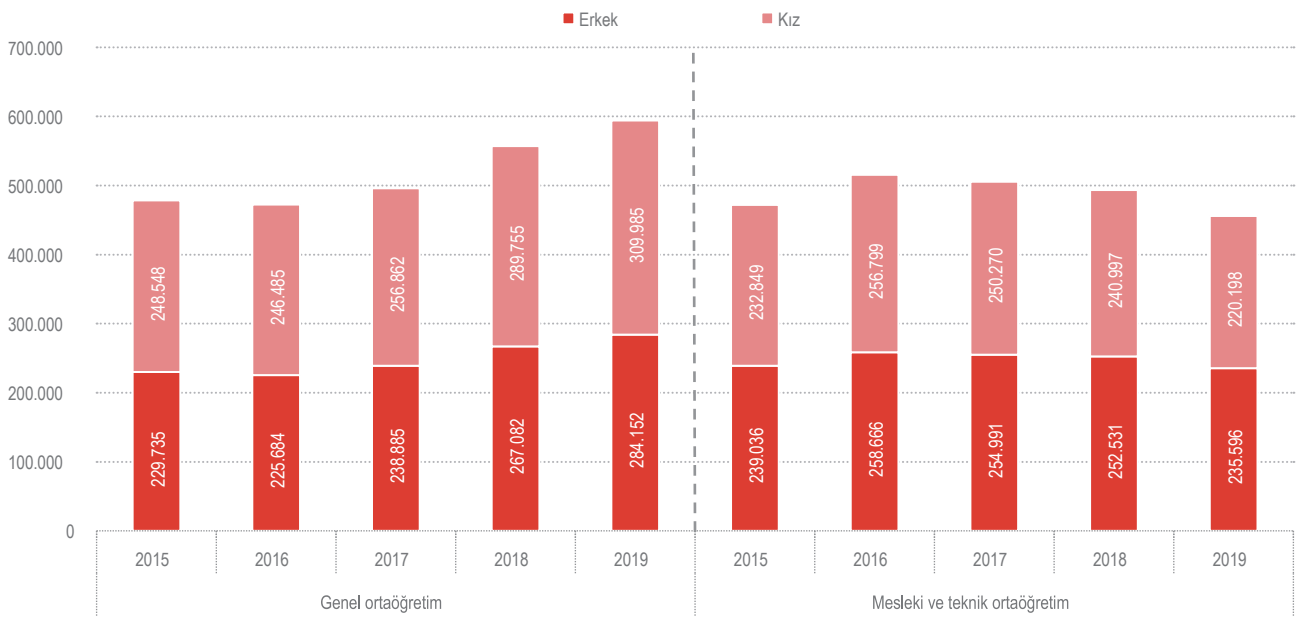
Dünyada birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de ortaöğretimden yükseköğretime geçiş, hem eğitim sistemi için yönetilmesi gereken büyük bir mesele, hem de ortaöğretim mezunları için oldukça kritik bir dönüm noktasıdır (Gür vd., 2017). Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkelerinde her geçen yıl artan sayıda öğrenci yükseköğretime kaydolmaya devam etmektedir. Bu ülkelerin çoğunda, lise eğitiminin sonuna doğru yapılan merkezi sınavlar ve yükseköğretim kurumları tarafından uygulanan giriş sınavları, yükseköğretim programlarına giriş için en yaygın kullanılan sınavlardır (OECD, 2019). Türkiye’de de ortaöğretimden yükseköğretime geçiş için merkezi sınavlar yapılmakta olup her geçen yıl yükseköğretime olan talep artmaya devam etmektedir. Artan talep, yükseköğretime girmek isteyen öğrenciler arasında rekabetin de artmasına neden olmaktadır. Öte yandan, öğrenci tercihleri ile mevcut programlar arasında eşleştirme, önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde, yıllara göre Türkiye’de ortaöğretimdeki mezun sayıları incelenecek ve OECD ülkeleri ile karşılaştırılacaktır. Ardından, Türkiye’de ortaöğretimden yükseköğretime geçiş oranları ele alınacak ve sonrasında yükseköğretim kontenjanlarına ayrıntılı olarak bakılacaktır.

Bu gösterge altında, yükseköğretimin öğrenci kaynağını oluşturan ortaöğretimden mezun sayıları cinsiyet ve okul türüne göre incelenmiş ve OECD ülkelerinde lise

mezuniyet oranları ile ortaöğretimden mezun olanlar arasında kızların payı karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir.

Şekil A.1.1 Cinsiyete ve okul türüne göre ortaöğretimden mezun olanların sayısında yaşanan değişim (2015-2019)

Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan MEB istatistikleri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

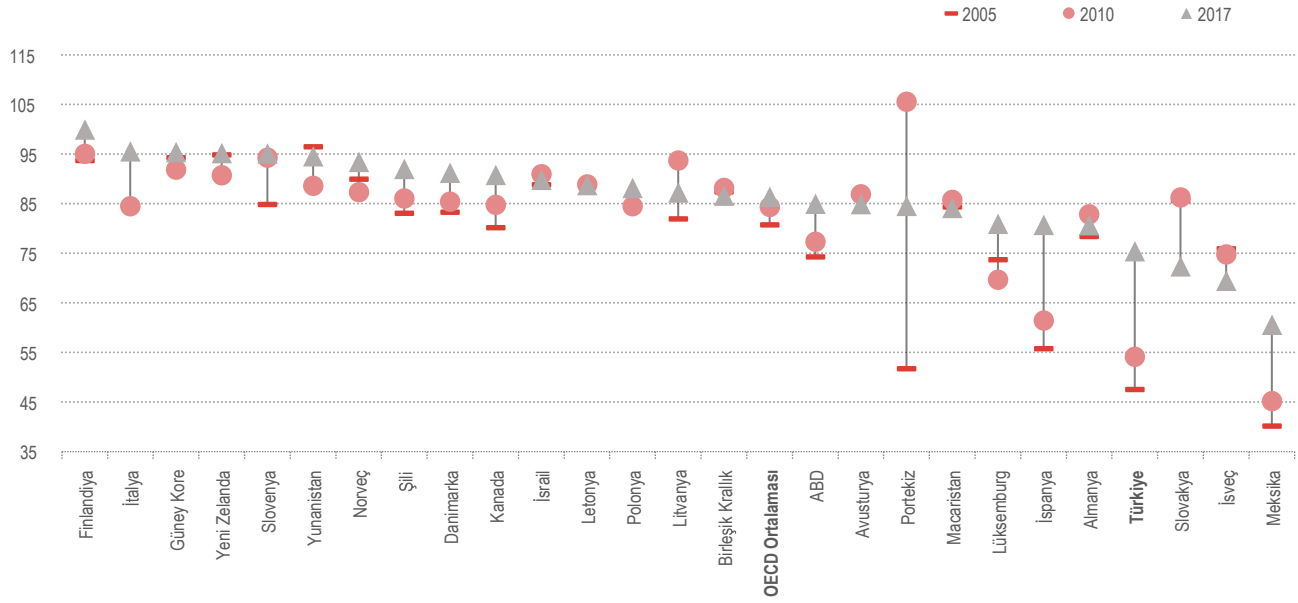
Not: Açıköğretim öğrenci sayıları dâhildir.

Şekil A.1.1'de 2015-2019 yılları arasında cinsiyete ve okul türüne göre ortaöğretimden mezun olanların sayısında yaşanan değişim gösterilmiştir. 2015 yılında toplam mezun sayısı 950.168 iken, 2019 yılına gelindiğinde bu sayı 1.049.931'e yükselmiştir. Bu artışın temel nedeni 2012-2013 öğretim yılından itibaren 4+4+4 kademeli zorunlu yeni eğitim sisteminde ortaöğretimin zorunlu olması ve dört yıl boyunca her yıl bu kurumlardaki öğrenci sayısının artış göstermesidir. Bununla birlikte, toplam ortaöğretim mezunları içerisindeki genel ortaöğretim ve mesleki ve teknik ortaöğretimin payı yıllar içerisinde değişiklik göstermiştir. Mesleki ve teknik ortaöğretimde ise 2016 yılında 2015 yılına göre mezun olan kız ve erkeklerin sayısı artarken 2017-2019 yıllarında azalmıştır. 2019 yılında genel ortaöğretimden 284.152 erkek, 309.985 kız, mesleki ve teknik ortaöğretimden ise 235.596 erkek ve 220.198 kız mezun olmuştur. Ortaöğretimde toplamda

ise 519.748 erkek ve 530.183 kız olmak üzere toplamda 1.049.931 kişi mezun olmuştur. Buna ilaveten 2019 yılında genel ortaöğretimden mezun olanların içinde kızların oranı %52 iken mesleki ve teknik ortaöğretimde bu oran %48,3'tür. Genel olarak bakıldığında ise bundan sonra ortaöğretimden mezun olanların sayısının her yıl 1 milyon üzerinde olacağı rahatlıkla söylenebilir Ortaöğretime yeni kayıt sayıları bir süre daha 1 milyon 50 bin ile 1 milyon 100 bin arasında değişmeye devam edecektir (MEB, 2019, 2020).

Şekil A.1.2'de 2005, 2010 ve 2017 yıllarında OECD ülkelerinde brüt ortaöğretim mezuniyet oranlarında yaşanan değişim verilmiştir. 2017 yılı için lise mezuniyet oranı en yüksek ülkeler Finlandiya (%100), İtalya (%96), Güney Kore, Yeni Zelanda, Slovenya ve Yunanistan (%95) iken lise mezuniyet oranı en düşük ülkeler Meksika

Şekil A.1.2 OECD ülkelerinde tüm yaş grupları için brüt lise mezuniyet oranlarında yaşanan değişim (%) (2005, 2010 ve 2017)

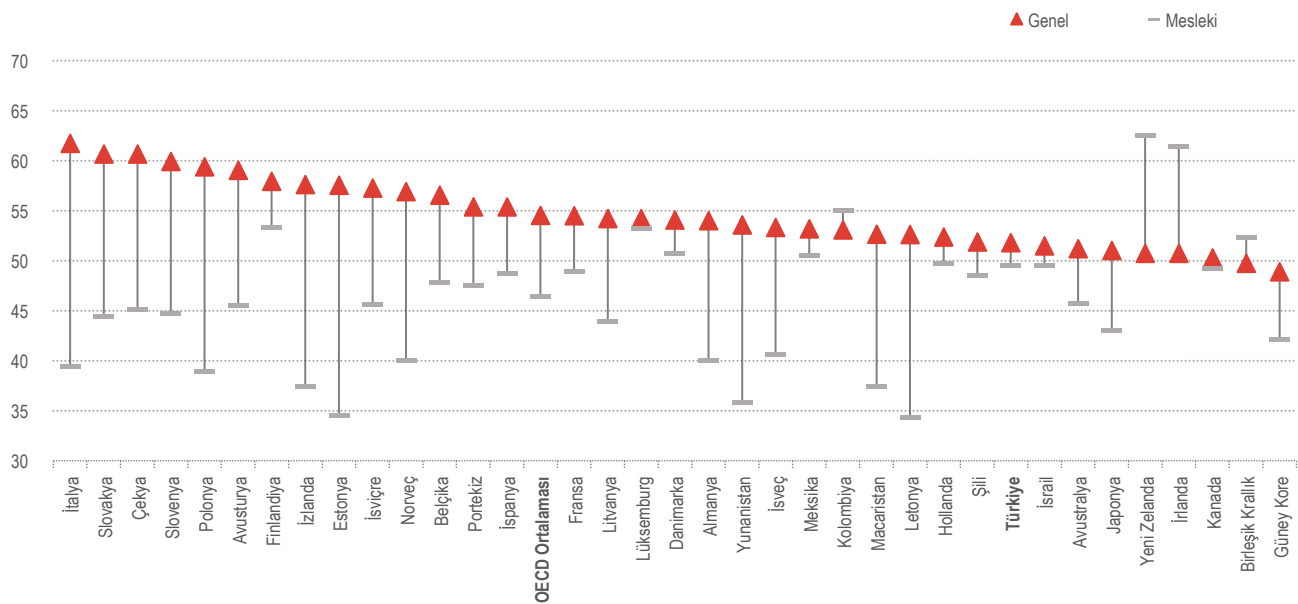

Kaynak: OECD (2019).

(%61), İsveç (%69), Slovakya (%72) ve Türkiye (%75)'dir. Lise mezuniyet oranı bakımından OECD ülkeleri ortalaması 2005 yılında %81, 2010 yılında %84 ve 2017 yılında %86'dır. 2010 yılından 2017 yılına lise mezuniyet oranını en fazla artıran üç ülke sırasıyla Türkiye (%21

puan), İspanya (%20 puan) ve Meksika (%16 puan)'dır. Buna karşılık Portekiz, Slovakya, Litvanya ve İsveç'te ise lise mezuniyet oranları 2010 yılına göre 2017 yılında oldukça düşmüştür. 2012 yılında zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması sayesinde Türkiye'nin ortaöğretim

Şekil A.1.3 OECD ülkelerinde program türüne göre ortaöğretimden mezun olanlar arasında kızların payı (%) (2017)

Kaynak: OECD (2019).

mezuniyet oranlarında hızlı bir artış gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, yukarıda da işaret edildiği üzere, ilgili yaş grubunun yaklaşık dörtte üçünün mezun olabildiği dikkate alındığında, ortaöğretime kayıta sağlanan başarının ortaöğretimden mezuniyette sağlanamadığı görülmektedir.

Şekil A.1.3'te 2017 yılında OECD ülkelerinde okul türüne göre ortaöğretimden mezun olanlar arasında kızların payı gösterilmiştir. Güney Kore, Birleşik Krallık ve Kanada hariç OECD ülkelerinde, ortaöğretimde mesleki programlara göre genel programlardan mezun olanların içerisinde kızların payı önemli düzeyde daha yüksektir. OECD ülkeleri ortalaması olarak, kızlar ortaöğretimde genel programlarda mezunların %55'ini oluştururken, mesleki programlarda bu oran %46'dır. Ortaöğretimde genel programlardan mezun olanların içerisinde kızların payının en düşük olduğu ülke Güney Kore (%49) iken en yüksek olduğu ülkeler ise İtalya (%62), Çekya ve Slovakya (%61)'dir. Buna karşılık, mesleki programlarda ülkeler arası önemli farklılıklar vardır. Ortaöğretimde mesleki programlardan mezun olanların içerisinde kızların payının en yüksek olduğu ülkeler Yeni Zelanda (%63) ve İrlanda (%61) iken en düşük olduğu ülkeler ise Letonya (%34), Estonya (%35), Yunanistan (%36), Macaristan ve

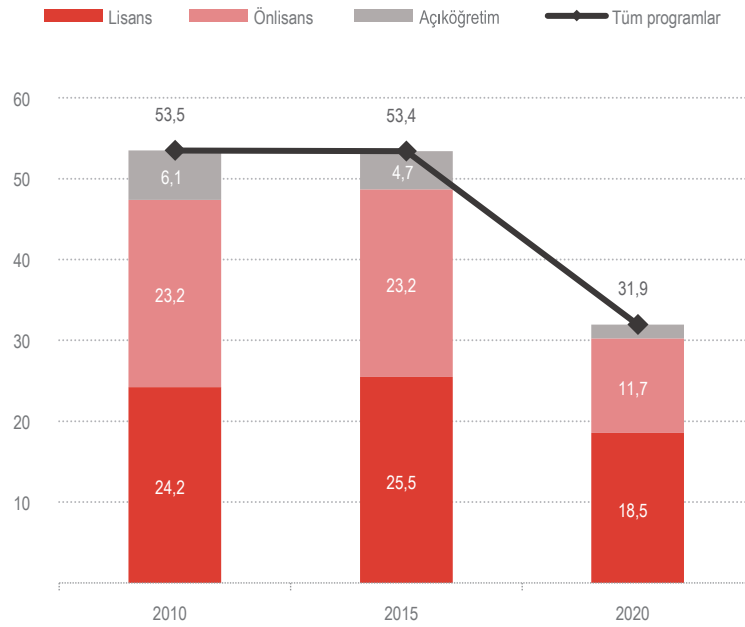
İzlanda (%37)'dir. Buna ilaveten Finlandiya, Lüksemburg ve Kolombiya'da hem genel hem de mesleki programlardan mezun olanlar arasında kızların payı %50'den yüksektir.

Genel olarak bakıldığında Türkiye'de ortaöğretim kademesinin zorunlu eğitim kapsamında olmasından kaynaklı olarak mezun olanların sayısı her geçen yıl artmakta olup 1 milyonu aşmıştır. Buna karşılık 2017 yılında OECD ülkeleri arasında Türkiye, lise mezuniyet oranı (%75) bakımından sonlarda yer almaktadır. Bu, her dört kişiden birinin liseyi bitiremediği ve dolayısıyla da zorunlu olarak açıköğretim lisesine kaydını aldırıldığı anlamına gelmektedir. Zorunlu eğitim süresinin 8 yıldan 12 yıla çıkarılmasının üzerinden sekiz yıl geçmiş olmasına rağmen ilgili çağ nüfusunun ne kadarının ortaöğretimden mezun olduğuna ilişkin kapsamlı bir çalışma yapılmasına ihtiyaç vardır. Buna ilaveten hem genel hem de mesleki ortaöğretim programlarından mezun olanlar arasında kızların payı oldukça yüksektir. Türkiye'de eğitimde fırsat eşitliği noktasında kızlar dezavantajlı durumdan çıkmış olup hatta genel programlarda avantajlı konuma gelmiştir. Kızların lehine olan bu durum kendini -ileride değineceğimiz üzere- yükseköğretim kademesinde de göstermektedir.

Bu göstergede Türkiye'de ortaöğretim son sınıfta üniversite giriş sınavına başvuran ve sonrasında bir yükseköğretim programına yerleşen öğrenci oranları incelen-

miştir. Ayrıca, ortaöğretim okul türüne göre yerleşme oranları ele alınmıştır.

Şekil A.2.1 Ortaöğretim son sınıfta üniversite giriş sınavına başvuran ve sonrasında bir yükseköğretim programına yerleşen öğrencilerin oranında yaşanan değişim (%) (2010, 2015 ve 2020)

Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan MEB istatistikleri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil A.2.1'de 2010, 2015 ve 2020 yıllarında ortaöğretim son sınıfta üniversite giriş sınavına başvuran ve sonrasında bir yükseköğretim programına yerleşen öğrencilerin oranında yaşanan değişim gösterilmiştir. 2010 yılında lise son sınıfta yükseköğretime giriş sınavına başvuran adayların %53,5'i bir programa yerleşirken yıllar itibarıyla lise son sınıfta yükseköğretime giriş sınavına başvuran adayların içinde bir yükseköğretim programına yerleşenlerin oranı 2015 yılında hemen hemen aynı kalarak %53,4 olmuştur. Ancak, bu oran, 2020 yılında ise çok keskin bir şekilde azalarak %31,9'a düşmüştür. Hem ön lisans hem de lisans düzeyinde yerleşen aday oranlarında yıllar itibarıyla önemli oranda bir düşüş görülmektedir. 2020 yılında bir programa yerleşen adayların oranı lisans düzeyinde %18,5, önlisans düzeyinde %11,7, açıköğretim düzeyinde ise %1,7'dir. Bu veriler, liseden yeni mezun olanların

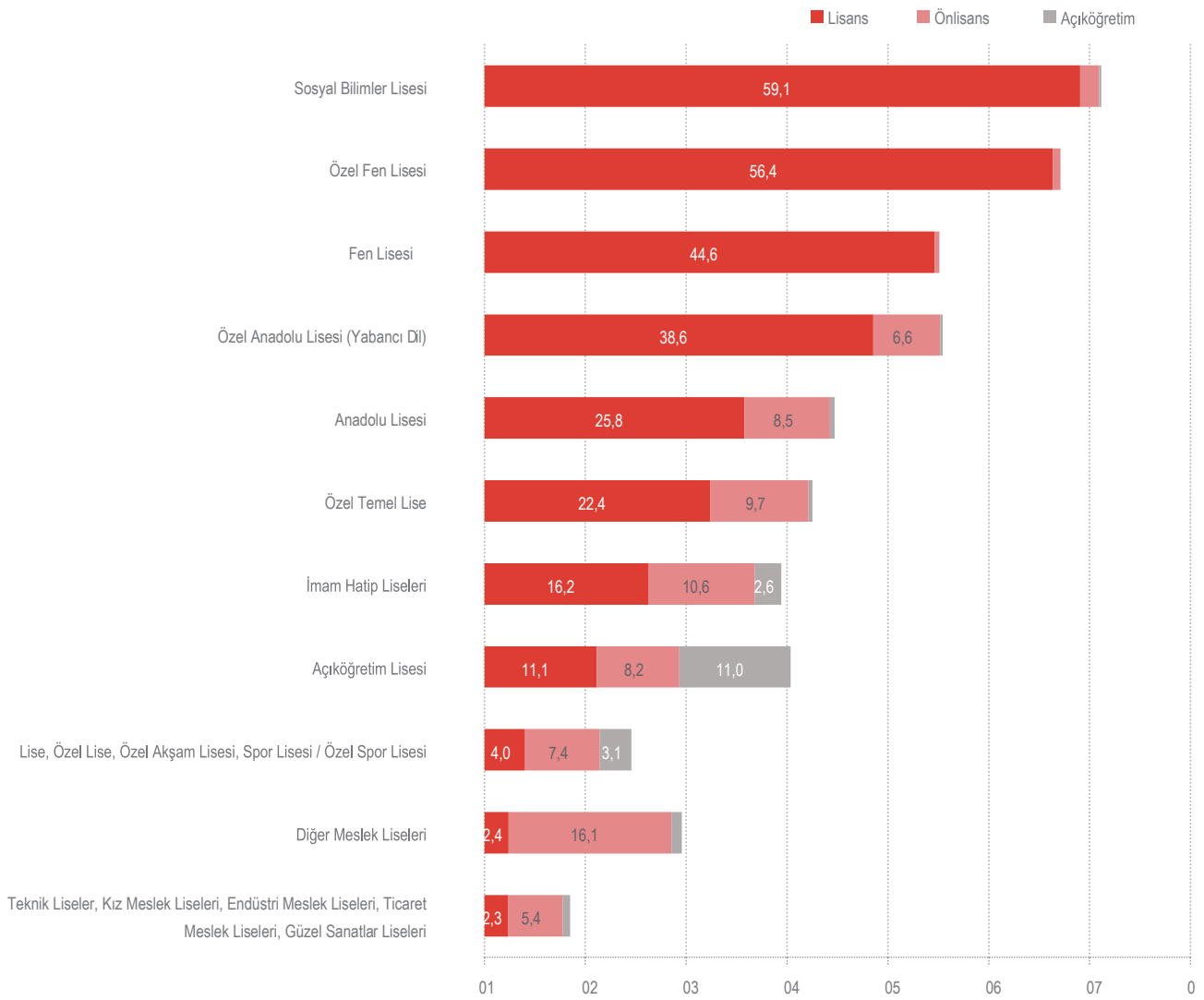
üçte ikisinden fazlasının üniversite giriş sınavının ilk senesinde bir programa yerleşemediğini, bu durum, önümüzdeki yıllarda da yükseköğretime giriş sınavından kaynaklı arz ve talep uyumsuzluğunun devam edeceğini göstermektedir. Bu durumun temel sebebi, yıllar içerisinde yükseköğretime yönelik talep artmasına rağmen, yükseköğretim arzında ciddi bir artış olmamasından kaynaklanmaktadır. (bk. Şekil A.3.1).

2019 yılı lise türüne göre lise son sınıf düzeyinde üniversite giriş sınavına başvuran adaylar arasında bir yükseköğretim programına yerleşenlerin oranı Şekil A.2.2'de verilmiştir. Buna göre, lise son sınıf düzeyinde üniversite giriş sınavına başvuran adaylar arasında bir yükseköğretim programına en yüksek oranda yerleşenlerin lise türü sosyal bilimler, özel fen ve fen liseleridir. Lise son sınıf düzeyinde üniversite giriş

sınavına başvuranların içinde sosyal bilimler liselerinin son sınıfında olanların %59,1'i, özel fen liselerinin son sınıfında olanların %56,4'ü, fen liselerinin son sınıfında olanların %44,6'sı, özel Anadolu liselerinin (yabancı dil) son sınıfında olanların %38,6'sı, Anadolu liselerinin son sınıfında olanların %25,8'i, özel temel liselerin son sınıfında olanların %22,4'ü ve imam hatip liselerinin son sınıf düzeyinde olanların %16,2'si lisans düzeyinde bir yükseköğretim programına yerleşmiştir. Buna ilaveten

lise son sınıf düzeyinde lise türüne göre üniversite giriş sınavına başvuran adaylar içinde bir yükseköğretim programına yerleşenlerin oranları 2017 yılı ile karşılaştırıldığında; lise türlerinin neredeyse tamamına yakınında yerleşme oranları bakımından düşüşler görülmektedir (Çelik vd., 2017). Şekil incelendiğinde mesleki ve teknik eğitim veren liselerden mezun olanların lisans programlarından ziyade önlisans ve açıköğretim programlarına yerleştikleri görülmektedir.

Şekil A.2.2 Lise türüne göre lise son sınıf düzeyinde üniversite giriş sınavına başvuran adaylar arasında bir yükseköğretim programına yerleşenlerin oranı (%) (2019)

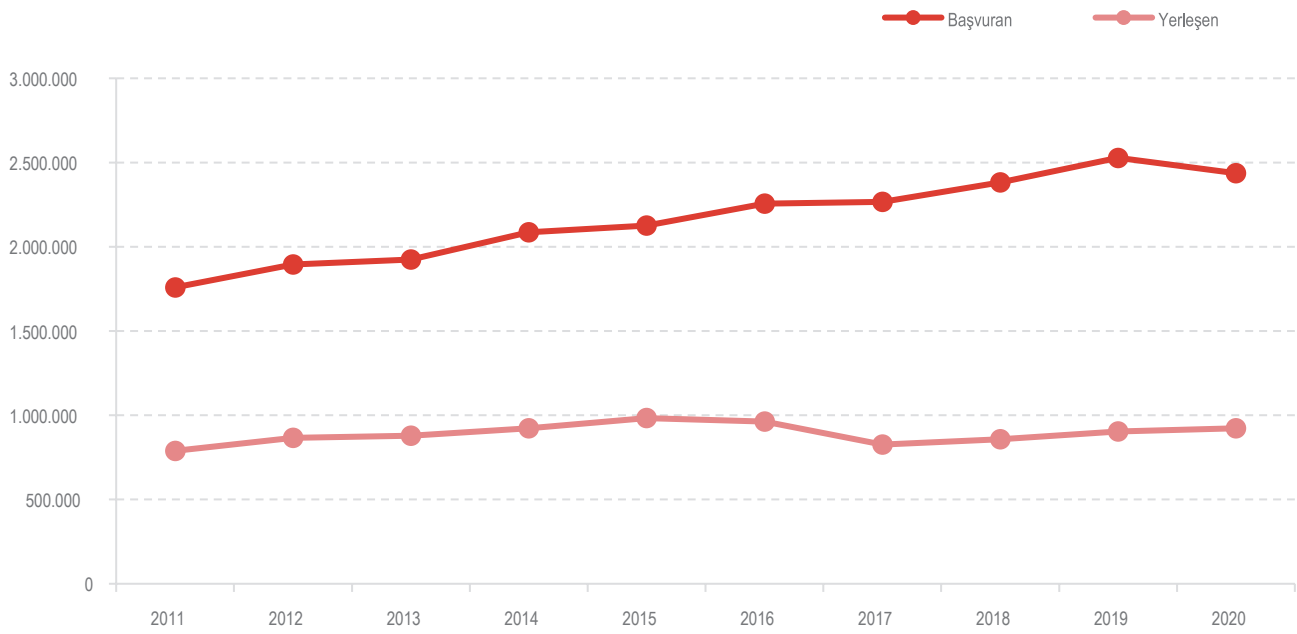

Kaynak: ÖSYM tarafından yayınlanan 2019 Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) yerleştirme sonuçlarına ilişkin sayısal bilgiler kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Bu gösterge altında ise Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi (ÖSYS)'ne başvuran ve yerleşen aday sayılarında yaşanan değişim incelenmiştir. Ayrıca, yükseköğretimde

önlisans ve lisans programlarının kontenjanları ile boş kalan kontenjan sayılarında yaşanan değişim ele alınmıştır.

Şekil A.3.1 ÖSYS'ye başvuran ve yerleşen aday sayılarında yaşanan değişim (2011-2020)

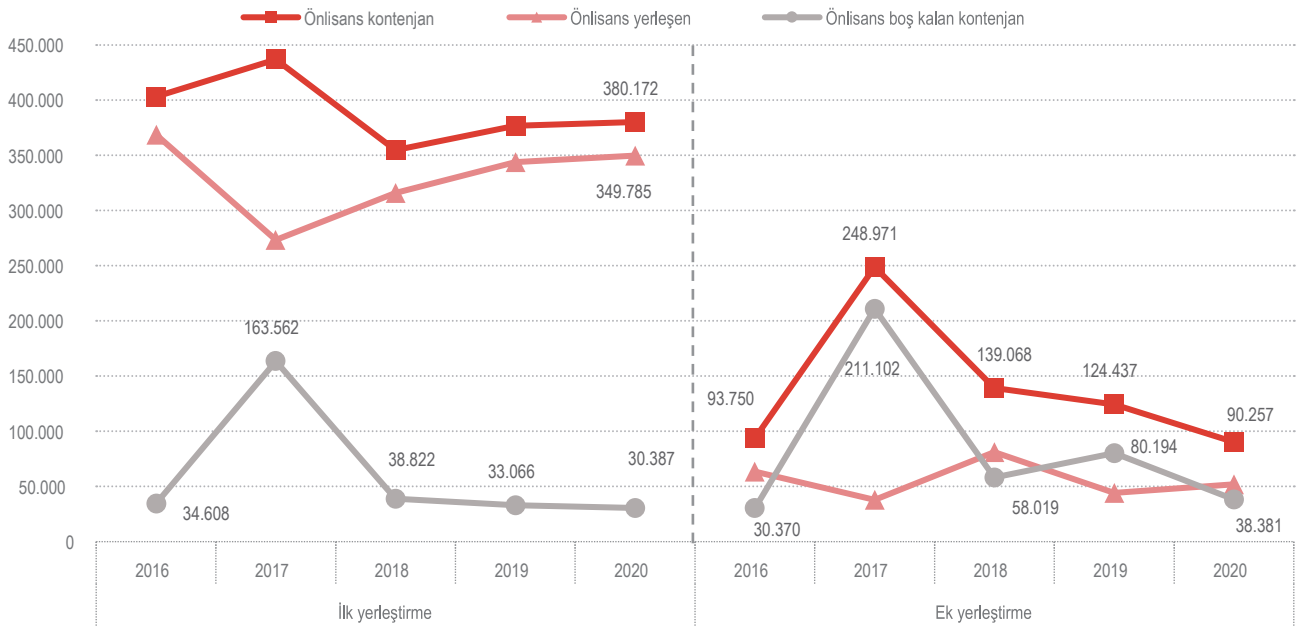
Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan MEB istatistikleri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil A.3.1'de 2011 ile 2020 yıllarında ÖSYS'ye başvuran ve yerleşen aday sayılarında yaşanan değişim verilmiştir. Buna göre, üniversite giriş sınavına başvuran aday sayısı sürekli bir artış eğilimi göstermiş, 2011 yılında ÖSYS'ye başvuran aday sayısı 1.759.403 ve yükseköğretim programlarına yerleşen aday sayısı 789.112 iken, 2020 yılına gelindiğinde başvuran aday sayısı 2.436.958'e yerleşen aday sayısı ise 921.886'ya yükselmiştir. ÖSYS'ye başvuran aday sayısı 2019 yılına kadar sürekli artmış, 2020 yılında ise bir önceki yıla göre 91.000 azalmıştır. Üniversite giriş sınavı sonucu yerleşen aday sayısı ise 2011-2015 yılları arası artmış ve sonrasında ise düşüş ve artışlar neticesinde 2020'de 2014 yılındaki yerleşen aday sayısını tekrar yakalamıştır. Bir başka ifadeyle, 2011 yılından itibaren üniversite giriş sınavına başvuran ve yerleşen aday sayıları arasındaki makas bir türlü kapatılamamıştır. Son 10 yıllık periyotta ÖSYS'ye başvuran aday sayısı

%42 artış gösterirken üniversite giriş sınavı sonucu yerleşen aday sayısı ise sadece %17 artmıştır. Bu durum üniversite sayısı ve mevcut kontenjanların sınırlı olmasıyla ilişkilidir. Gerçekten de 2015 yılından 2020 yılına kadar yerleşen aday sayısında hiçbir artış gerçekleştirilememiştir. Aksine, 2015 yılında 983 bin kişi yerleşirken 2020 yılında bu sayı azalarak 922 bin olmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde ise ÖSYS'ye başvuran ve yerleşen arasındaki makasın her yıl açılarak farkın belirginleştiği ve arz-talep arasındaki sorunların varlığını devam ettireceği görülmektedir.

Şekil A.3.2'de 2016-2020 yılları arasında yükseköğretimde önlisans programları kontenjanları ile yerleşen ve boş kalan kontenjan sayılarında yaşanan değişim verilmiştir. Yükseköğretime ilk yerleştirme sonrasında boş kalan kontenjanlara (ya da istisnai olarak o arada yeni

Şekil A.3.2 Yükseköğretimde önlisans programları kontenjanları ile yerleşen ve boş kalan kontenjan sayılarında yaşanan değişim (2016-2020)

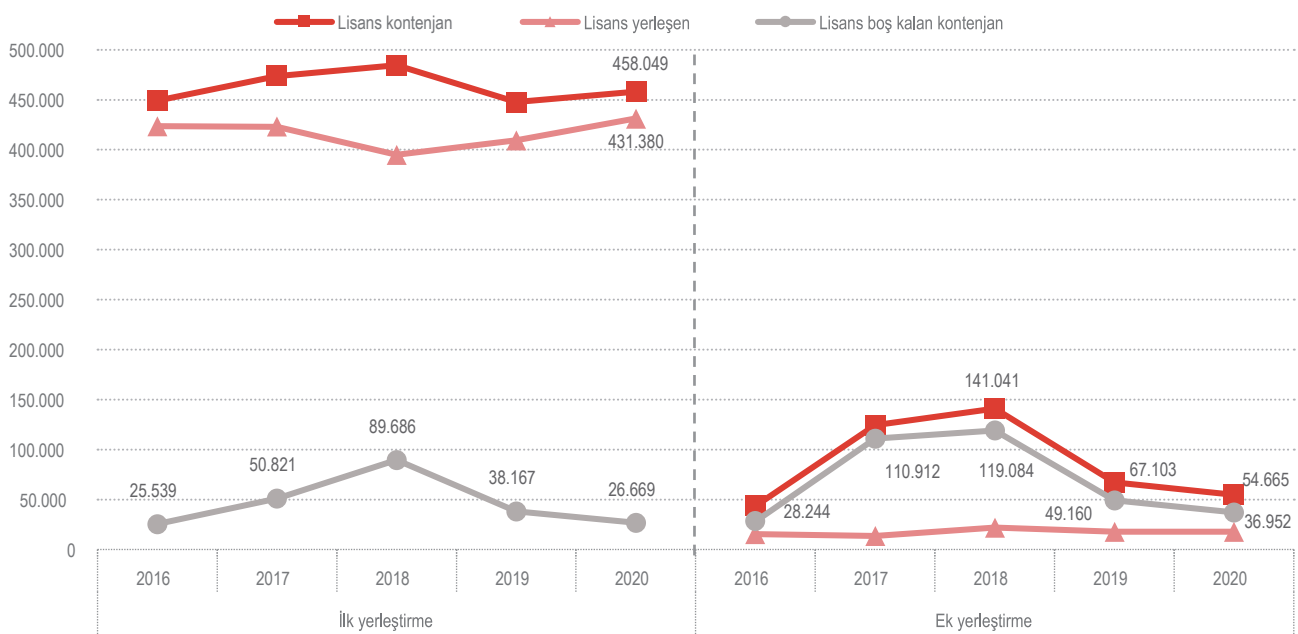

Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan ÖSYM yerleştirme ve ek yerleştirme sonuçlarına ilişkin sayısal bilgiler kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

açılan bazı programlara) ek yerleştirme imkânı verilmektedir. Buna göre, 2016 yılında ilk yerleştirmede önlisans programlarına ayrılan 403.378 kontenjanın 368.770'ine adaylar yerleşmiş ve 34.608 kontenjan boş kalmıştır.

2016 yılında ek yerleştirme sürecinde kontenjan sayıları 93.750'ye ulaşmış ve bu kontenjanların 63.380'ine adaylar yerleşmiş ve 30.370'i ise boş kalmıştır. 2017 yılında ilk yerleştirmede önlisans programlarının kontenjan sayıla-

Şekil A.3.3 Yükseköğretimde lisans programları kontenjanları ile yerleşen ve boş kalan kontenjan sayılarında yaşanan değişim (2016-2020)

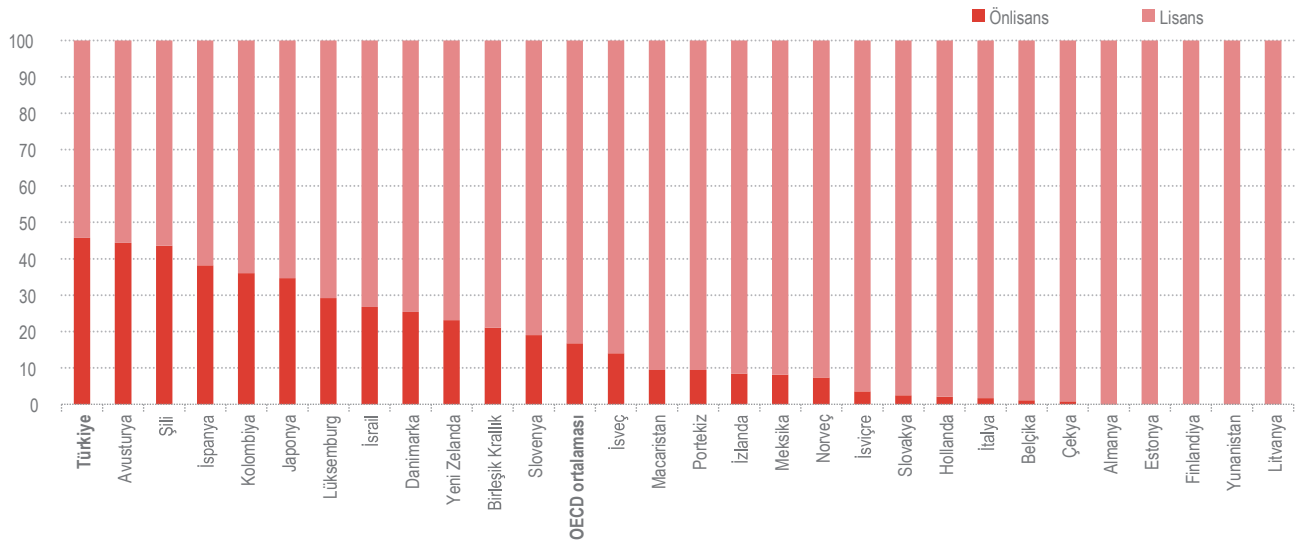
Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan ÖSYM yerleştirme ve ek yerleştirme sonuçlarına ilişkin sayısal bilgiler kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

rı 436.904'e yükselmiş ve bir önlisans programına yerleşen kişi sayısı önemli oranda azalarak 273.342 olarak gerçekleşmiş ve 163.562 kontenjan ise boş kalmıştır. Ek yerleştirme sürecinde ise 248.971 kontenjanın 211.102'si boş kalmıştır. Yani toplam önlisans kontenjanının yaklaşık yarısı, ek yerleştirme sürecinden sonra bile boş kalmıştır. Bu durum üzerine, ilerleyen yıllarda önlisans kontenjan sayılarını azaltma yoluna gidilmiştir. 2020 yılında önlisans kontenjan sayıları 380.172 olarak belirlenmiş ve ilk yerleştirme sonucunda 30.387 kontenjan boş kal-

mıştır. Ek yerleştirme sürecinde ise 90.257 kontenjanın 38.381'i boş kalmıştır. Yani 2020 yılında ilk yerleştirme ve ek yerleştirme sonucunda toplam önlisans kontenjanlarının yaklaşık %10'u boş kalmıştır.

2016 ile 2020 yılları arasında yükseköğretimde lisans programları kontenjanları ile yerleşen ve boş kalan kontenjan sayılarında yaşanan değişim Şekil A.3.3'te verilmiştir. Buna göre, ilk yerleştirmede lisans programlarına ayrılan kontenjan 2016-2020 yılları arasında 449.018'den

Şekil A.3.4 OECD ülkelerinde öğrenim düzeyine göre yükseköğretime ilk kez girenlerin dağılımı (%) (2018)

Kaynak: OECD (2020).

önce 484.631'e çıkarılmış, ardından 458.049'e düşürülmüştür. Boş kalan kontenjan sayısı 2016 yılında 25.539 iken 2020 yılında 26.669 olmuştur. 2020 yılında ek yerleştirme sürecinde ise lisans kontenjan sayısı 54.665 olmuş ve ek yerleştirme sonucunda da 36.952 kontenjan boş kalmıştır. Başka bir ifade ile 2020 yılında ilk ve ek yerleştirme sonucunda toplam lisans kontenjanlarının yaklaşık %8'i boş kalmıştır.

Şekil A.3.4'te 2018 yılında OECD ülkelerinde öğrenim düzeyine göre yükseköğretime ilk kez girenlerin dağılımı verilmiştir. Şekilde görüleceği üzere lisans programları (dış hekimliği, tıp ve mühendislik gibi lisans ve yüksek lisans dengi derece veren programlar dahil), OECD ülkelerinde yükseköğretime en yaygın giriş yoludur. Buna göre OECD ülkeleri ortalaması bakımından yükseköğretime ilk kez girenlerin %17'si önlisans, %83'ü lisans düzeyine kaydolmuştur. OECD ülkeleri arasında yükseköğreti-

me ilk kez girenler içerisinde en fazla oranda önlisans düzeyinde öğrenci kaydı Türkiye (%46)'de bulunmaktadır. Buna karşılık Avusturya ve Şili (%56) ile İspanya (%62)'dan sonra OECD ülkeleri arasında yükseköğretime ilk kez girenler içerisinde en az oranda lisans düzeyinde öğrenci kaydı Türkiye (%54)'dedir.

Türkiye'de ortaöğretimden her yıl 1 milyonun üzerinde kişi mezun olmaya devam etmektedir. Yükseköğretime giriş sınavlarına başvuran kişi sayısı 2019 yılına kadar sürekli artmış ve 2 milyon 528 bine ulaşmıştır. 2020 yılında yükseköğretime giriş sınavına başvuran kişi sayısı 91 bin kişi azalarak 2 milyon 437 bin olmuştur. Ancak bu yıl açıköğretim dahil toplam yerleşen sayısı 983 bin olmuştur. Yükseköğretime giriş sınavlarına başvuran adayların ancak %17,7'si yani 431 bini bir lisans programına yerleşmektedir. Kaldı ki, OECD ülkeleriyle yapılan kıyaslamalar Türkiye'de yükseköğretime yeni başlayanlar içerisinde

lisans payının düşük, önlisans payının yüksek olduğunu göstermektedir (bk. Şekil A.3.4.). Yükseköğretime başvuranların %14,4'ü yani 350 bini ön lisans; %5,7'si yani 141 bini ise açıköğretim programlarına yerleştirilmiştir. Toplamda başvuranların %37,8'i bir yükseköğretim programına yerleştirilebilmiştir. Bir karşılaştırma olması açısından belirtecek olursak, Birleşik Krallık'ta 2019 yılında yükseköğretime başvuran 706 bin adayın 541 bini yani %76,6'sı bir yükseköğretim programına yerleştirilmiştir (UCAS, 2020). Daha önemlisi Türkiye'de son sınıf düzeyinde başvuran adayların üçte birinden daha azı ancak bir yükseköğretim programına yerleşmiştir. Yani son sınıf düzeyinde başvuran adayların üçte ikisi bir yükseköğretim programına yerleştirilememiştir. Yine bir karşılaştırma olması açısından belirtecek olursak, ABD gibi yükseköğretimi erken dönemlerde kitleleşştiren bir sistemde 2009-2018 yılı verilerine göre liseyi bitirenlerin %65-70'i liseden mezun oldukları yıl yükseköğretime başlamaktadır (National Center for Education Statistics, 2020). Türkiye'de liseden yeni mezun olanların üçte ikisinin yükseköğretime yerleşememiş olması, önümüzdeki yıllarda yükseköğretime giriş sınavına başvuran aday sayısının daha da artacağını göstermektedir. Zira yerle-

şemeyenlerin önemli bir kısmı yeniden sınava hazırlanmayı ve hatta birkaç yıl sınava girmeyi tercih etmektedir. Daha önemlisi bu veriler, Türkiye eğitim sisteminin en kronik sorunu olarak kabul edilebilecek mevcut yükseköğretime girişte yaşanan arz (kontenjanlar) ve talep (başvuranlar) arasındaki uyum sorununun (Çelik vd., 2017; Çetinsaya, 2014; Gür, 2016; World Bank, 2007; YÖK, 2007) önümüzdeki yıllarda daha da büyüyeceğini göstermektedir. Diğer önemli bir sorun ise mevcut kontenjanların ne kadar verimli kullanıldığı hususudur. 2019 yılı yükseköğretim ilk ve ek yerleştirme sonuçlarına göre önlisans programlarının %12'si ve lisans programlarının %11'i boş kalmıştır. Geçmiş yıllara göre önlisans ve lisans programları kontenjanları azaltılmasına rağmen kontenjanların dolmadığı görülmektedir. Bazı programlar için başarı sıralaması bazlı baraj uygulaması, bazı programlara ve üniversitelere yönelik talebin azlığı, rehberlik eksikliği gibi hususlar, boş kontenjan sorununa neden olmaktadır (Çelik vd., 2017; Gür vd., 2018). Boş kalan kontenjanlar veya tercih edilmeyen bölümler dolayısıyla binlerce metrekare alanın da boş kalması ve kullanılmaması anlamına gelmektedir.

- Ortaöğretimden mezun sayısının 1 milyonu aştığı ve önümüzdeki yıllarda da bunun devam edeceği, ÖSYS'ye başvuran aday sayısının ise 2,4 milyona ulaştığı, dolayısıyla da yükseköğretime olan talebin her geçen yıl artacağı göz önünde bulundurulduğunda; bu artışa karşılık yükseköğretim kontenjanları da artırılmalı ve toplumun yükseköğrenim alma talepleri karşılanmalıdır.
- Yükseköğretimin farklı alanlarında mevcut veya yeni açılacak programların kontenjan sayılarına ilişkin kararlar, işgücü piyasasının ihtiyaçları ve istihdam olanakları dikkate alınarak verilmelidir. Öte yandan, yükseköğretim sistemi, ülkenin kalkınma hedefleri ve toplumsal ihtiyaçlar gözetilerek yapılmalıdır. Bu kapsamda, başta mühendislik ve temel bilimler olmak üzere ülkenin kalkınması ve uluslararası rekabet edebilirliği açısından öncelikli alanlar teşvik edilmelidir.
- Boş kalan veya az tercih edilen yükseköğretim kontenjanları bölgesel olarak veya üniversite düzeyinde analiz edilmeli, nedenleri araştırılmalı ve kaynakların daha verimli kullanılması noktasında kararlar alınmalıdır. Üniversitelerin proaktif bir şekilde davranması ve topluma kendilerini daha çok anlatması sağlanmalıdır. Üniversiteler; lise öğrencilerinin ve mezunlarının tercihlerini oluşturma süreçlerine aktif katkı vermelidir.
- Lise son sınıf düzeyinde üniversite giriş sınavına başvuran ve bir yükseköğretim programına yerleşen öğrenci oranı her geçen yıl düşmektedir. Bu öğrencilerin bilgileri diğer adaylara göre daha taze ve yenyken başarı oranlarını yüksek olması beklenir. Bu düşüşün nedenleri ayrıntılı olarak incelenmeli ve mevcut yükseköğretim kontenjan politikaları gözden geçirilmelidir. Yükseköğretimde kapasite artırımına paralel olarak genelde ortaöğretim özelde mesleki ve teknik eğitim mezunlarının istihdam oranlarını artıracak tedbirler alınmalıdır. Mesleki eğitimin iş piyasası ile bağı güçlendirilmelidir. İşverenlerin aradıkları beceriler ile mezunların becerileri arasındaki uyumsuzlukları ortadan kaldıracak adımlar atılmalıdır (Özer, 2020).
- OECD ülkeleri arasında yükseköğretime yeni kayıt olanlar arasında önlisans düzeyinde kayıt olanların oranı en fazla olan Türkiye'dir. Diğer bir ifadeyle Türkiye'nin yükseköğretim kontenjanlarından lisans kontenjanlarına ayırdığı oran bütün OECD ülkelerinden çok daha düşüktür. Yükseköğretimde özellikle lisans düzeyinde kontenjanların genişletilmesi gerekmektedir.

- Çelik, Z., Yurdakul, S., Bozgeyikli, H., & Gümüş, S. (2017). *Eğitime bakış 2017: İzleme ve değerlendirme raporu*. Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Çetinsaya, G. (2014). *Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası*. Yükseköğretim Kurulu.
- Gür, B. S. (2016). *Democratization and massification of higher education in Turkey and challenges ahead*. (CSHE.3.16; Research & Occasional Paper Series). University of California, Berkeley. <http://www.cshe.berkeley.edu/publications/democratization-and-massification-higher-education-turkey-and-challenges-ahead>
- Gür, B. S., Çelik, Z., Bozgeyikli, H., & Yurdakul, S. (2018). *Eğitime bakış 2018: İzleme ve değerlendirme raporu*. Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Gür, B. S., Çelik, Z., Kurt, T., & Yurdakul, S. (2017). *Yükseköğretime bakış 2017: İzleme ve değerlendirme raporu*. Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- MEB. (2019). *Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2018–2019*. MEB.
- MEB. (2020). *Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2019–2020*. MEB.
- National Center for Education Statistics. (2020). *Digest of education statistics 2019*. <https://nces.ed.gov/programs/digest/index.asp>
- OECD. (2019). *Education at a glance 2019: OECD indicators*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OECD. (2020). *Education at a glance 2020: OECD indicators*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Özer, M. (2020). *Mesleki eğitimde paradigma değişimi: Türkiye'nin mesleki eğitim ile imtihanı*. Maltepe Üniversitesi.
- UCAS. (2020). *2019 end of cycle report*. <https://www.ucas.com/data-and-analysis/undergraduate-statistics-and-reports/ucas-undergraduate-end-cycle-reports/2019-end-cycle-report>
- World Bank. (2007). *Turkey: Higher education policy study, volume 1. Strategic directions for higher education in Turkey* (World Bank Other Operational Studies Report no 39674). The World Bank. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/593321468122074842/pdf/396740TR0Highe1white0cover01PUBLIC1.pdf>
- YÖK. (2007). *Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi*. Yükseköğretim Kurulu.

BÖLÜM **B**

YÜKSEKÖĞRETİME ERİŞİM ve KATILIM

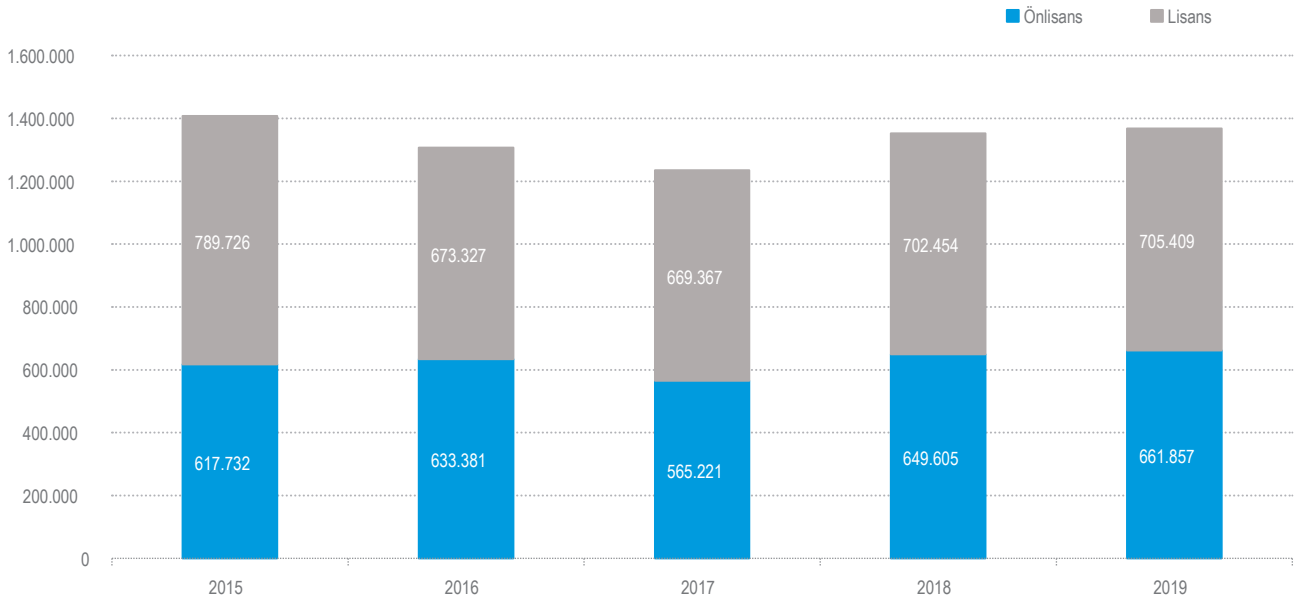
GÖSTERGE B1	Yeni kayıt öğrenci sayısı kaçtır?
GÖSTERGE B2	Yükseköğretim net okullaşma oranı kaçtır?
GÖSTERGE B3	Yükseköğretim öğrenci sayısı kaçtır?
GÖSTERGE B4	Açık ve uzaktan öğretim programlarındaki öğrenci sayısı kaçtır?
GÖSTERGE B5	Yükseköğretime katılımında cinsiyet oranı kaçtır?
GÖSTERGE B6	Yükseköğretimde yaş dağılımı nasıldır?
BÖLÜM B	Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde, öğrenci sayısındaki değişimler ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Bu kapsamda cinsiyete, yükseköğretim kurum türüne (devlet, vakıf ve vakıf MYO), öğrenim düzeylerine (önlisans, lisans, lisansüstü) ve öğretim türlerine (yüz yüze öğretim, ikinci öğretim, açık ve uzaktan öğretim) göre yeni kayıt yaptıran ve öğrenim gören öğrenci sayıları ele alınacaktır. Ayrıca, okullaşma oranları, yatay ve dikey geçiş sayıları, engelli ve uluslararası öğrenci sayıları incelenecektir.

Bu gösterge altında, ilk önce yükseköğretime yeni kayıt yaptıran öğrenci sayıları öğrenim düzeyine göre incelenmiştir. Daha sonra yüzyüze programlar ile ikinci öğre-

time yeni kayıt yaptıranlar öğrenim düzeyine göre ele alınmıştır.

Şekil B.1.1 Öğrenim düzeyine göre yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2015-2019)

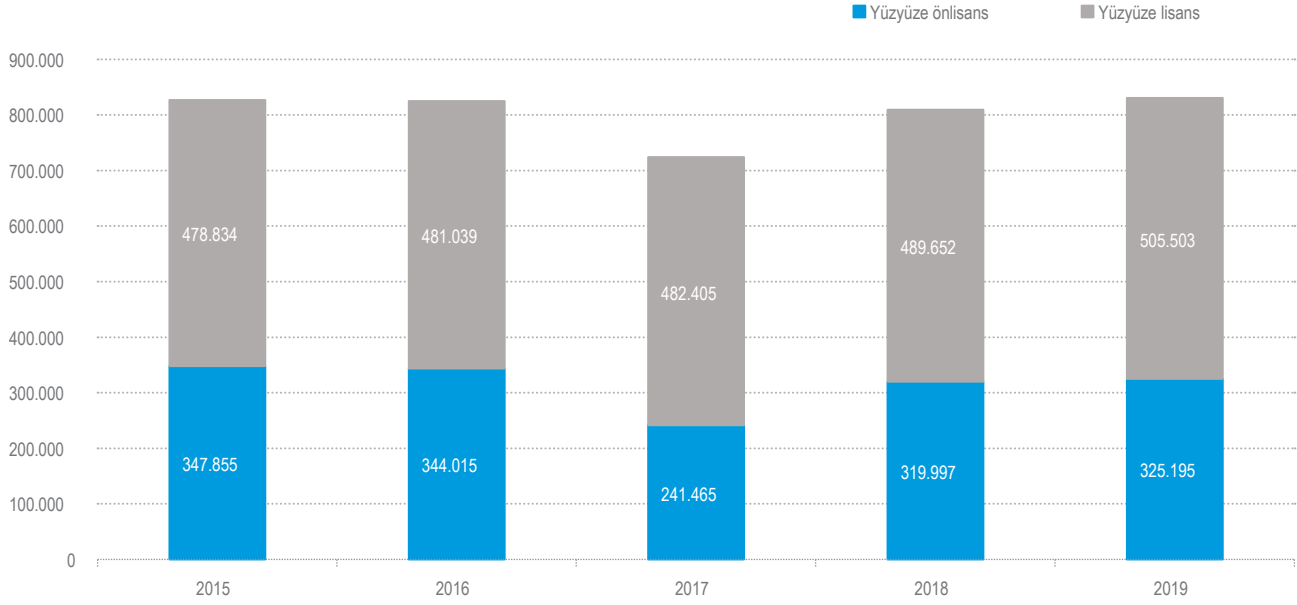
Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Açıköğretim öğrenci sayıları dâhildir.

2015-2019 yılları arasında öğrenim düzeyine göre (açıköğretim dahil) yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim, Şekil B.1.1'de verilmiştir. 2015 yılında 1 milyon 407 bin 458 olan toplam yeni kayıt öğrenci sayısı, 2019 yılında 1 milyon 367 bin 266'ya düşmüştür. Aynı dönemde ön lisans yeni kayıt yaptıran öğrenci sayısında artış gerçekleşirken, lisans düzeyinde ise yeni kayıt yaptıran öğrenci sayısında düşüş yaşanmıştır. Yeni kayıtlar içerisinde açıköğretim önemli bir pay sahibi olduğu için (bk. Şekil B.4.1) yıllar içerisindeki eğilimleri tam görebilmek için yüz yüze ve açıköğretim yeni kayıt sayılarını ayrı ayrı değerlendirmek gerekir.

2015-2019 yılları arasında öğrenim düzeyine göre yüz yüze programlara yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim, Şekil B.1.2'de verilmiştir. Buna göre, toplam yüz yüze yeni kayıt sayısı 2015 yılında 827 bin iken yıllar içerisinde farklı eğilimler göstererek 2019 yılında 831 bine yükselmiştir. Bir başka ifadeyle, beş yıl içerisinde yeni kayıt sayısı sadece 4 bin artırılmıştır. Birkaç yıldır raporlarımızda da dikkat çektiğimiz üzere, yükseköğretim sisteminde 2006-2014 yılları arasında yaşanan genişlemeden sonra 2015 yılı sonrasında yavaşlama ve duraksama görülmektedir. Yüz yüze yeni kayıt sayıları da bu duraksamayı teyit etmektedir.

Şekil B.1.2 Öğrenim düzeyine göre yüzyüze programlara yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2015-2019)

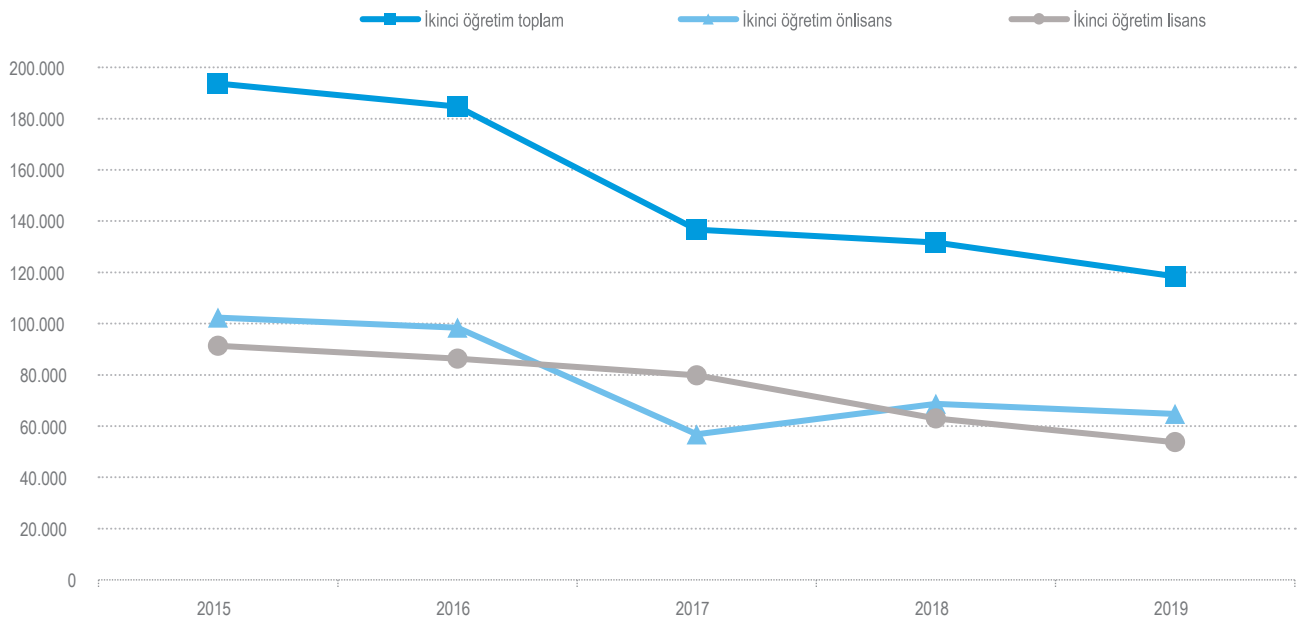

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil B.1.3'te 2015-2019 yılları arasında öğretim düzeylerine göre ikinci öğretim programlarına yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim verilmiştir. Şekilde görüldüğü üzere, ikinci öğretim yeni

kayıt öğrenci sayılarında keskin bir düşüş vardır. İkinci öğretim önlisans programlarına toplam yeni kayıt sayısı 102 binden 65 bine düşmüştür. İkinci öğretim lisans programlarına toplam yeni kayıt sayısı ise 91

Şekil B.1.3 Öğrenim düzeyine göre ikinci öğretime yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2015-2019)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

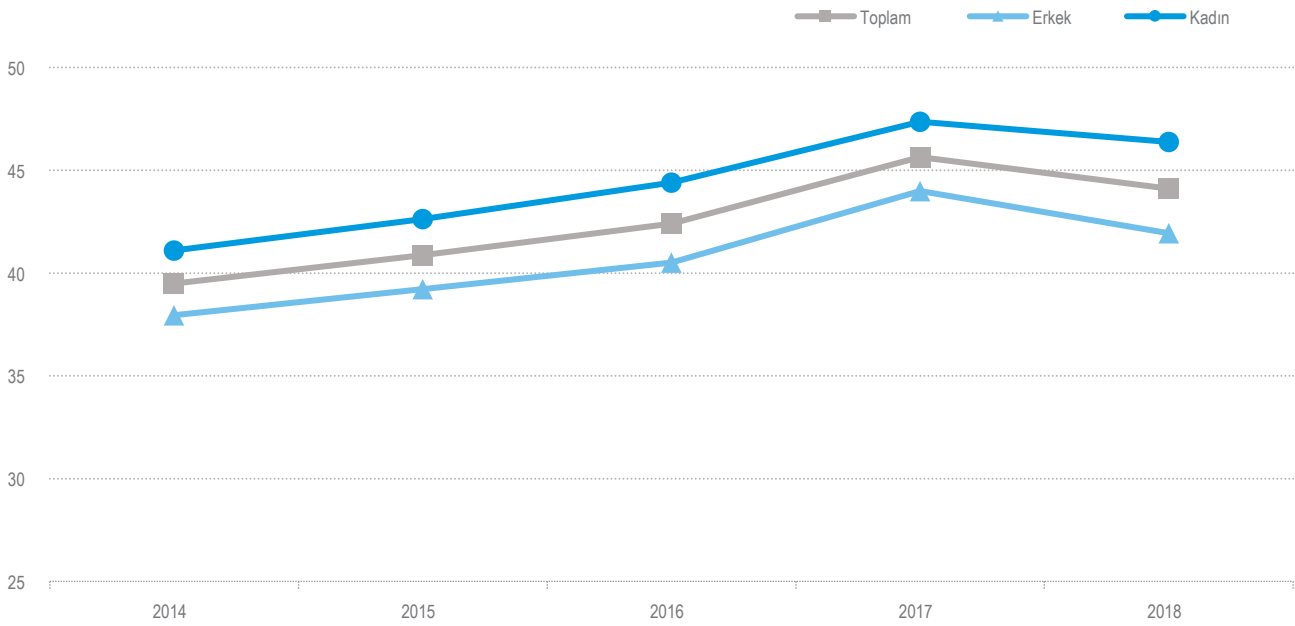
binden 54 bine düşmüştür. İkinci öğretim, mevcut yükseköğretim programlarının altyapısını kullanarak yükseköğretim kapasitesini artırmanın en kestirme yollarından biridir. 1992'de başlatılan ikinci öğretim programlarındaki öğrenci sayılarının toplam yüz yüze öğrenci sayısı içerisindeki payı %2,7'lerden 2014'te %23'lere kadar çıkmıştır (Çetinsaya, 2014). İkinci öğretim erişimi artırması açısından olumlu görülürken, öğretim

elamanlarının ders yüklerini artırması dolayısıyla eleştirilmektedir (Çetinsaya, 2014). 2020 yılı itibarıyla Türkiye yükseköğretimine bir bütün olarak bakıldığında şunu vurgulamak gerekir ki, açıköğretimin sürekli büyümeye devam ettiği bir sistemde (bk. Gösterge B.4) ikinci öğretimin payının beş yıl içerisinde %23'lerden %14'lere kadar düşmesi mevcut altyapının yeteri kadar değerlendirilemediğini göstermektedir.

Bu gösterge altında, yükseköğretim net okullaşma oranlarında yaşanan değişim ele alınacaktır. Yükseköğretim net okullaşma oranı, 18-22 yaş grubundaki yükseköğretimdeki öğrenci sayısının, aynı yaş grubundaki çağ nüfusuna bölünüp 100'le çarpılmasıyla elde edilmektedir (MEB, 2019). Bu oranın yıllar içerisindeki değişimi, ilgili

yaş grubundaki (18-22 yaş) gençlerin yükseköğretimden faydalanma düzeyleri arasındaki değişimi göstermesi açısından oldukça önemlidir (Gür vd., 2017). Teorik olarak net okullaşma oranının maksimum değeri %100'dür ve ilgili çağ nüfusundaki gençlerin tamamının yükseköğretimden faydalandığını gösterir.

Şekil B.2.1 Cinsiyete göre yükseköğretimde net okullaşma oranlarında (%) yaşanan değişim (2014-2018)

Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan MEB istatistikleri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

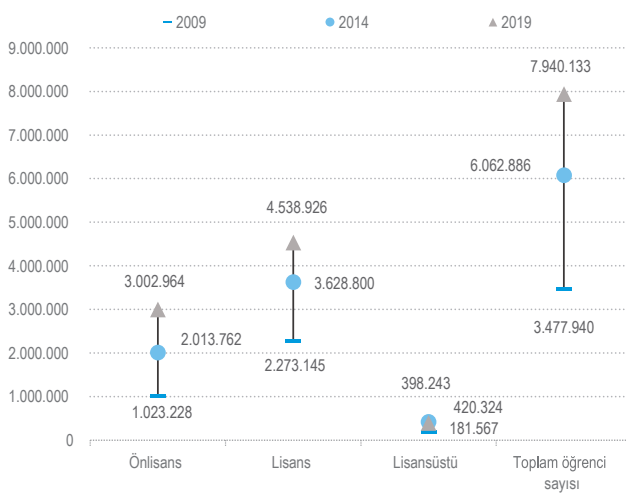
Şekil B.2.1'de 2014 ve 2018 yılları arasında cinsiyete göre yükseköğretimde net okullaşma oranlarında yaşanan değişim gösterilmiştir. 2014-2017 yılları arasında hem erkek hem de kadınlar için net okullaşma oranları

artmıştır. Ancak 2017 ile 2018 yılları arasında bu oran %45,6'dan %44,1'e düşmüştür. Yani bir yılda 1,5 puanlık bir düşüş yaşanmıştır.

Bu gösterge altında Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarına kayıtlı yükseköğretim öğrenci sayıları ele alınmıştır. İlk önce öğrenim düzeyine, yükseköğretim kurum

türüne ve öğretim türüne göre öğrenen sayıları incelenmiştir.

Şekil B.3.1 Öğrenim düzeyine göre toplam öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2009, 2014 ve 2019)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

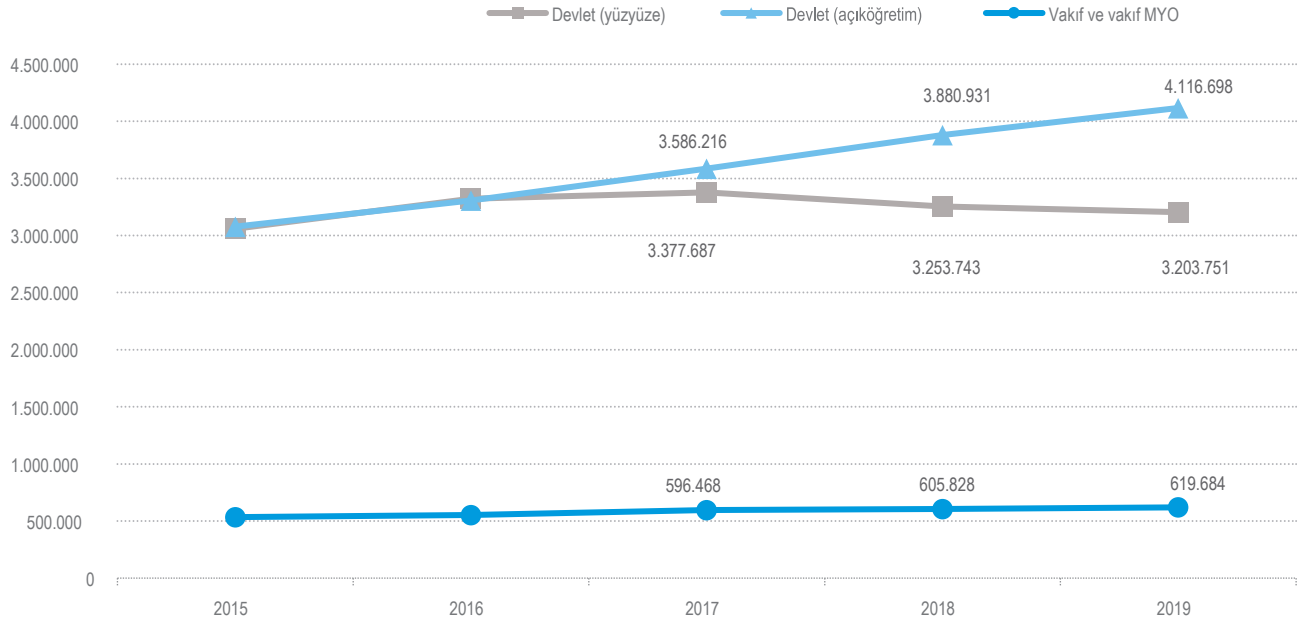
Not: Açıköğretim öğrenci sayıları dâhildir.

Şekil B.3.1'de 2009, 2014 ve 2019 yılları için öğrenim düzeyine göre toplam öğrenci sayılarında yaşanan değişim gösterilmiştir. 2009 yılında 3 milyon 477 bin 940 olan toplam öğrenci sayısı 2014 yılında 6 milyon 62 bin 886'ya, 2019 yılında ise 7 milyon 940 bin 133'e yükselmiştir. 10 yıllık süre zarfında lisans ve lisansüstü öğrenci sayısı yaklaşık iki katına çıkarken, ön lisans öğrenci sayısı yaklaşık üç katına çıkmıştır. Öğrenci sayıları üzerinden bu artışın kaynağını anlamak için yükseköğretim kurum ve öğretim biçimine (açıköğretim/yüz yüze) bakmak gereklidir (Şekil B.3.2).

Şekil B.3.2'de 2015-2019 yılları arasında yükseköğretim kurum türü ve öğretim türüne göre toplam öğrenci sayısında yaşanan değişim verilmiştir. 2015-2019 yılları arasında vakıf yükseköğretim kurumlarının istikrarlı bir şekilde toplam öğrenci sayılarını artırdıkları görülmektedir. Devlet yükseköğretim kurumlarında ise 2017'den sonra toplam öğrenci sayısının azaldığı görülmektedir. 2017-2019 yılları devlet yükseköğretim kurumlarındaki toplam öğrenci sayısında 174 binlik bir azalma olmuştur. Buna karşın, aynı yıllar arasında açıköğretimdeki toplam öğrenci sayısı 530 bin artmıştır.

Tablo B.3.3'te verilen 2009, 2014 ve 2019 yılları için devlet yükseköğretim kurumlarında öğrenim düzeyi ve öğretim türüne göre öğrenci paylarında yaşanan değişime bakıldığında da, 2019 yılı itibarıyla halen hem önlisans hem de lisans düzeyinde öğrencilerin çoğunun açıköğretim öğrencisi olduğu görülmektedir. Öte yandan, lisans düzeyinde açıköğretimin payı kısmi bir şekilde azaltılırken, ön lisans düzeyinde sadece iki yıl içerisinde açıköğretimin payı %43'ten %71'e yükselmiştir. Genel olarak söylemek gerekirse, açıköğretimin Türkiye yükseköğretim sistemi içerisindeki payı artmaya devam etmektedir (bk. Şekil B.4.2).

Şekil B.3.2 Yükseköğretim kurum türü ve öğretim türüne göre toplam öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2015-2019)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

Şekil B.3.4'te 2019 yılı itibarıyla illere göre toplam yükseköğretim öğrenci sayıları verilmiştir. Buna göre, en çok sayıda öğrenciye ev sahipliği yapan illerin başında sırasıyla İstanbul, Ankara, İzmir, Konya, Kocaeli ve Bursa gibi büyükşehirler gelmektedir. Söz konusu illerin çoğunda

birden çok sayıda yükseköğretim kurumu mevcuttur. Öte yandan, Hakkâri, Şırnak, Ardahan ve Tunceli gibi küçük şehirler en az sayıda yükseköğretim öğrencisine sahip iller olarak dikkat çekmektedirler.

Tablo B.3.3 Devlet yükseköğretim kurumlarında öğrenim düzeyi ve öğretim türüne göre öğrenci paylarında (%) yaşanan değişim (2009, 2014 ve 2019)

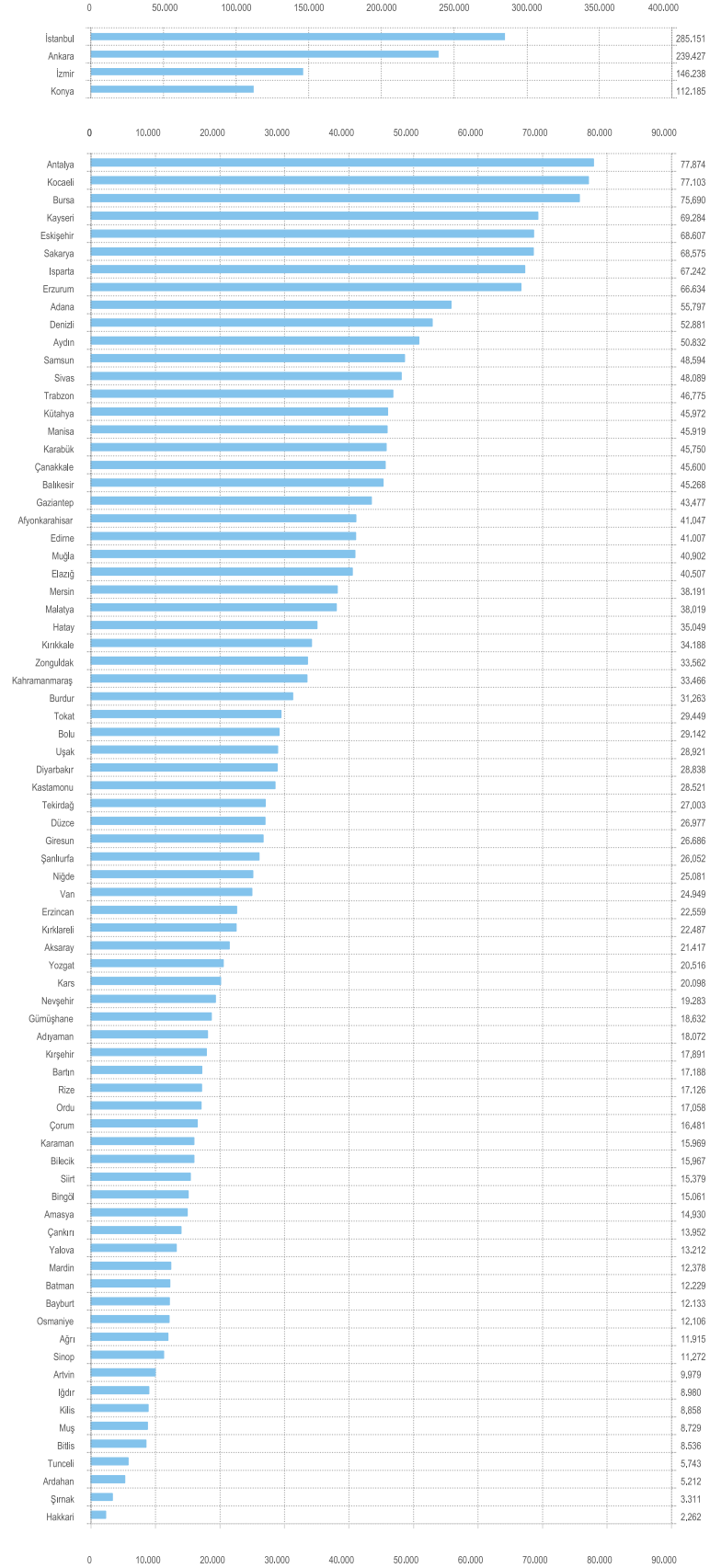
	Devlet (yüzyüze)			Devlet (açıköğretim)		
	2009	2014	2019	2009	2014	2019
Önlisans	56,6	43,0	29,0	43,4	57,0	71,0
Lisans	47,5	49,0	49,4	52,5	51,0	50,6

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil B.3.5 ve Şekil B.3.6'da birinci, ikinci ve üçüncü dalga da kurulan devlet yükseköğretim kurumlarının öğrenci sayıları verilmiştir. Burada dikkat çeken husus, her bir dalga içerisinde yükseköğretim kurumlarının büyüklükleri arasında büyük bir farklılık olmasıdır. Bunun temel sebebi, her bir dalga da kurulan yükseköğretim kurum-

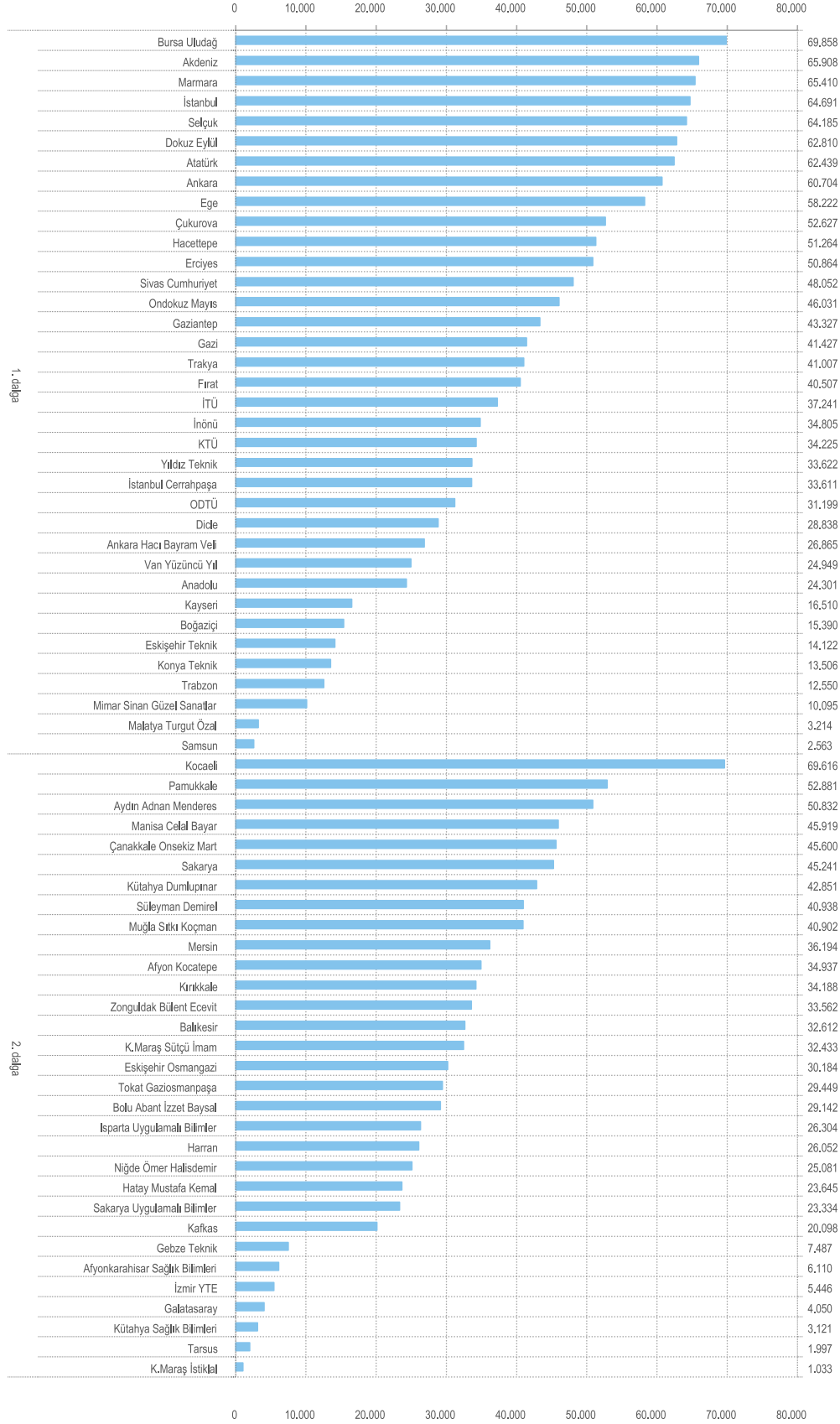
larının bir kısmının kitlesel eğitimin yükünü omuzlayan yükseköğretim kurumlarına dönüşmeleridir. Bir başka ifadeyle, her üç dalga içerisinde de öğrenci sayıları on binlerle ifade edilen çok sayıda yükseköğretim kurumu vardır.

Şekil B.3.4 illere göre devlet yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin dağılımı (2019)

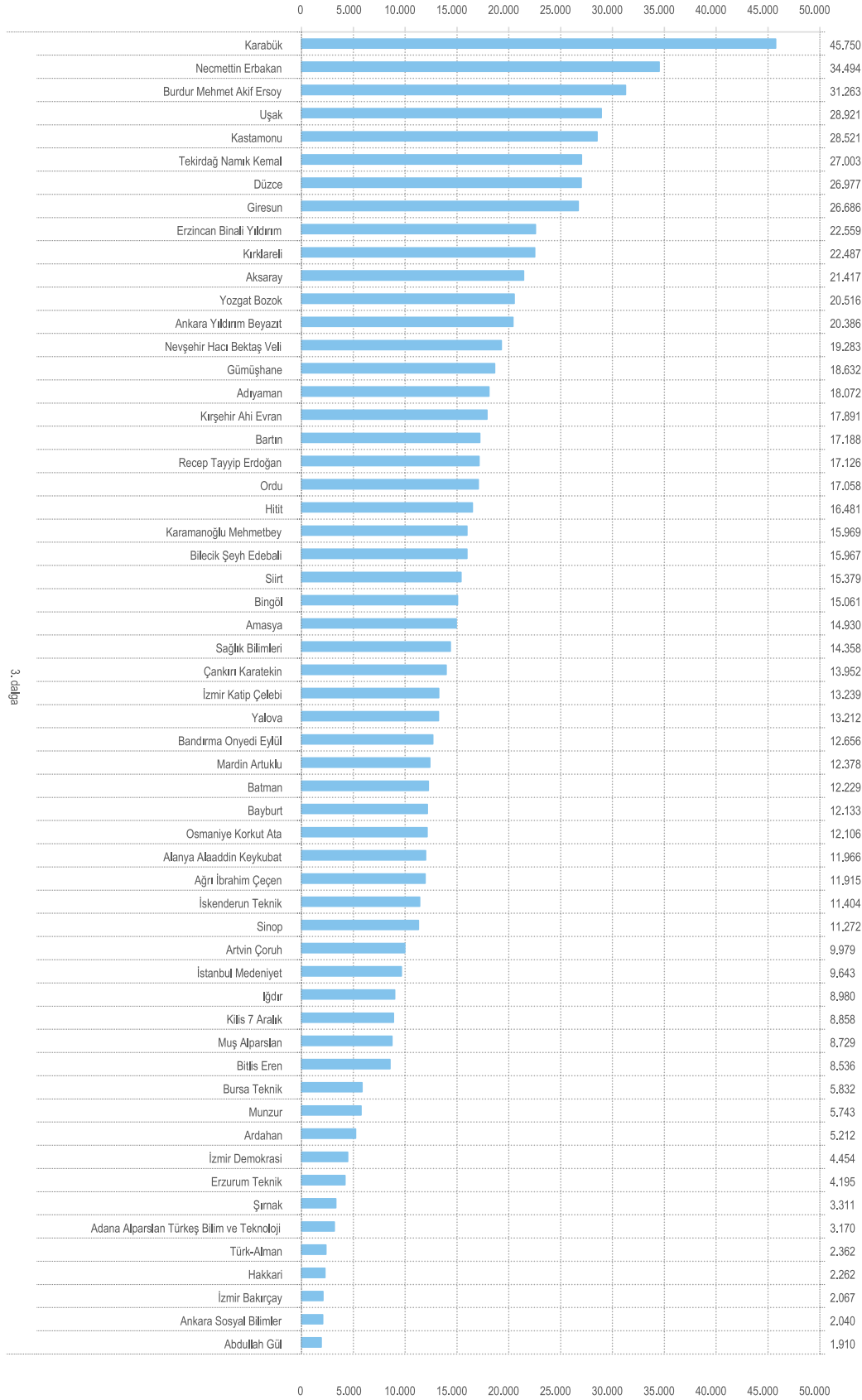
Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil B.3.5. Birinci ve ikinci dalga devlet yükseköğretim kurumlarının öğrenci sayıları (2019)

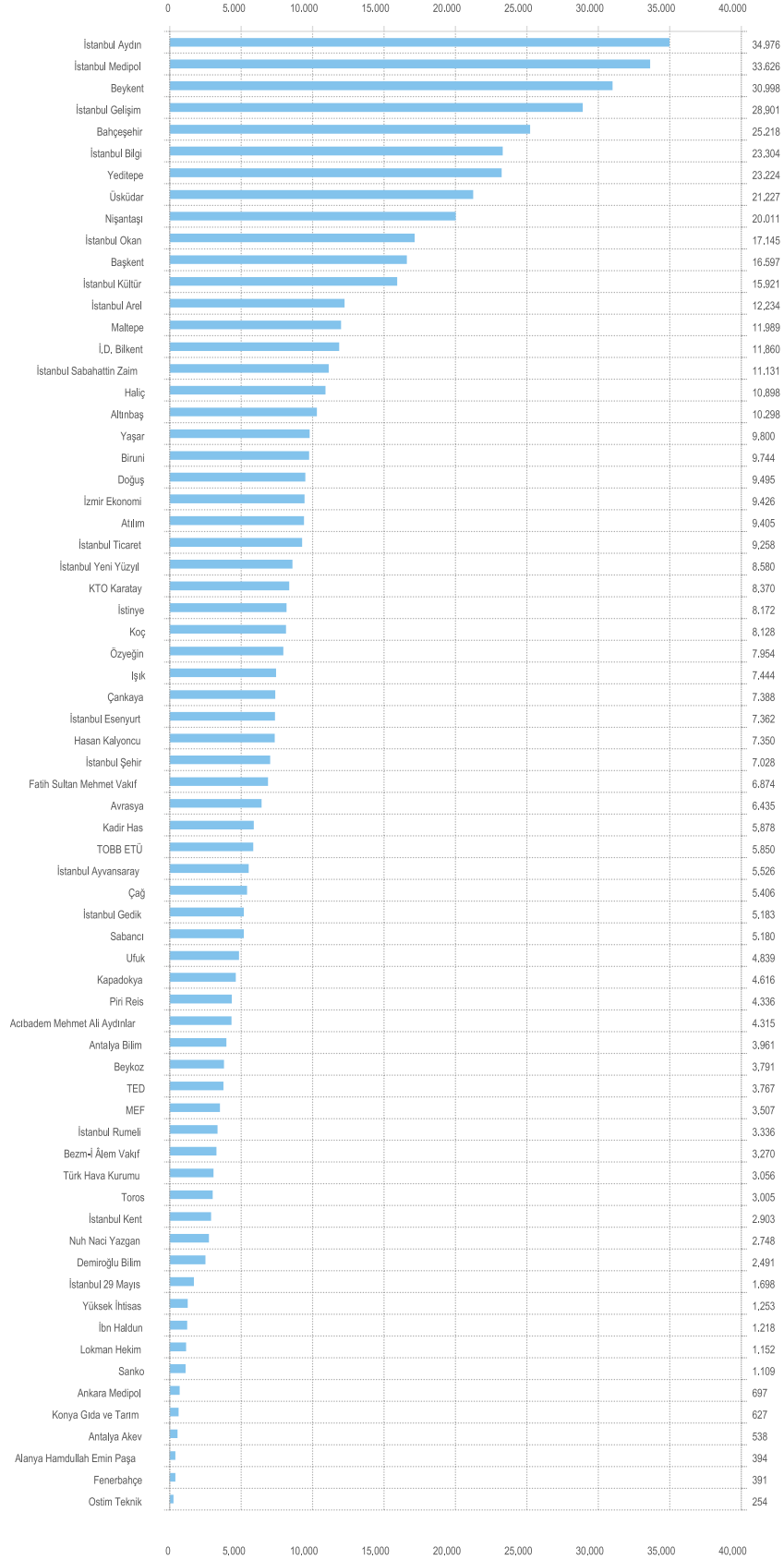
Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil B.3.6. Üçüncü dalga devlet yükseköğretim kurumlarının öğrenci sayıları (2019)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil B.3.7 Vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci sayıları (2019)

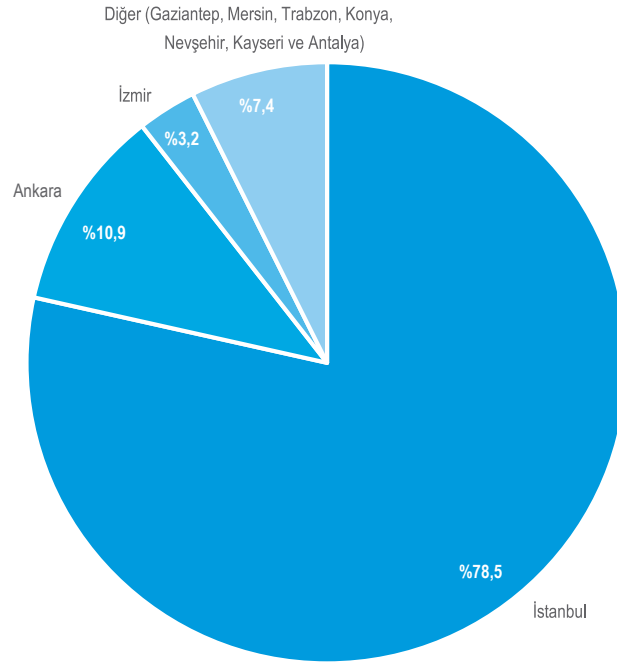

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2019 yılı için vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci sayıları Şekil B.3.7’de verilmiştir. Devlet yükseköğretim kurumlarına benzer şekilde, vakıf yükseköğretim kurumları da öğrenci sayısı itibarıyla kendi içlerinde oldukça farklılaşmaktadır. Türkiye’nin ilk vakıf üniversitesi olan İ.D. Bilkent Üniversitesi 12 bine yakın öğrenci sayısına

sahipken ondan sonra kurulan çok sayıda vakıf üniversitesinin öğrenci sayıları daha yüksektir. Öte yandan, kuruluşunun üzerinden 20 yıldan fazla zaman geçmesine rağmen öğrenci sayısını 5-10 bin bandında tutan vakıf üniversiteleri de söz konusudur.

Şekil B.3.8 İllere göre vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin oransal (%) dağılımı (2019)

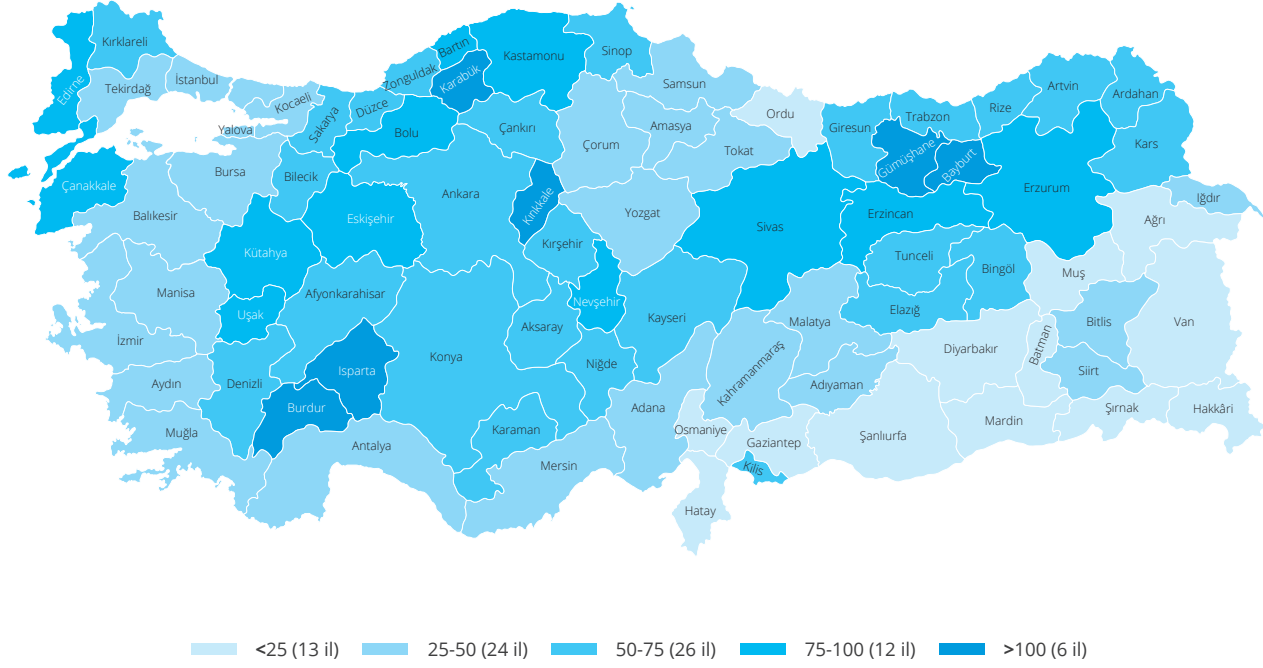

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2019 yılı için illere göre vakıf yükseköğretim kurumlarının öğrencilerinin oransal dağılımı Şekil B.3.8’de verilmiştir. Buna göre, Türkiye’deki tüm vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin yaklaşık beşte dördü İstanbul’dadır. Ankara vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin %10,9’una, İzmir %3,2’sine ve diğer iller top-

lam %7,4’üne ev sahipliği yapmaktadırlar. Bu veriler, Türkiye’de vakıf yükseköğretim kurumlarının illere ve bölgelere göre dağılımına ilişkin herhangi bir kamu politikası hedeflenmediğini ortaya koymaktadır. Öte yandan, birçok ildeki devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları öğrenci bulamamaktan yakınmaktadır.

Harita B.3.9 İllere göre bin kişi başına düşen yükseköğretim öğrenci sayısı (2019)

Kaynak: TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri ile Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

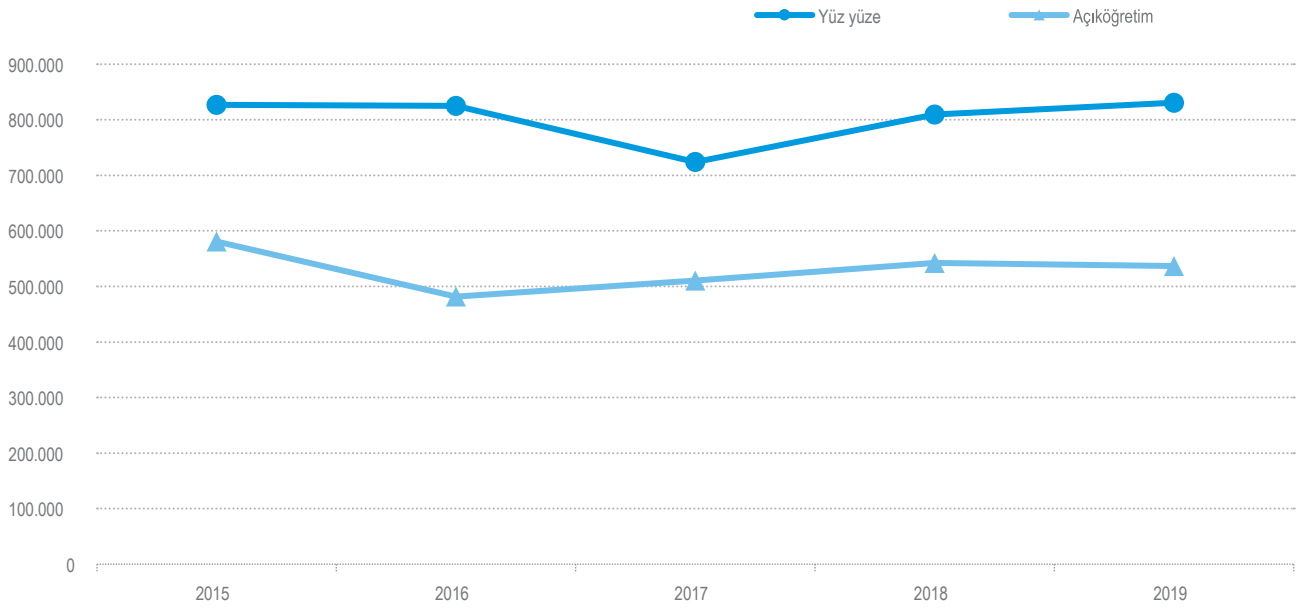
Harita B.3.9'da 2019 yılı için illere göre bin kişi başına düşen yükseköğretim öğrenci sayısı gösterilmiştir. Buna göre, nüfusta bin kişi başına düşen yükseköğretim öğrenci sayısı en fazla olan Karabük (184 öğrenci), Isparta (151 öğrenci), Bayburt (143 öğrenci), Kırıkkale (121 öğrenci), Burdur (115 öğrenci) ve Gümüşhane (113 öğrenci) illeridir. Diğer taraftan nüfusta bin kişi başına düşen yükseköğretim öğrenci sayısı en az olan iller ise Şırnak (6 öğrenci), Hakkâri (8 öğrenci), Şanlıurfa (13 öğrenci), Mardin (15 öğrenci), Diyarbakır (16 öğrenci), Batman (20 öğren-

ci), Gaziantep (21 öğrenci), Muş (21 öğrenci), Hatay, Van, Ağrı ve Osmaniye (22 öğrenci) ile Ordu (23 öğrenci)'dir. Hem devlet hem de vakıf yükseköğretim kurumları bakımından öğrenci sayısının yoğun olduğu (bk. Şekil B.3.4 ve Şekil B.3.7) İstanbul, Ankara, İzmir ve Konya illerinde ise sırasıyla bin kişi başına düşen öğrenci sayıları 49, 54, 38 ve 63'tür. Genellikle öğrenci şehri olarak nitelendirilen illerin nüfusa göre yükseköğretim öğrenci sayısının çok da fazla olmadığı görülmektedir.

2019-2020 öğretim yılı itibarıyla Anadolu Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi olmak üzere üç üniversitede açıköğretim veya uzaktan eğitim fakültesi bulunmaktadır. Bununla birlikte Anadolu Üniversitesi bünyesinde İktisat ve İşletme Fakülteleri de açıköğretim programları sunmaktadır. Bu fakülteler ayrıca, yük-

seköğretim kurumundan mezun veya hâlen yükseköğretim kurumlarında öğrenci olanlara sınavsız şekilde bir açıköğretim programına kayıt imkânı ("ikinci üniversite") sunmaktadır. Bu gösterge altında açıköğretim öğrenci sayıları ve uzaktan öğretim öğrenci sayıları ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Şekil B.4.1 Öğretim türüne göre yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2015-2019)

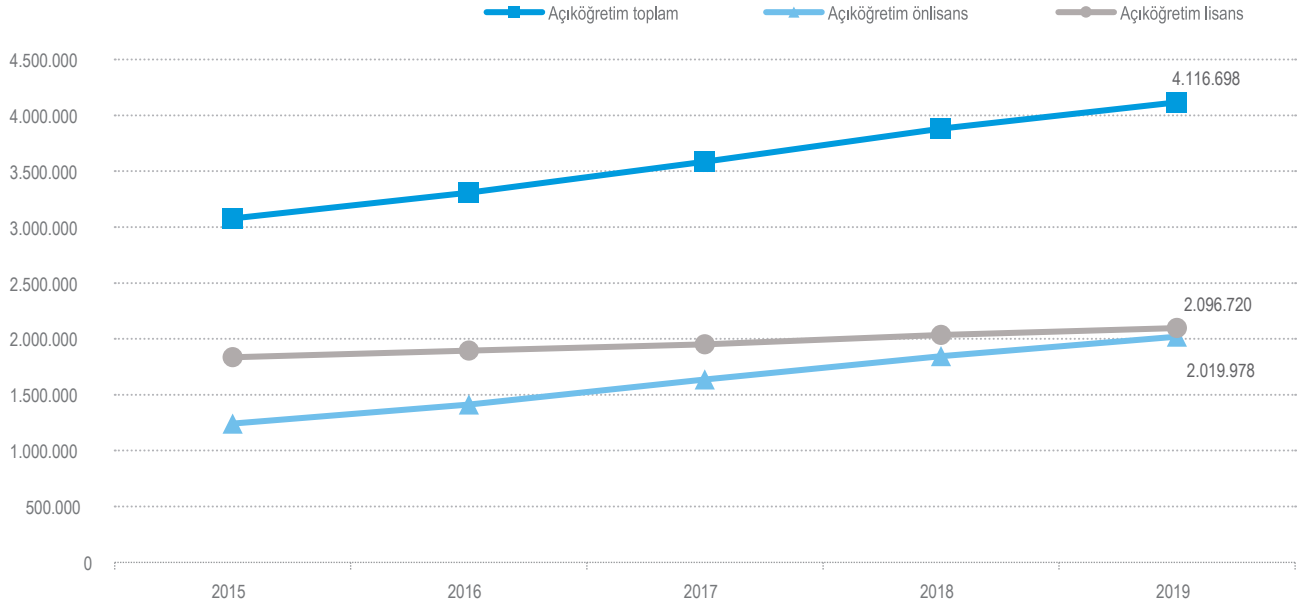

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

2015-2019 yılları arasında öğretim türüne göre yeni kayıt yaptıran öğrenci sayılarında yaşanan değişim Şekil B.4.1'de verilmiştir. Buna göre, yüz yüze yeni kayıt sayıları küçük artış ve düşüşlerle 827 binden hafif bir artışla 831 bine yükselmiştir. Öte yandan, açıköğretim

yeni kayıt sayıları da iniş çıkışlarla 581 binden 537 bine düşmüştür. Türkiye yükseköğretiminde yüz yüze ve açıköğretim kayıtları nispeten durağan bir seyir izlese de toplam açıköğretim öğrenci sayısı artarken yüz yüze öğrenci sayısı azalmaktadır (bk. Şekil B.3.2 ve Şekil B.4.1).

Şekil B.4.2 Öğrenim düzeyine göre açıköğretim öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2015-2019)

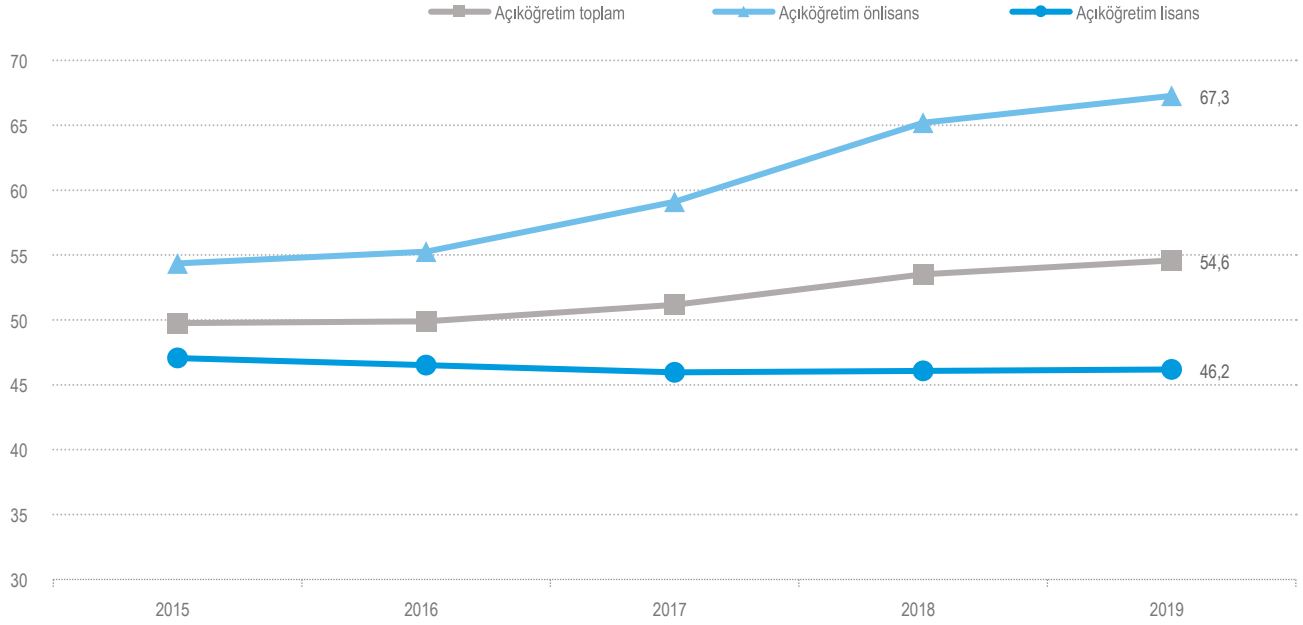

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

2015-2019 yılları arasında öğrenim düzeyine göre açıköğretim öğrenci sayılarında yaşanan değişim Şekil B.4.2'de verilmiştir. Buna göre hem önlisans hem de lisans düzeyinde toplam öğrenci sayılarında artış yaşanmıştır. Ancak önlisans düzeyindeki artış, lisans düzeyindeki artıştan daha fazladır. Zaten, 2015-2019 yılları arasındaki toplam önlisans ve lisans öğrenci

sayıları içinde açıköğretim öğrenci oranlarında yaşanan değişime bakıldığında (Şekil B.4.3), açıköğretimin lisans içindeki payı hemen hemen sabit kalırken, açıköğretimin önlisans içindeki payı %54'ten %67'ye çıkmıştır. Bir başka ifadeyle, önlisans düzeyindeki her üç öğrenciden ikisi bir açıköğretim programına kayıtlıdır.

Şekil B.4.3 Önlisans ve lisans öğrenci sayıları içinde açıköğretim öğrenci oranlarında (%) yaşanan değişim (2015-2019)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

2019 yılı için açıköğretim programı uygulayan üniversitelerde öğrenim düzeyine göre öğrenci sayıları Tablo B.4.4'te verilmiştir. Buna göre, 4 milyon 117 bin açıköğretim öğrencisinin 3 milyon 436 bini Anadolu Üniversite-

sinde okumaktadır. Anadolu Üniversitesi açıköğretim öğrenci sayısı, yaklaşık 70 bin yüze öğrenci sayısı itibarıyla Türkiye'nin en büyük üniversitesi olan Bursa Uludağ Üniversitesinin 49 katı büyüklüğündedir.

Tablo B.4.4 Açıköğretim programı uygulayan üniversitelerde öğrenim düzeyine göre öğrenci sayıları (2019)

Üniversite - fakülte	Önlisans			Lisans			Toplam		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi	754.353	865.128	1.619.481	173.149	207.452	380.601	927.502	1.072.580	2.000.082
Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi	-	-	-	423.646	275.675	699.321	423.646	275.675	699.321
Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi	-	-	-	466.746	270.219	736.965	466.746	270.219	736.965
Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi	131.657	170.574	302.231	30.872	31.862	62.734	162.529	202.436	364.965
İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi	37.533	60.733	98.266	71.995	145.104	217.099	109.528	205.837	315.365
Toplam	923.543	1.096.435	2.019.978	1.166.408	930.312	2.096.720	2.089.951	2.026.747	4.116.698

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo B.4.5 Açıköğretim önlisans programı uygulayan üniversitelerde en çok öğrencisi olan ilk 10 programa göre öğrenci sayıları (2019)

Üniversite - Fakülte	Önlisans programı	Erkek	Kadın	Toplam
Anadolu Üniversitesi - Açıköğretim Fakültesi	Adalet	149.467	126.601	276.068
Atatürk Üniversitesi - Açıköğretim Fakültesi	İlahiyat	101.427	148.116	249.543
Atatürk Üniversitesi - Açıköğretim Fakültesi	Sosyal hizmetler	38.513	125.228	163.741
Atatürk Üniversitesi - Açıköğretim Fakültesi	Sağlık kurumları işletmeciliği	33.118	64.730	97.848
Atatürk Üniversitesi - Açıköğretim Fakültesi	Halkla iletişim ve reklam	43.434	50.068	93.502
Atatürk Üniversitesi - Açıköğretim Fakültesi	İş sağlığı ve güvenliği	44.991	24.676	69.667
Atatürk Üniversitesi - Açıköğretim Fakültesi	Çocuk gelişimi	2.486	66.645	69.131
Atatürk Üniversitesi - Açıköğretim Fakültesi	Bankacılık ve sigortacılık	23.775	34.781	58.556
Atatürk Üniversitesi - Açıköğretim Fakültesi	Laborant ve veteriner sağlık	23.432	32.991	56.423
Atatürk Üniversitesi - Açıköğretim Fakültesi	Dış ticaret	26.391	20.476	46.867

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2019 yılı için açıköğretim önlisans ve lisans programı uygulayan üniversitelerde en çok öğrencisi olan ilk 10 programa göre öğrenci sayıları Tablo B.4.5 ve Tablo B.4.6'da verilmiştir. Bu açıköğretim programlarının her birinin temel işlevi sınavlar aracılığıyla yüzbinlerce kişiyi kolay yoldan belge sahibi ve yükseköğretim mezunu kılmaktır. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesinde Psikoloji bölümünün kurulması sonrasında 2020 yılında yaşanan bir gelişme açıköğretim politikalarındaki kafa karışıklığını göstermesi açısından oldukça manidardır. 2020-2021 yılı için ilk defa öğrenci alması öngörülen açıköğretim psikoloji bölümüne Yükseköğretim Kurulu tarafından 500 öğrenci kontenjanı ayrılmış

ve Kontenjan Kılavuzunda yer almıştı. Bu durumun psikoloji mezunları tarafından "psikolojinin açıköğretimi olmaz" şeklinde tepkiyle karşılanması ve bunun bir sosyal medya kampanyasına dönüştürülmesi sonucunda konu Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın dikkatini çekmiş ve Cumhurbaşkanlığı Eğitim ve Öğretim Politika Kurulu konuyu gündemine almıştır. Ardından, Politika Kurulunun tavsiye kararı üzerine Yükseköğretim Kurulu açıköğretim psikoloji programını kılavuzdan çıkarılmıştır. Psikoloji mezunlarının başarılı sosyal medya kampanyasını gören diğer birçok alan mensupları, "sosyolojinin açıköğretimi olmaz", "çocuk gelişiminin açıköğretimi olmaz" vb. şeklinde kampanyalar başlatmış ancak hiçbirini

Tablo B.4.6 Açıköğretim lisans programı uygulayan üniversitelerde en çok öğrencisi olan programa göre öğrenci sayıları (2019)

Üniversite - fakülte	Lisans programı	Erkek	Kadın	Toplam
Anadolu Üniversitesi - İşletme Fakültesi	İşletme	416.249	249.227	665.476
Anadolu Üniversitesi - İktisat Fakültesi	Kamu yönetimi	193.011	101.759	294.770
Atatürk Üniversitesi - Açıköğretim Fakültesi	Sosyoloji	50.531	80.844	131.375
Anadolu Üniversitesi - İktisat Fakültesi	Uluslararası ilişkiler	79.373	49.628	129.001
Anadolu Üniversitesi - İktisat Fakültesi	İktisat	60.292	44.434	104.726
Anadolu Üniversitesi - İktisat Fakültesi	Maliye	44.475	43.545	88.020
İstanbul Üniversitesi - Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi	Çocuk gelişimi	6.037	74.913	80.950
Atatürk Üniversitesi - Açıköğretim Fakültesi	Türk dili ve edebiyatı	23.707	49.571	73.278
Anadolu Üniversitesi - İktisat Fakültesi	Çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkiler	37.429	32.527	69.956
Atatürk Üniversitesi - Açıköğretim Fakültesi	Sağlık yönetimi	19.156	24.858	44.014

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

henüz bir sonuç vermemiştir. Özetle, psikoloji tekelinde bir karar alınmış, ancak açıköğretimin genel işleyişini değiştiren bir karar alınmamıştır.

2019 yılı için yükseköğretim kurum türü ve öğrenim düzeyine göre uzaktan öğretim öğrenci sayıları Tablo B.4.7'de verilmiştir. Önlisans düzeyinde 27 bin, lisans düzeyinde 44 bin ve yüksek lisans düzeyinde 11 bin uzaktan eğitim öğrencisi vardır. Açıköğretimin toplam öğren-

ci sayısının 4 milyon 117 bin olduğu bir yükseköğretim sisteminde uzaktan eğitim öğrenci sayılarının bu kadar düşük olması ilginç bir durumdur. Burada şunu da ekleyelim ki, Koronavirüs pandemisi dolayısıyla Türkiye'de yükseköğretim kurumlarının tamamı mart ayından itibaren uzaktan eğitime geçtiler. Bu deneyim sonrası önümüzdeki yıllarda uzaktan eğitim programlarına bir yönelim olup olmayacağı merak konusudur.

Tablo B.4.7 Yükseköğretim kurum türü ve öğrenim düzeyine göre uzaktan öğretim öğrenci sayıları (2019)

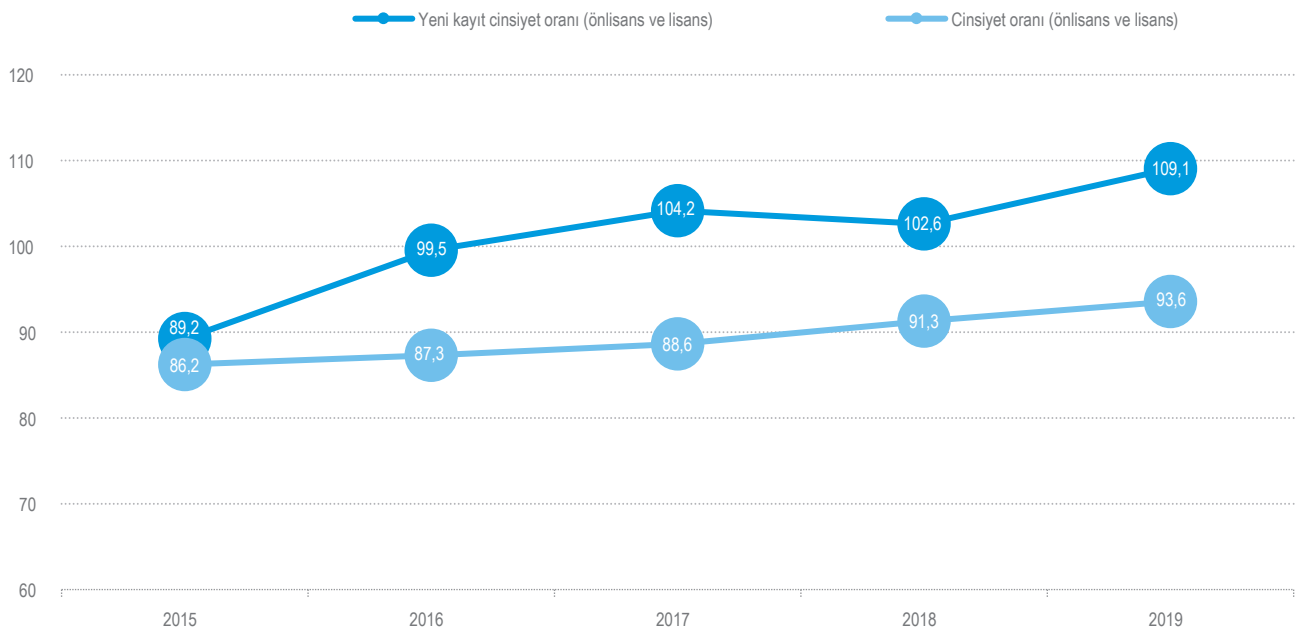
	Önlisans	Lisans	Yüksek lisans
Devlet	25.249	44.275	9.522
Vakıf ve vakıf MYO	2.012	200	1.845
Toplam	27.261	44.475	11.367

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Bu gösterge altında yükseköğretim öğrencilerinin cinsiyet oranları verilmiştir. Cinsiyet oranı, kadın yükseköğretim öğrenci sayısının, erkek yükseköğretim öğrenci sayısına bölünüp 100 ile çarpılmasından elde edilmek-

tedir. Bu oran, herhangi bir öğretim yılında kadın okullaşma oranının, erkek okullaşma oranına göre göreceli büyüklüğünü göstermektedir (MEB, 2019).

Şekil B.5.1 Yeni kayıt yaptıran ve mevcut önlisans ve lisans öğrencilerinin cinsiyet oranında yaşanan değişim (2015-2019)

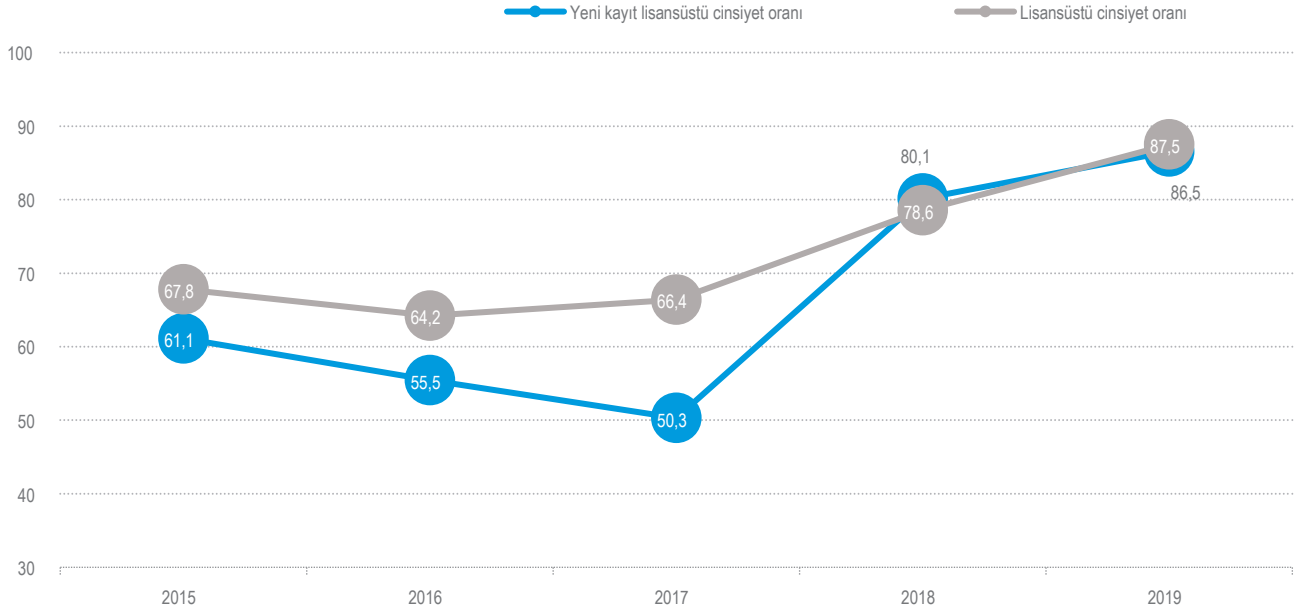
Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Açıköğretim dâhildir.

2015-2019 yılları arasında yeni kayıt yaptıran ve mevcut önlisans ve lisans öğrencilerinin cinsiyet oranında yaşanan değişim Şekil B.5.1'de verilmiştir. Buna göre, kadın öğrenci sayısı, erkek öğrenci sayısına göre yeni

kayıtlarda genellikle artış göstermektedir. Bunun sonucunda da mevcut öğrenciler içerisindeki kadın öğrenci payı istikrarlı bir şekilde artmaktadır.

Şekil B.5.2 Yeni kayıt yaptıran ve mevcut lisansüstü öğrencilerinin cinsiyet oranında yaşanan değişim (2015-2019)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2015-2019 yılları arasında yeni kayıt yaptıran ve mevcut lisansüstü öğrencilerinin cinsiyet oranında yaşanan değişim Şekil B.5.2'de verilmiştir. Buna göre, kadın öğrenci sayısı, erkek öğrenci sayısına göre yeni kayıtlar-

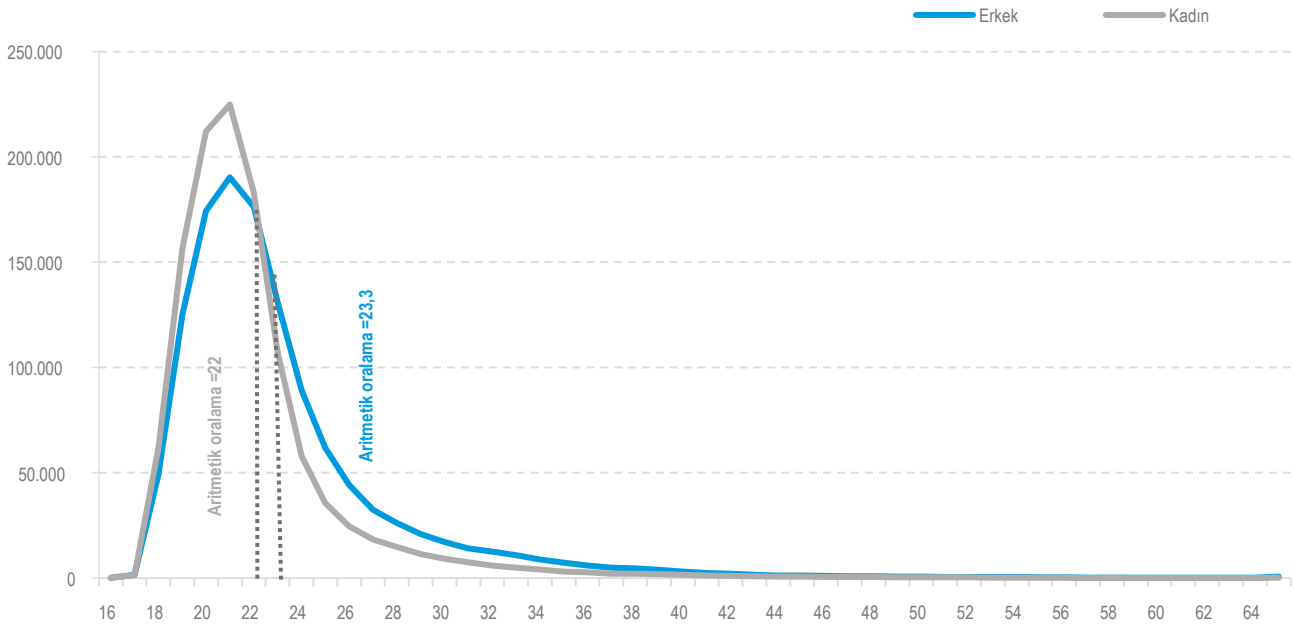
da 2018 ve 2019 yıllarında önemli bir artış göstermiştir. Bunun sonucunda da mevcut öğrenciler içerisindeki kadın öğrenci payı istikrarlı bir şekilde artmıştır.

Bu göstergede, lisans düzeyinde erkek ve kadın öğrencilerinin yaşlara göre frekans dağılımları ve aritmetik ortalamaları verilmiştir.

2019 yılı için cinsiyete göre lisans düzeyindeki öğrencilerin yaşlarına göre frekans dağılımları verilmiştir. Kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre aritmetik ortalama-

larının daha düşük olduğu görülmektedir. Bunun muhtemel iki sebebi, son yıllarda genç kadınların (özellikle liseyi yeni tamamlayanlar) daha yüksek oranlarda yükseköğretim imkanlarından faydalanmaları ile erkeklerin nispeten daha geç yaşlarda lisans eğitimlerini tamamlamalarıdır.

Şekil B.6.1 Cinsiyete göre lisans düzeyindeki öğrencilerin yaşlarına göre frekans dağılımları (2019)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Açıköğretim ve uzaktan öğretim öğrenci sayıları hariçtir.

- 2019 yılı itibarıyla, 2016 yılından beri Yükseköğretime Bakış raporlarımızda dikkat çektiğimiz bazı riskler devam etmektedir. Bu risklerin başında, genç bir nüfusa sahip olan Türkiye’de gençlere yeterince yüz yüze yükseköğretim imkanlarının sunulmaması gelmektedir. Bu çerçevede, toplam yüz yüze öğrenci sayısındaki düşüş birkaç yıldır dikkat çektiğimiz çok önemli bir sorundur. Burada daha tuhaf olan durum, vakıf yükseköğretim kurumlarında toplam öğrenci sayısında bir durağanlaşma varken ve devlet yükseköğretim kurumlarında toplam yüz yüze öğrenci sayılarında azalma varken, devlet açıköğretim programlarında toplam öğrenci sayısının artmaya devam etmesidir. Türkiye yükseköğretimindeki toplam öğrenci sayısı artış eğiliminde görünüyorsa da bu artışın açıköğretimdeki büyümeden kaynaklı olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Zira açıköğretimden kaynaklı bir artışın, devlet yükseköğretim kurumlarındaki toplam yüz yüze öğrenci sayısındaki azalmayı gölgelediği görülmektedir. Uzun süredir vurguladığımız üzere, açıköğretimin yükseköğretim sistemi içerisindeki payının yüksek olması, Türkiye yükseköğretim sisteminin saygınlığı açısından oldukça sakıncalı bir durumdur (Gür, vd., 2017, 2018, 2019). Gelinen noktada, bir yandan ortaöğretimden mezun olan genç sayısı artmaya devam ederken, son yıllarda toplam yüz yüze yükseköğretim öğrenci sayısı artırılmamıştır. Farklı bir şekilde söylersek, Türkiye’nin artan yükseköğretim talebine nasıl cevaplar üreteceğine ilişkin hâlâ açık bir stratejisi yoktur (Gür, 2016). Türkiye, yükseköğretim sisteminin daha nitelikli büyümesi ve artan yükseköğretim talebine cevap üretebilmesi için, tercih edilebilir yüz yüze programların sayı ve kapasitesini artırmalıdır. Bununla birlikte, açıköğretimin mevcut sistem içerisindeki misyonu yeniden tanımlanmalıdır. Açıköğretimin yükseköğretim içerisindeki payı düşürülmeli ve toplumsal saygınlığı yüksek verimli bir sistem inşa edilmelidir.
- Açıköğretimin payı düşürülmeden ikinci öğretimin sistem içerisindeki payının azaltılması, yüz yüze eğitim imkânlarının azaltılması ve kaynakların etkin kullanılmaması anlamına gelmektedir. İkinci öğretim, hali hazırda normal öğretim için hazırlanmış olan fiziki ve beşeri kaynakları kullanan ilave bir yatırıma ya da personele ihtiyaç duyulmayan bir öğretim yöntemidir. Buna rağmen program ve bölümlerin ikinci öğretimleri bir bir kapatılmakta, fiziki ve beşeri kaynaklar atıl duruma düşmekte dolayısıyla her geçen yıl yüzyüze eğitim imkânı daha da azalmaktadır. İçinde bulunduğumuz pandemi süreci de gösterdi ki, uzaktan öğretimin yüzyüze eğitim ve öğretimin yerini tutması iyi bir planlama gerektirmektedir. Dolayısıyla sistem içerisinde açıköğretimin payı değil, yüzyüze öğretim imkânlarının payını artıracak politikalar geliştirilmelidir.

- Toplam yüz yüze öğrenci sayısında son yıllardaki azalmaya paralel olarak ilk defa 18-22 yaş net yükseköğretim okullaşma oranında bir düşüş yaşanmıştır. 2017 ile 2018 yılları arasında %45,6'dan %44,1'e düşmüştür. Yani bir yılda 1,5 puanlık keskin bir düşüş yaşanmıştır. Her bir yaş grubunda ortalama 1 milyon 200 bin kişi olduğu düşünüldüğünde, 18-22 yaş aralığı için 1,5 puanlık bir düşüş toplam 90 bin gencin yükseköğretime erişememesi anlamı taşımaktadır. Öte yandan 1,5 puanlık bir düşüş değil de 1,5 puanlık bir yükseliş sağlanmış olsa, o durumda ekstradan 180 bin gencin şimdi yükseköğretimden faydalanması muhtemel olacaktı. Net okullaşma oranlarını artıramamanın bir sebebi de bir kısım gençlerin üniversite hazırlık için okul dışında bir ya da birkaç yıl kaybetmesidir. Türkiye'nin şu an genç nüfusu için yükseköğretim okullaşma oranlarını artırmaması demek, Türkiye'nin sonraki yıllarda da 25-34 ve 35-64 yaş aralığındaki yükseköğretim mezunu oranlarında diğer OECD ülkelerinden geri kalmaya devam etmesi demektir.
- Başta vakıflar olmak üzere yükseköğretim kurumlarının yurt sathında daha dengeli dağılmasına yönelik politikalar geliştirilmelidir. Aynı şekilde, toplam öğrenci sayılarının yükseköğretim kurumları arasında daha dengeli dağılımı sağlayacak ve böylece eğitim hizmetinin kalitesini artırıcı politikalar izlenmelidir.

- Çetinsaya, G. (2014). *Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası*. Eskişehir: Yükseköğretim Kurulu.
- Gür, B. S. (2016). *Democratization and massification of higher education in Turkey and challenges ahead*. (Sy CSHE.3.16). University of California, Berkeley. <http://www.cshe.berkeley.edu/publications/democratization-and-massification-higher-education-turkey-and-challenges-ahead>
- Gür, B. S., Çelik, Z., Kurt, T., & Yurdakul, S. (2017). *Yükseköğretime bakış 2017: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Gür, B. S., Çelik, Z., & Yurdakul, S. (2018). *Yükseköğretime bakış 2018: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Gür, B. S., Çelik, Z., & Yurdakul, S. (2019). *Yükseköğretime bakış 2019: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- MEB. (2019). *Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2019–2029*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

BÖLÜM

EĞİTİMİN ÇIKTILARI

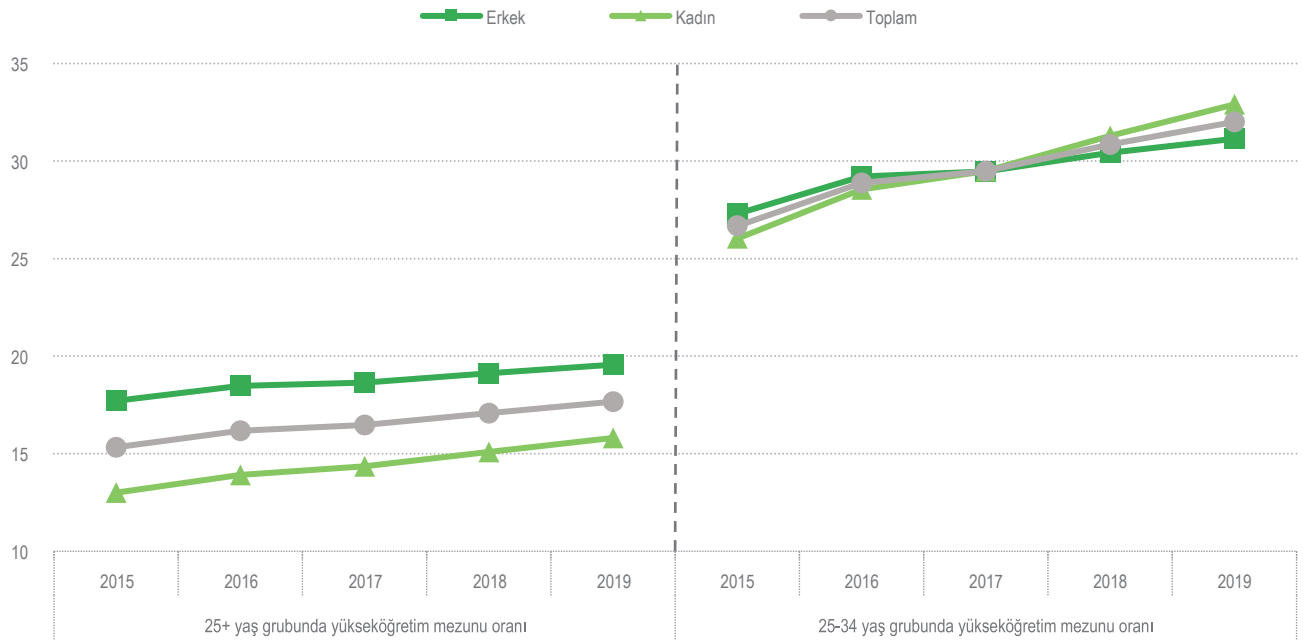
GÖSTERGE C1	Nüfusun eğitimi ne düzeydedir?
GÖSTERGE C2	Yükseköğretim mezun sayıları nasıl değişmiştir?
GÖSTERGE C3	Yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranları ne düzeydedir?
GÖSTERGE C4	Yükseköğretim mezunu çalışanlar ne kadar kazanıyor?
BÖLÜM C	Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde, Türkiye’de yükseköğretim sisteminin genel performansını değerlendirmek için nüfus içinde yükseköğretim mezunu oranı ve yıllık mezun sayılarına ilişkin göstergeler karşılaştırmalı olarak sunulacaktır. Ardından, yükseköğretim mezunlarının istihdam verilerine ilişkin göstergeler ele alınacaktır. Son olarak da Türkiye’de yükseköğretim mezunlarının ortalama yıllık kazançları Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkeleri ile karşılaştırılmalı olarak incelenecektir.

Bu gösterge altında, Türkiye'deki yükseköğretim mezunlarının bölgelere, cinsiyete ve yaşa göre dağılımı ile mezunlara

ilişkin veriler OECD ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Şekil C.1.1 Cinsiyete, 25+ ve 25-34 yaş gruplarına göre yükseköğretim mezunu oranlarında (%) yaşanan değişim (2015-2019)

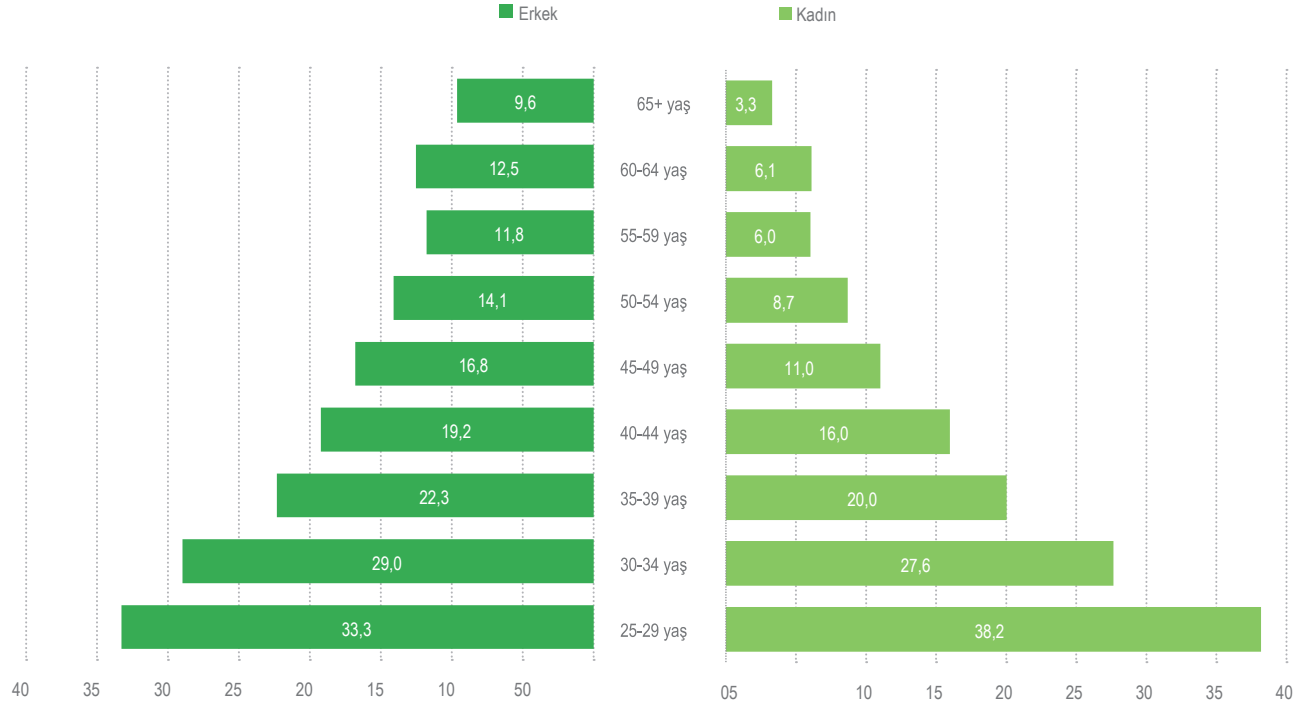

Kaynak: TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri Veritabanı kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

Şekil C.1.1'de 2015 ile 2019 yılları arasında cinsiyete, 25+ ve 25-34 yaş gruplarına göre yükseköğretim mezunu oranlarında yaşanan değişim gösterilmiştir. Buna göre, 2015 yılında 25+ yaş grubunda yükseköğretim mezunu oranı kadınlarda %13, erkeklerde %17,7, toplamda ise %15,3 iken 2019 yılında kadınlarda %15,8'e, erkeklerde %19,6'ya, toplamda ise %17,7'ye yükselmiştir. 25-34 yaş grubunda yükseköğretim mezunu oranları incelendiğinde ise 2015 yılında kadınlarda %26,7, erkeklerde %27,3, toplamda ise %26 iken 2017 yılında hem erkeklerde hem de kadınlarda bu oran %29,5 olmuş ve 2018 ile 2019 yıllarında ise kadınların oranı erkeklerin oranını geçmiştir. 2019 yılında 25-34 yaş grubunda yükseköğretim mezunu olan kadınların oranı %32,9 iken erkeklerin oranı %31,1 olarak gerçekleşmiş

ve toplamda ise %32 olmuştur. 2006 ve sonrası kurulan 3. dalga üniversiteler ile birlikte 2008 yılında artırılan yükseköğretim kontenjanları neticesinde yükseköğretim öğrenci sayısı artmış, dolayısıyla da nüfus içinde hem 25+ hem de 25-34 yaş gruplarında yükseköğretim mezunu oranlarının artmasına neden olmuştur (Gür vd., 2019). Buna ilaveten kadınların ortaöğretim ve yükseköğretimde artan fırsatlardan gittikçe daha fazla faydalanmaları neticesinde, 2012 yılından itibaren yükseköğretimde net okullaşma da kadınların oranı erkekleri geçmiştir (Gür vd., 2018). Dolayısıyla da genel nüfus içinde genç üniversite mezunu olan 25-34 yaş grubunda kadınların oranı erkeklerin oranını 2017 yılından sonra geçmiştir.

Şekil C.1.2 Yaş gruplarına ve cinsiyete göre yükseköğretim mezun oranları (%) (2019)

Kaynak: TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri Veritabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2019 yılında yaş gruplarına ve cinsiyete göre yükseköğretim mezun oranları Şekil C.1.2'de verilmiştir. Burada en dikkat çekici husus nüfus içinde 25-29 yaş grubu hariç tüm yaş gruplarında yükseköğretim mezunu erkeklerin oranının kadınların oranından yüksek iken 25-29 yaş grubun-

da yükseköğretim mezun kadınların oranının erkeklerden yüksek hale gelmesidir. Buna göre nüfus içinde 25-29 yaş grubunda yükseköğretim mezunu olan kadınların oranı %38,2 iken erkeklerde %33,3'tür. 30-34 yaş grubunda bu oran erkeklerde %29, kadınlarla ise %27,6'dır. Yükseköğre-

Şekil C.1.3 Bölgelere ve cinsiyete göre 25+ ve 25-34 yaş gruplarında yükseköğretim mezunu oranları (%) (2019)

Kaynak: TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri Veritabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

time Bakış 2018 raporunda yer alan ve 2016 yılı verilerine göre 25-29 yaş grubunda yükseköğretim mezunu kadın ve erkeklerin arasındaki oran farkı (kadınların oranı %33,7, erkeklerin oranı %32,1) 2019 yılında oldukça artmıştır. Yaş grupları büyüdükçe yükseköğretim mezunu olanların oranı düşmekte ve erkeklerle kadınlar arasındaki oran da erkekler lehine artmaktadır. Mevcut göstergelerde dikkate alındığında muhtemelen önümüzdeki yıllarda 30-34 ve 35-39 yaş gruplarında nüfus içinde yükseköğretim mezunu kadınların oranı erkeklerin oranını geçecektir. Yukarıda işaret

edildiği gibi, kadınlar lehine olan bu durumun temel nedeni, 2006 ve sonrası kurulan 3. dalga üniversiteler ile birlikte özellikle 2008-2014 yılları arasında artırılan yükseköğretim kontenjanlarıdır.

Şekil C.1.3'te 2019 yılına ilişkin bölgelere ve cinsiyete göre 25+ ve 25-34 yaş gruplarında yükseköğretim mezunu oranları gösterilmiştir. Buna göre 25+ yaş grubunda nüfus içinde yükseköğretim mezunu olanların oranı hem bölgelere hem de cinsiyete göre -bütün bölgelerde kadınlar aley-

Şekil C.1.4 OECD ülkelerinde cinsiyete göre 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunu oranlarında (%) yaşanan değişim (2009 ve 2019)

	Erkek		Kadın		Toplam	
	2009	2019	2009	2019	2009	2019
İrlanda	41	68	54	72	48	70
Güney Kore	58	64	63	76	61	70
Kanada	49	55	63	71	56	63
Japonya	52	59	59	64	56	62
Litvanya	36	45	51	66	44	55
Lüksemburg	42	49	47	61	44	55
İsviçre	43	51	37	55	40	53
Avustralya	38	46	52	59	45	52
Birleşik Krallık	43	49	47	55	45	52
ABD	36	46	46	55	41	50
Hollanda	37	44	43	54	40	49
Norveç	38	40	56	58	47	49
İsveç	37	41	48	56	42	48
Fransa	39	44	48	52	43	48
Belçika	36	40	49	55	42	47
Danimarka	30	39	45	56	37	47
İzlanda	30	39	42	56	36	47
İsrail	35	37	51	57	43	47
İspanya	34	41	45	52	39	47
OECD ortalaması	32	39	41	51	36	45
Slovenya	22	34	40	55	30	44
Letonya	22	34	41	55	32	44
Polonya	28	34	43	54	35	43
Estonya	27	30	46	56	37	43
Yunanistan	25	35	34	50	30	42
Finlandiya	30	34	49	50	39	42
Avusturya	31	37	36	46	33	42
Slovakya	17	31	24	48	21	39
Portekiz	18	29	29	45	23	37
Türkiye	17	35	16	36	17	35
Şili	20	30	23	37	22	34
Almanya	24	32	27	34	26	33
Çekya	18	26	22	39	20	33
Macaristan	20	25	30	37	25	31
İtalya	16	22	25	34	20	28
Meksika	17	23	17	24	17	24

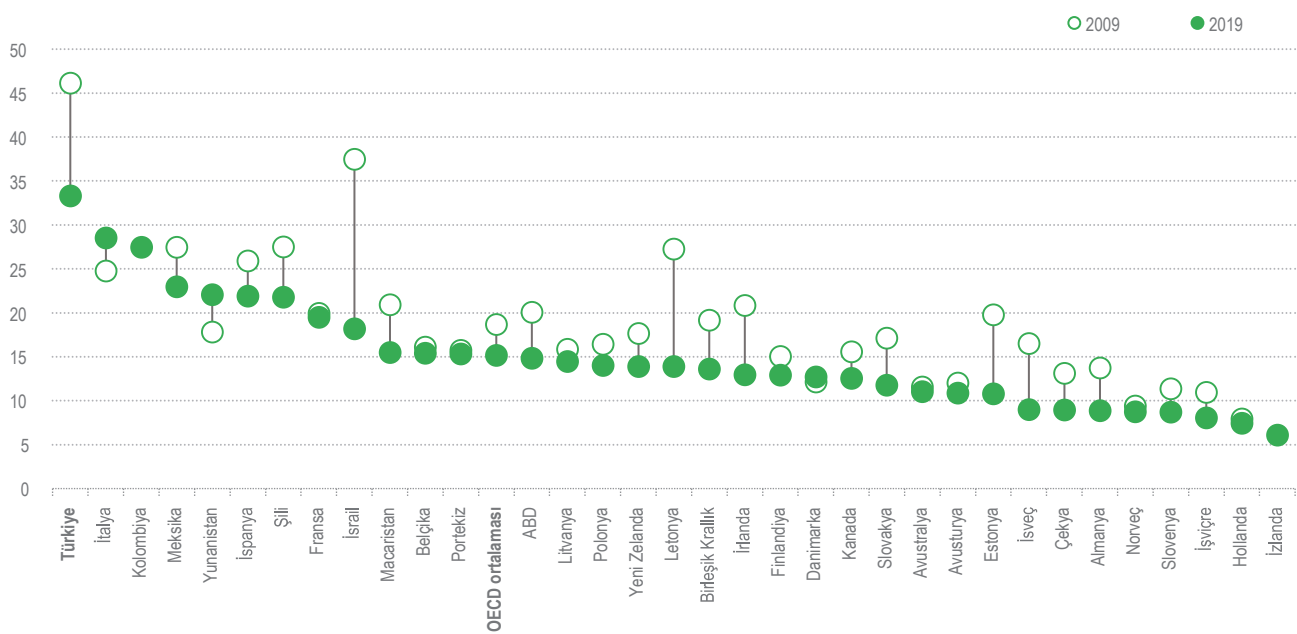
Kaynak: OECD (2020).

hinde- önemli düzeyde farklılaşırken 25-34 yaş grubunda bölgelerarası fark daha da artarken bölgelerdeki cinsiyete göre farklar azalmış ve kadınlar lehine gelişmiştir. 25+ yaş grubunda yükseköğretim mezunu olan erkeklerin oranı en fazla olan Batı Anadolu Bölgesi (%25,2) ile en az olan Batı Karadeniz Bölgesi (%16,6) arasında %8,5 puan fark; kadın mezun oranları bakımından ise en fazla Batı Anadolu (%20,2) ile en az Güneydoğu Anadolu Bölgesi (%11) arasında %9,2 puan fark bulunmaktadır. Batı Anadolu (%22,6), İstanbul (%20,6) ve Ege (%17,9), 25+ yaş grubunda yükseköğretim mezunu olanların oranı bakımından Türkiye ortalamasının üstünde olan bölgeler iken Güneydoğu Anadolu (%13,9), Kuzeydoğu Anadolu (%14,1), Batı Karadeniz (%14,2) ve Orta Anadolu (%14,9) ise Türkiye ortalamasının oldukça altında bölgelerdir. 25-34 yaş grubunda yükseköğretim mezunu olanların oranı incelendiğinde ise Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kadınlar aleyhine, diğer bölgelerde ise lehine bir durum söz konusudur. Bununla birlikte 25-34 yaş grubunda kadın ve erkeklere ilişkin en yüksek ile en düşük yükseköğretim mezunu oranları bakımından bölgeler arasındaki fark daha da artmış durumdadır. Buna göre, 25-34 yaş grubunda yükseköğretim mezunu olan erkek oranı-

nın en yüksek olduğu Batı Anadolu (%36,1) ile en düşük olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi (%27) arasındaki fark %9,1 puan iken, yükseköğretim mezunu kadın oranının en yüksek olduğu Doğu Karadeniz (%37,9) ile en düşük olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi (%23) arasındaki fark ise %14,9 puandır. Buna ilaveten Batı Anadolu (%36,7), Doğu Karadeniz (%35,7), İstanbul (%34), Doğu Marmara (%33,9), Batı Marmara (%33,6), Ege (%32,8) ve Batı Karadeniz (%32) 25-34 yaş grubunda yükseköğretim mezunu olanların oranı bakımından Türkiye ortalamasının üstündedir. Genç yaş grubunda yükseköğretim mezunu olanların oranı bakımından bölgeler düzeyinde kadınlar lehine bir durum söz konusudur. Buna karşılık bölgeler arası oransal farklılık artarken kadınlar düzeyinde bu oransal farklılık daha da fazladır.

Şekil C.4.1'de OECD ülkelerinde cinsiyete göre 2009 yılından 2019 yılına 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunu oranlarında yaşanan değişim gösterilmiştir. Buna göre, tüm OECD ülkeleri arasında 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunu oranı 2009 yılından 2019 yılına, İrlanda (%22 puan), Türkiye ve Slovakya (%19 puan)'da büyük artışlar gerçekleşirken, Norveç (%2 puan), Finlandiya (%3 puan), İsrail (%4 puan), Belçika ve Fransa'da %5 puan ve altında

Şekil C.1.5 OECD ülkelerinde 20-24 yaş arası ne işte ne de eğitimde olanların oranında (%) yaşanan değişim (2009 ve 2019)

Kaynak: OECD (2020).

artışlar söz konusudur. Türkiye 2009 yılından 2019 yılına 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunu oranını %17'den %35'e çıkararak bu oranı en çok artıran ülkelerin başında gelmiştir. Ancak 2019 yılı itibarıyla Türkiye'nin mevcut oranı, OECD ortalaması olan %45'in %10 puan altındadır. 2019 yılı verilerine göre 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunu oranı bakımından erkeklerde OECD ortalaması %39, kadınlarda ise %51'dir. OECD ülkelerinin tamamında 25-34 yaş arası kadınların yükseköğretim mezun oranları erkeklerden daha fazladır. Kadınlar ve erkekler arasındaki fark, Meksika'da %1 puan ile Estonya'da %26 puan arasında değişmektedir. Birkaç Avrupa ülkesi haricinde bu oran farkı %10 puanların üzerinde olup Türkiye'de ise %1 puanın biraz üzerindedir. Türkiye'deki mevcut eğilimlerin devam etmesi durumunda, önümüzdeki yıllarda kadınlar lehine farkın daha da artması muhtemel görünmektedir.

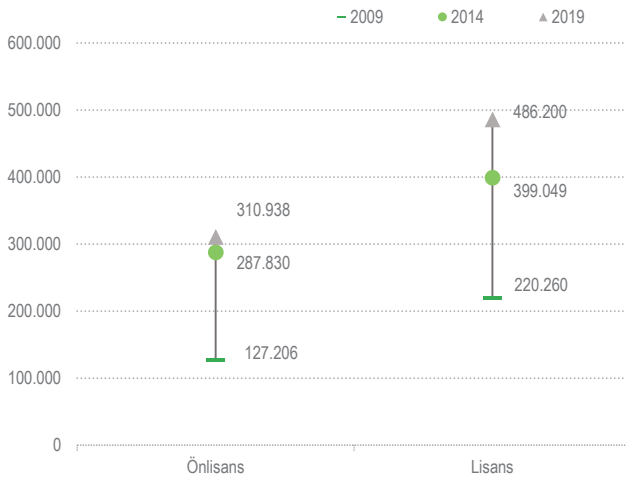
Şekil C.1.5'te OECD ülkelerinde 2009 yılından 2019 yılına 20-24 yaş arası ne işte ne de eğitimde olanların oranında

yaşanan değişim verilmiştir. Şekilde görüleceği üzere İsrail (%19,3 puan) ve Letonya (%13,4 puan)'dan sonra 2009 yılından 2019 yılına 20-24 yaş arası ne işte ne de eğitimde olanların oranını en fazla düşüren ülke, Türkiye (%12,8 puan)'dır. Buna rağmen 2019 yılı verilerine göre OECD ülkeleri arasında 20-24 yaş arası ne işte ne de eğitimde olanların oranı en fazla olan ülke %33,3 ile Türkiye'dir. Türkiye'yi İtalya (%28,5) ve Kolombiya (%27,5) yüksek düzeyde takip ederken, 20-24 yaş arası ne işte ne de eğitimde olanların oranı en az olan ülkeler ise İzlanda (%6,1), Hollanda (%7,4), İsviçre (%8,1), Slovenya (%8,7), Norveç (%8,7), Almanya (%8,8), Çekya (%8,9) ve İsveç (%9)'tir. Bu oranın yüksek olması; ülke ekonomisine katma değer sağlayacak insan gücünün kullanılamaması, eğitim ve insan kaynakları planlamasının yeterince verimli olmaması dolayısıyla istihdam olanaklarının yetersizliği ve işsizlik oranlarının yüksek çıkması anlamına gelmektedir.

Bu göstergede yükseköğretimde farklı düzeylerden mezun olan öğrenci sayıları ele alınmıştır.

Ayrıca, yükseköğretim mezunlarının cinsiyet oranı incelenmiştir.

Şekil C.2.1 Öğrenim düzeyine göre yükseköğretim mezun sayılarında yaşanan değişim (2009, 2014 ve 2019)

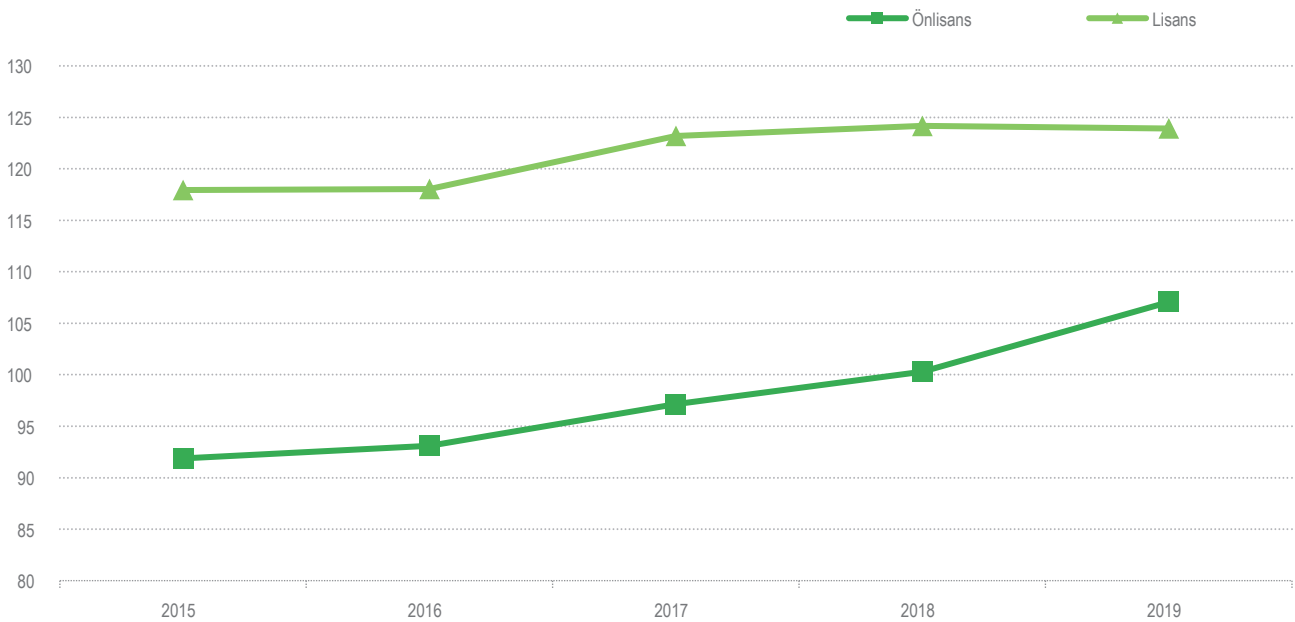

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil C.2.1'de 2009, 2014 ve 2019 yılları için öğrenim düzeyine göre yükseköğretim mezun sayılarında yaşanan değişim verilmiştir. Buna göre, önlisans düzeyinde 2009 yılında 127.206, 2014 yılında 287.830 ve 2019 yılında 310.938 kişi, lisans düzeyinde ise 2009 yılında 220.260, 2014 yılında 399.049 ve 2019 yılında 486.200 kişi yükseköğretimden mezun olmuştur. Geçen yıla göre önlisans düzeyinde mezun olanların sayısı yaklaşık 5.500, lisans düzeyinde mezun olanların sayısı ise 31.000 kişi artmıştır (Gür vd., 2019).

2015 ile 2019 yılları arasında öğrenim düzeyine göre yükseköğretim mezunlarının cinsiyet oranlarında yaşanan değişim Şekil C.2.2'de gösterilmiştir. Buna göre, önlisans düzeyinde mezun olan erkeklerin sayısı 2015-2017 yılları

Şekil C.2.2 Öğrenim düzeyine göre yükseköğretim mezunlarının cinsiyet oranlarında yaşanan değişim (2015-2019)

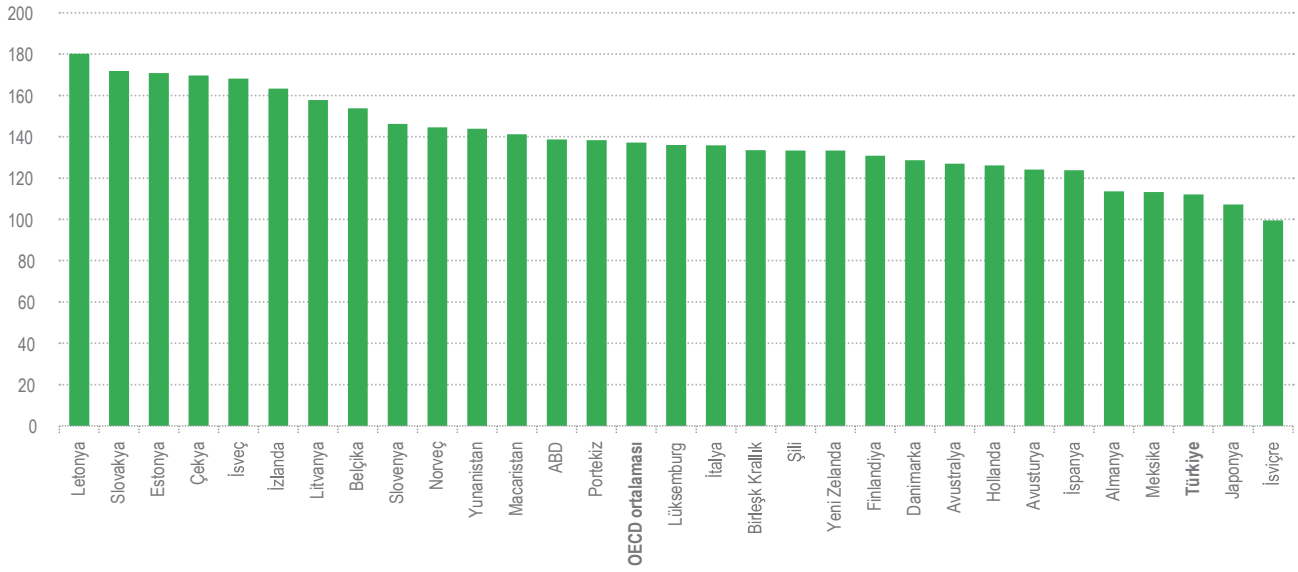

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

arasında kadınların sayısından fazla iken 2018 ve 2019 yıllarında ise önlisans düzeyinden mezun olan kadınların sayısı erkeklerin sayısını geçmiştir. 2015 yılında önlisans düzeyinden mezun olanların cinsiyet oranı 92 iken 2019 yılında bu oran 107 olmuştur. Diğer bir deyişle 2018-2019 öğretim yılı sonu itibarıyla önlisans düzeyinden her 100 erkeğe karşılık 107 kadın mezun olmuştur. Lisans

düzeyinden mezun olanların cinsiyet oranı incelendiğinde ise 2015 yılında 118 olan cinsiyet oranı 2019 yılında 124 olmuştur. Yani lisans düzeyinde mezun olan her 100 erkeğe karşılık 124 kadın mezun olmuştur. Özetle, yükseköğretim sistemi içerisinde kadınların mezun olma oranları hem önlisans hem de lisans düzeyinde sürekli artmaktadır.

Şekil C.2.3 Bazı OECD ülkelerinde yükseköğretimden ilk kez mezun olanların cinsiyet oranı (2018)

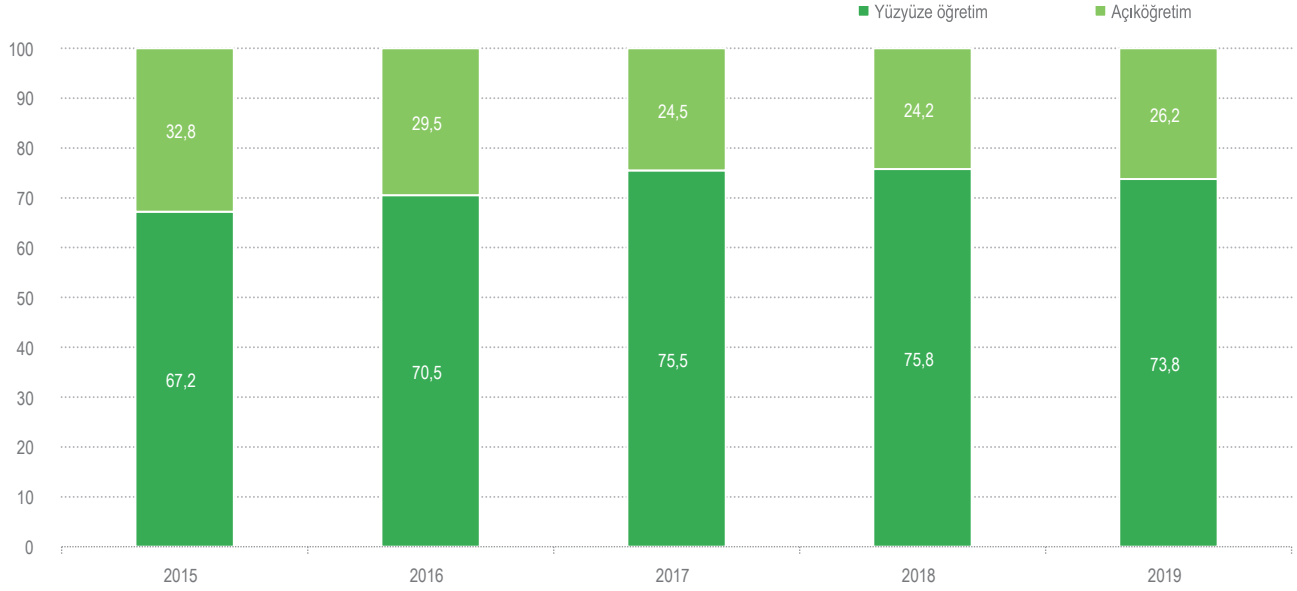

Kaynak: OECD (2020).

2018 yılında bazı OECD ülkelerinde yükseköğretimden ilk kez mezun olanların cinsiyet oranı Şekil C.2.3'te gösterilmiştir. Buna göre, 2018 yılına ilişkin verisi olan OECD ülkelerinde İsviçre (99) hariç, yükseköğretimden ilk kez mezun olanların cinsiyet oranı OECD ülkelerinin tamamında 100'ün üzerindedir. Letonya'da 180, Slovakya'da 172, Estonya'da 171, Çekya'da 170, İsveç'te 168, İzlanda'da 163, Litvanya'da 158, Belçika'da 154 ile en yüksek düzeyde olan yükseköğretimden ilk kez mezun olanların cinsiyet oranı, İsviçre (99), Japonya (107), Türkiye (112), Meksika (113) ve Almanya (114)'da ise en düşük düzeyde olup yine de -İsviçre hariç- kadınlar lehine bir durum söz konusudur OECD ülkelerinin tamına yakınında yükseköğretimden mezun olanların cinsiyet oranının kadınlar lehine olması, kadınların daha iyi iş imkânlarına ulaşmaları için önemli görülmektedir.

Şekil C.2.4'te 2015 ile 2019 yılları arasında öğretim türüne göre yükseköğretim mezunu oranlarında yaşanan değişim verilmiştir. Buna göre, 2015-2018 yılları arasında yükseköğretim mezunu olanlar arasında açıköğretim mezunu olanların oranı düşmüştür. 2015 yılında %32,8 olan açıköğretim mezunu olanların oranı, 2018 yılında %24,2'ye kadar düşmüş ve 2019 yılında az bir artışla %26,2 olmuştur. Sınavsız ikinci üniversite kapsamında açıköğretim sistemine kayıt olan öğrencilerle birlikte sistemdeki öğrenci sayısı yıllar itibarıyla daha da büyümüştür. 2016 yılından itibaren de devlet yükseköğretim kurumlarında yüzyüze eğitim alan öğrenci sayısı, açıköğretimdeki öğrenci sayısının gerisine düşmüş ve yıllar itibarıyla da aradaki makas açılmaya devam etmiştir (bk. Şekil B.3.2).

Şekil C.2.4 Öğretim türüne göre yükseköğretim mezunu oranlarında (%) yaşanan değişim (2015-2019)

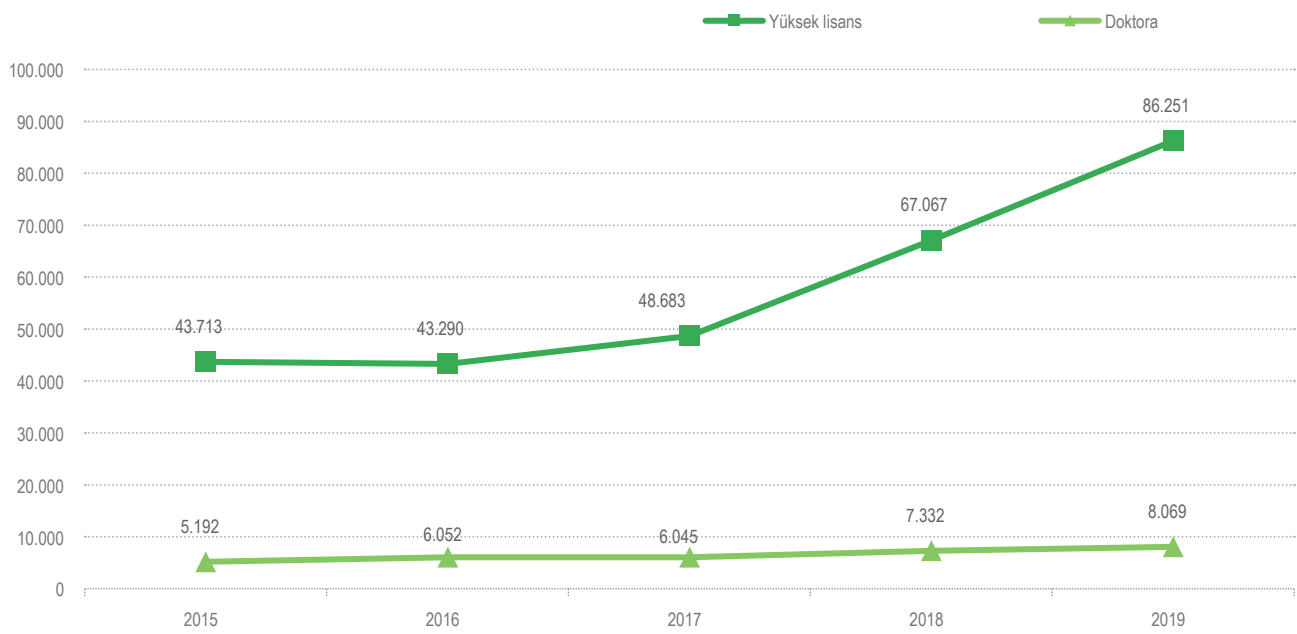

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2015 ile 2019 yılları arasında öğrenim düzeyine göre lisansüstü mezun sayılarında yaşanan değişim Şekil C.2.5'te gösterilmiştir. Buna göre 2015 yılında yüksek lisans düzeyinde mezun olanların sayısı 43.713 iken 2017-2019 yıllarında hızlı bir ivme kazanmış ve 2019 yılında 86.251

olarak gerçekleşmiştir. Yüksek lisans düzeyinde mezun sayısında, 2015 yılından 2019 yılına %100'e yakın bir artış söz konusudur. Doktora düzeyinde mezun olanların sayısı ise 2015 yılında 5.192 iken 2019 yılında 8.069 olmuştur.

Şekil C.2.5 Öğrenim düzeyine göre lisansüstü mezun sayılarında yaşanan değişim (2015-2019)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

Tablo C.2.6'da 2018 ve 2019 yıllarında en çok yüksek lisans ve doktora mezunu veren ilk on üniversite verilmiştir. Buna göre, 2019 yılında en çok yüksek lisans mezunu veren ilk on üniversite arasında sadece bir vakıf üniversitesi bulunmaktadır. Hacettepe ve Bahçeşehir üniversiteleri bir önceki yıla göre yüksek lisans mezun sayısında düşüş yaşamıştır. Marmara Üniversitesi, 2019 yılında 3.893 kişi ile

en çok yüksek lisans mezunu veren üniversitedir. Marmara Üniversitesini sırasıyla İstanbul (2.457), Gazi (2.115), Selçuk (2.045) ve Sakarya (1.869) üniversiteleri takip etmektedir. En çok doktora mezunu veren üniversiteler ise Gazi (524), İstanbul (491), Hacettepe (435), Ankara (395) ve Atatürk (283) üniversiteleridir.

Tablo C.2.6 En çok yüksek lisans ve doktora mezunu veren ilk on üniversite (2018 ve 2019)

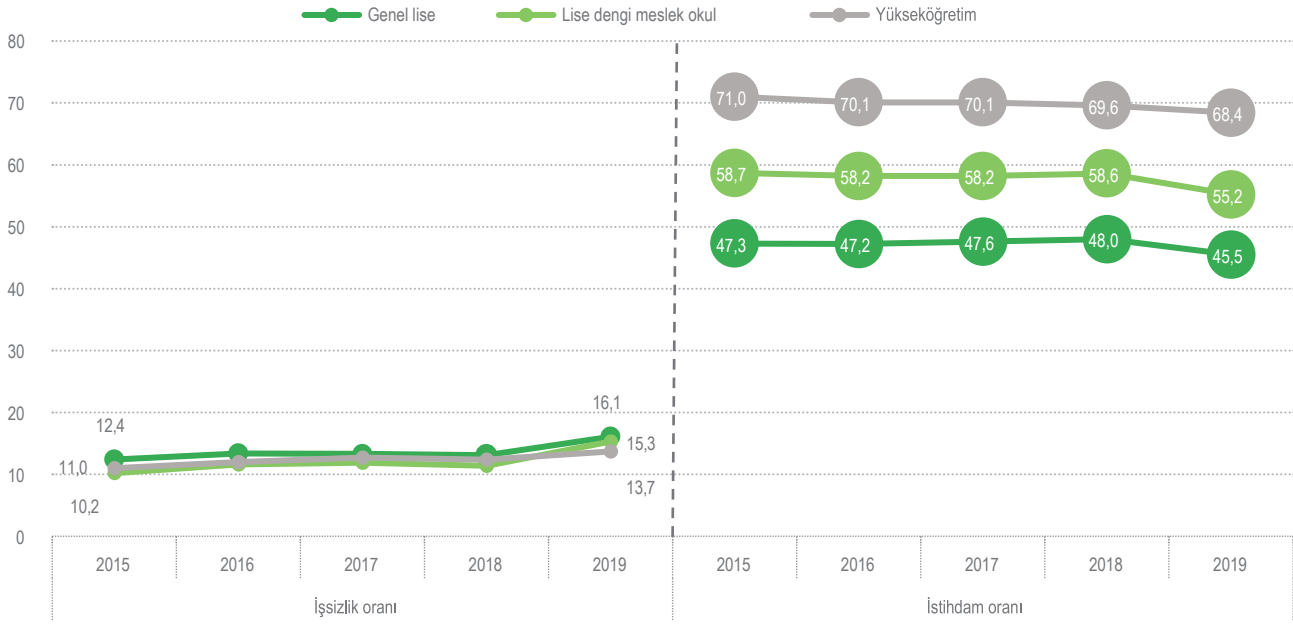
Üniversite	Türü	Yüksek lisans mezun sayısı		Üniversite	Türü	Doktora mezun sayısı	
		2018	2019			2018	2019
Marmara Üniversitesi	Devlet	2.262	3.893	Gazi Üniversitesi	Devlet	459	524
İstanbul Üniversitesi	Devlet	2.449	2.457	İstanbul Üniversitesi	Devlet	541	491
Gazi Üniversitesi	Devlet	1.368	2.115	Hacettepe Üniversitesi	Devlet	419	435
Selçuk Üniversitesi	Devlet	1.782	2.045	Ankara Üniversitesi	Devlet	413	395
Sakarya Üniversitesi	Devlet	1.067	1.869	Atatürk Üniversitesi	Devlet	289	283
Yıldız Teknik Üniversitesi	Devlet	1.231	1.673	Marmara Üniversitesi	Devlet	260	269
Hacettepe Üniversitesi	Devlet	1.780	1.611	Ege Üniversitesi	Devlet	257	252
Bahçeşehir Üniversitesi	Vakıf	2.105	1.609	ODTÜ	Devlet	240	234
Dokuz Eylül Üniversitesi	Devlet	1.238	1.586	İTÜ	Devlet	196	231
İTÜ	Devlet	1.359	1.459	Anadolu Üniversitesi	Devlet	167	201

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

YÜKSEKÖĞRETİM MEZUNLARININ İŞSİZLİK VE İSTİHDAM ORANLARI NE DÜZEYDEDİR?

Bu göstergede yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranları, bölgelere, cinsiyete ve OECD ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Şekil C.3.1 Eğitim düzeyine göre 15 yaş üstü işsizlik ve istihdam oranlarında (%) yaşanan değişim (2015-2019)

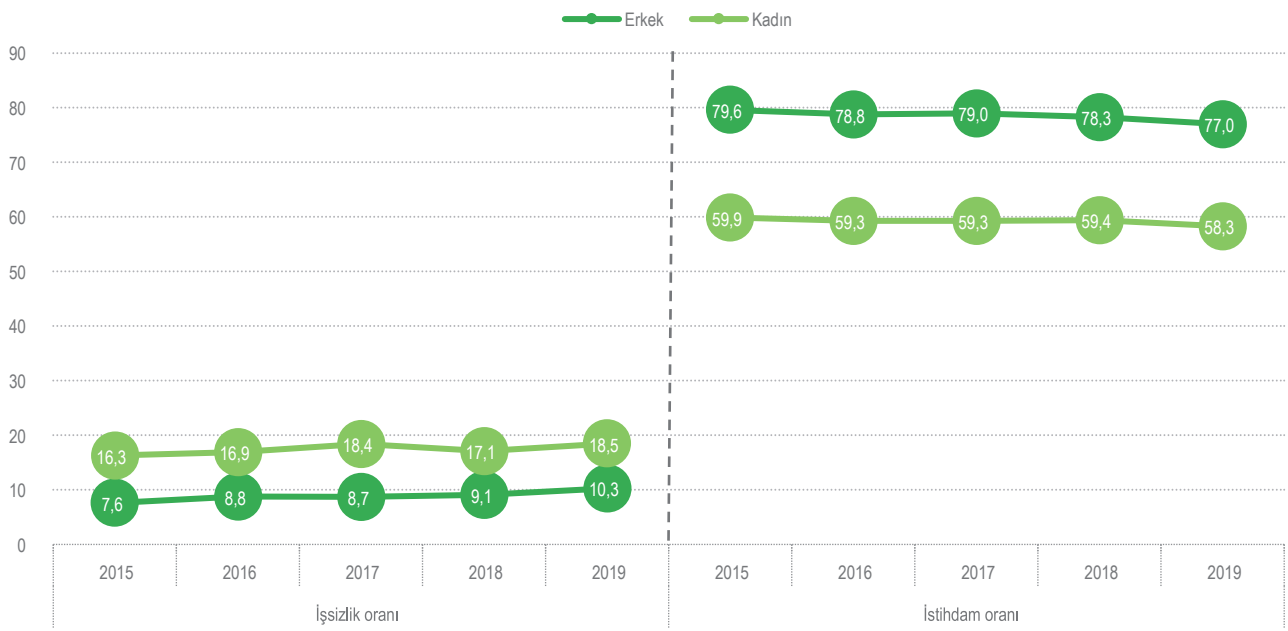
Kaynak: TÜİK işgücü istatistikleri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

Şekil C.3.1'de 2015 ile 2019 yılları arasında eğitim düzeyine göre 15 yaş üstü işsizlik ve istihdam oranlarında yaşanan değişim gösterilmiştir. Buna göre, 2015 yılında genel lise mezunlarının işsizlik oranı %12,4 ve lise dengi meslek okul mezunlarının oranı %10,2 iken, 2019 yılında bu oranlar genel lise mezunları için %16,1'e ve lise dengi meslek okul mezunları için ise %15,3'e yükselmiştir. 2015 yılında yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranı %11 iken 2019 yılında %13,7'ye yükselmiştir. Yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranı artışı genel lise ile lise dengi meslek okulu mezunlarına göre daha az oranda gerçekleşmiştir. Bu veri genel olarak son beş yılda işsizlik oranının arttığını ve işsizlik oranının en az oranda yükseköğretim mezunları arasında ger-

çekleştiğini göstermektedir. Dolayısıyla yükseköğretimdeki işsizlik oranındaki artışı yeni üniversitelerinin kurulması ve yükseköğretim mezunun artışı ile açıklamak yeterli değildir.

İstihdam oralarına bakıldığında, 2015 yılında genel lise mezunlarının istihdam oranı %47,3 ve lise dengi meslek okul mezunlarının %58,7 iken, 2019 yılında bu oranlar genel lise mezunları için %45,5'e ve lise dengi meslek okul mezunları için ise %55,2'ye düşmüştür. Öte yandan, yükseköğretim mezunlarının istihdam oranları incelendiğinde ise 2015 yılında %71 olan istihdam oranı yıllar itibarıyla -2017 yılı hariç- sürekli azalma eğilimi göstermiş ve 2019 yılında %68,4 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil C.3.2 Cinsiyete göre 15 yaş üstü yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranlarında (%) yaşanan değişim (2015-2019)

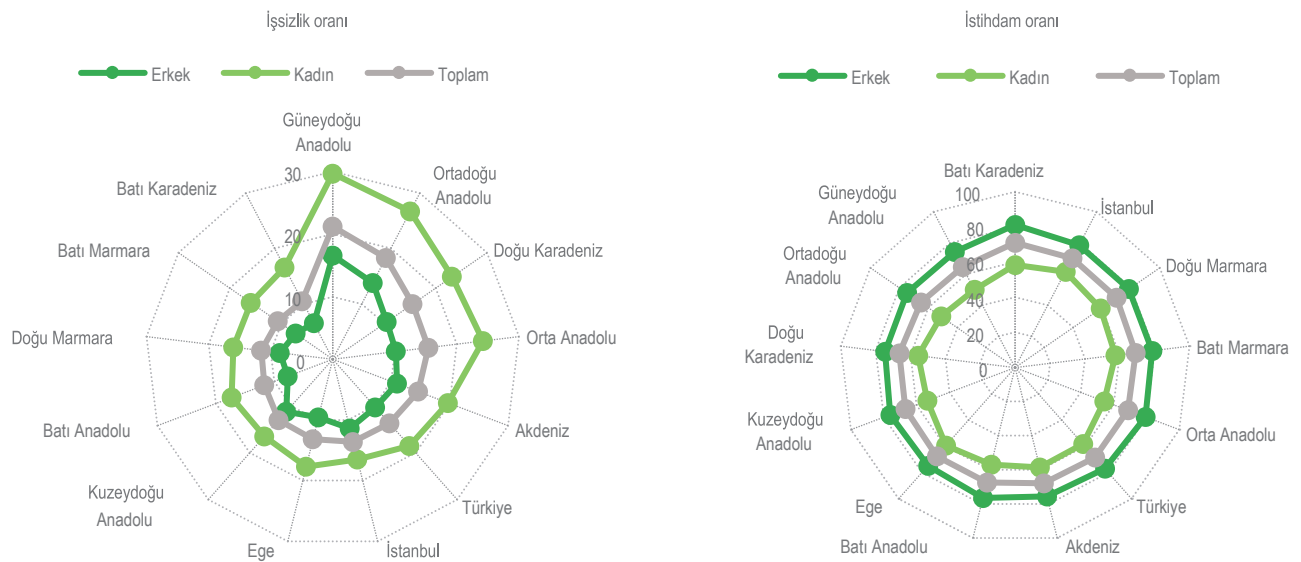

Kaynak: TÜİK işgücü istatistikleri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

2015 ile 2019 yılları arasında cinsiyete göre 15 yaş üstü yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranlarında yaşanan değişim Şekil C.3.2'de gösterilmiştir. Buna göre, 2015 ile 2019 yılları arasında yükseköğretim mezunu ka-

dınların işsizlik oranları erkeklerden yüksek iken istihdam oranları düşüktür. 2015-2019 yılları arasında yükseköğretim mezunu kadınların işsizlik oranı %7,6'dan %10,3'e, erkeklerin ise %16,3'ten %18,5'e yükselmiştir. 2015-2019

Şekil C.3.3 Bölgelere ve cinsiyete göre 15 yaş üstü yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam oranlarında (%) yaşanan değişim (2019)

Kaynak: TÜİK işgücü istatistikleri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

yılları arasında istihdam oranları ise kadınlarda %59,9'dan %58,3'e, erkeklerde %79,6'dan %77'ye düşmüştür. Yükseköğretim mezunu kadın ve erkeklerin istihdam oranlarındaki düşüş incelendiğinde; erkeklerde %2,6, kadınlarda ise %1,6 puanlık bir düşüş söz konusudur.

Şekil C.3.3'te 2019 yılı için bölgelere ve cinsiyete göre 15 yaş üstü yükseköğretim mezunlarının işsizlik ve istihdam

oranlarında yaşanan değişim verilmiştir. Buna göre, yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranları, istihdam oranlarına göre hem bölgelerarası hem de cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Yükseköğretim mezunu kadınların işsizlik oranı en fazla Güneydoğu Anadolu (%29,7), Ortadoğu Anadolu (%26,7), Orta Anadolu (%24,2), Doğu Karadeniz (%23,2) ve Akdeniz (%19,7) bölgelerinde olup Türkiye ortalaması olan %18,5'in üzerindedir. Yükseköğretim mezun-

Tablo C.3.4 OECD ülkelerinde cinsiyete göre 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranlarında (%) yaşanan değişim (2009 ve 2019)

	Erkek		Kadın		Toplam	
	2009	2019	2009	2019	2009	2019
Litvanya	88	95	86	90	87	92
Hollanda	95	93	92	91	94	92
Birleşik Krallık	90	93	84	88	87	90
İsviçre	93	93	86	87	90	90
İzlanda	88	90	83	90	85	90
Norveç	91	89	89	90	90	89
Slovenya	91	92	88	87	89	89
Letonya	90	92	79	87	83	89
Lüksemburg	-	92	-	86	87	89
Polonya	92	95	83	85	87	89
Yeni Zelanda	89	93	76	85	82	89
Almanya	92	92	84	85	88	88
Japonya	91	94	71	82	80	88
İrlanda	85	91	83	84	84	88
Belçika	91	90	89	86	90	88
İsveç	87	89	84	86	86	87
İsrail	87	89	80	86	83	87
Fransa	89	89	84	85	86	87
Portekiz	86	85	87	87	87	86
Avustralya	90	92	80	82	84	86
Avusturya	90	88	83	84	86	86
Kanada	86	89	83	84	84	86
ABD	87	89	80	82	83	85
Finlandiya	92	90	80	82	85	85
Şili	87	88	79	83	83	85
OECD ortalaması	88	89	80	81	84	85
Danimarka	88	87	88	82	88	84
Macaristan	91	94	72	77	80	84
Estonya	94	96	70	75	79	83
Kolombiya		88	-	76	-	81
Meksika	88	88	76	75	82	81
Slovakya	90	93	72	70	80	79
İspanya	83	81	79	76	81	79
Çekya	88	93	68	67	77	78
Güney Kore	84	81	64	72	74	76
Yunanistan	84	80	78	68	81	73
Türkiye	85	83	68	62	77	72
İtalya	72	69	67	67	69	68

Kaynak: OECD (2020).

nu erkeklerin işsizlik oranının en yüksek olduğu bölgeler, Güneydoğu Anadolu (%16,6), Ortadoğu Anadolu (%13,8), Akdeniz (%11) ve Doğu Karadeniz (%10,5) bölgeleridir. Yükseköğretim mezunu erkeklerin işsizlik oranının en düşük olduğu bölgeler ise Batı Karadeniz (%6,5), Batı Marmara (%7,2) ve Batı Anadolu (%7,7) bölgeleridir. Bölgelere göre istihdam oranları incelendiğinde; yükseköğretim mezunu kadınların istihdam oranının en yüksek olduğu bölgeler İstanbul (%61,6), Ege (%59,3), Doğu Marmara (%59,1), Akdeniz (%58,6) ve Batı Karadeniz (%58,4) bölgeleridir. Yükseköğretim mezunu kadınların istihdam oranının en düşük olduğu bölgeler ise Güneydoğu Anadolu (%49,9) ve Ortadoğu Anadolu (%51,3) bölgeleridir. Yükseköğretim mezunu erkeklerin istihdam oranlarının en yüksek olduğu bölgeler Batı Karadeniz (%81,2) ve Orta Anadolu (%79,4) bölgeleridir. Yükseköğretim mezunu erkeklerin istihdam oranlarının en düşük olduğu bölgeler ise Güneydoğu Anadolu (%74,2), Doğu Karadeniz (%74,6), Ege (%74,7) ve Ortadoğu Anadolu (%74,8) bölgeleridir.

seköğretim mezunu kadınların istihdam oranının en düşük olduğu bölgeler ise Güneydoğu Anadolu (%49,9) ve Ortadoğu Anadolu (%51,3) bölgeleridir. Yükseköğretim mezunu erkeklerin istihdam oranlarının en yüksek olduğu bölgeler Batı Karadeniz (%81,2) ve Orta Anadolu (%79,4) bölgeleridir. Yükseköğretim mezunu erkeklerin istihdam oranlarının en düşük olduğu bölgeler ise Güneydoğu Anadolu (%74,2), Doğu Karadeniz (%74,6), Ege (%74,7) ve Ortadoğu Anadolu (%74,8) bölgeleridir.

Tablo C.3.5 OECD ülkelerinde öğrenim düzeyine göre 25-64 yaş arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranları (%) (2019)

	Önlisans	Lisans	Yüksek lisans	Doktora	Toplam
İzlanda	82	89	96	98	92
Litvanya	-	91	91	100	91
Slovenya	86	90	91	95	90
İsveç	85	91	93	93	90
Hollanda	89	88	91	96	90
Norveç	84	91	93	91	89
İsviçre	-	89	89	92	89
Almanya	90	89	89	93	89
Letonya	89	90	89	98	89
Polonya	73	87	89	98	89
Portekiz	-	83	90	95	89
Yeni Zelanda	88	88	87	92	88
İsrail	83	88	91	92	88
Danimarka	87	85	91	94	88
Birleşik Krallık	83	87	88	90	87
Estonya	84	85	89	91	87
Çekya	86	83	88	94	87
Avusturya	87	79	88	90	86
Belçika	81	85	88	93	86
Finlandiya	84	85	89	97	86
Japonya	82	89	-	-	86
Macaristan	83	84	87	95	86
İrlanda	80	85	89	93	86
OECD ortalaması	82	84	88	93	86
Lüksemburg	83	81	88	91	86
Fransa	84	84	89	92	86
Avustralya	82	84	87	97	85
Şili	81	85	93	-	84
Slovakya	91	75	85	85	84
Kanada	82	84	85	-	83
ABD	78	82	86	90	83
İspanya	79	81	84	90	82
İtalya	81	74	83	94	81
Kolombiya	-	81	-	-	81
Meksika	75	79	85	91	80
Güney Kore	77	77	85	-	78
Yunanistan	65	75	82	88	76
Türkiye	65	75	84	92	74

Kaynak: OECD (2020).

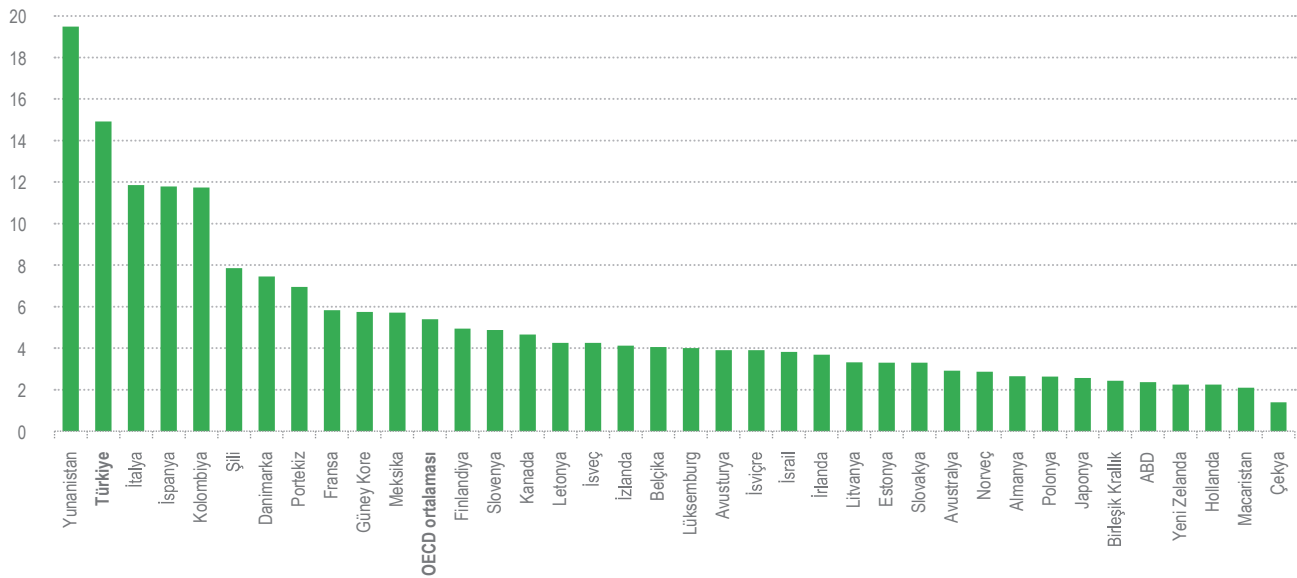
Tablo C.3.4'te 2009 yılından 2019 yılına OECD ülkelerinde cinsiyete göre 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranlarında yaşanan değişim verilmiştir. Buna göre, 10 yıllık süreçte 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranları 12 OECD ülkesinde düşerken, üç OECD ülkesinde sabit, 22 OECD ülkesinde ise artmıştır. 2009 yılından 2019 yılına 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranı en fazla düşen Yunanistan (%8 puan), Türkiye (%5 puan), Danimarka (%4 puan) ve Belçika (%3 puan)dir. 2019 yılı için 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranı OECD ortalaması kadınlar için %81, erkekler için %89 iken genelde %85'tir. Türkiye'de 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunu kadınların istihdam oranı %62, erkeklerin istihdam oranı %83 ve genel olarak ise %72'dir. Türkiye'nin istihdam oranları, OECD ülkeleri ortalamalarının oldukça altındadır.

Tablo C.3.5'te OECD ülkelerinde 2019 yılında öğrenim düzeyine göre 25-64 yaş arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranları gösterilmiştir. Buna göre, 25-64 yaş arası yükseköğretim mezunlarının istihdam oranlarına ilişkin OECD ülkeleri ortalaması toplamda %86, önlisans mezunları için %82, lisans mezunları için %84, yüksek lisans mezunları için %88 ve doktora mezunları için ise %93'tür. Türkiye'de öğrenim düzeyine göre 25-64 yaş arası yükse-

köğretim mezunlarının istihdam oranları incelendiğinde ise önlisans mezunu olanlar için %65, lisans mezunu olanlar için %75, yüksek lisans mezunları için %84, doktora mezunları için %92 ve toplamda %74'tür. OECD ülkeleri arasında İtalya, Slovakya, Lüksemburg, Avusturya, Çekya, Danimarka, Almanya ve Hollanda hariç diğer ülkelerde 25-64 yaş arasındakilerde öğrenim düzeyi yükseldikçe istihdam oranları da artmaktadır. Buna ilaveten Türkiye, 25-64 yaş arası öğrenim düzeyleri bakımından mezunların istihdam oranları incelendiğinde, OECD ülkeleri arasında tüm öğrenim düzeylerinde sonlarda yer almaktadır.

Şekil C.3.6'da 2019 yılı için OECD ülkelerinde 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranı yer almaktadır. Buna göre, 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranı OECD ülkeleri ortalaması %5,4'tür. 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranı en yüksek ülkeler, sırasıyla Yunanistan (%19,5), Türkiye (%14,9), İtalya (%11,9), İspanya (%11,8) ve Kolombiya (11,7)'dir. İşsizlik oranı en düşük olan ülkeler ise Çekya (%1,4), Macaristan (%2,1), Hollanda (%2,2), Yeni Zelanda (%2,3), ABD (%2,4), Birleşik Krallık (%2,4), Japonya (%2,6), Polonya (%2,6), Almanya (%2,6), Norveç (%2,9) ve Avustralya (%2,9)'dir.

Şekil C.3.6 OECD ülkelerinde 25-34 yaş arası yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranı (%) (2019)

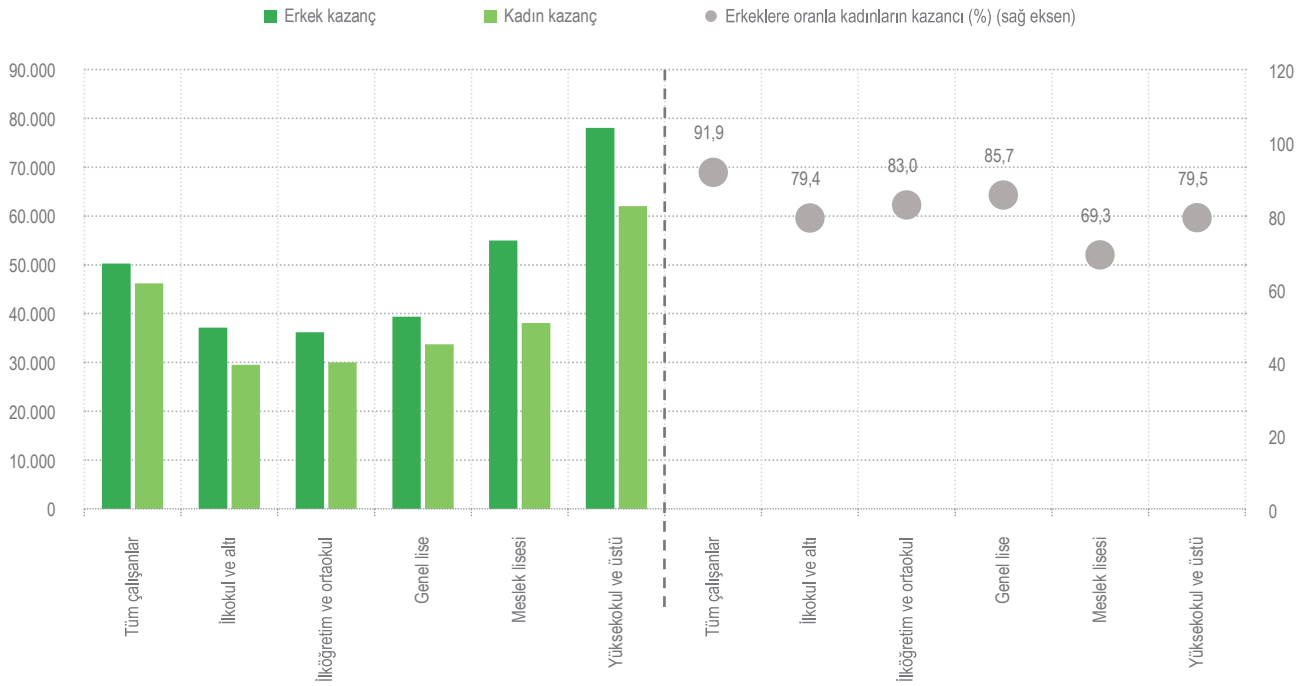

Kaynak: OECD (2020).

Bu göstergede Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Kazanç Yapısı Araştırması verileri kullanılarak Türkiye'de yükseköğre-

tim mezunlarının diğer mezunlara göre yıllık ortalama brüt kazançları ele alınmıştır.

Şekil C.4.1 Cinsiyete ve eğitime göre çalışanların yıllık ortalama brüt kazancı (₺) (2018)

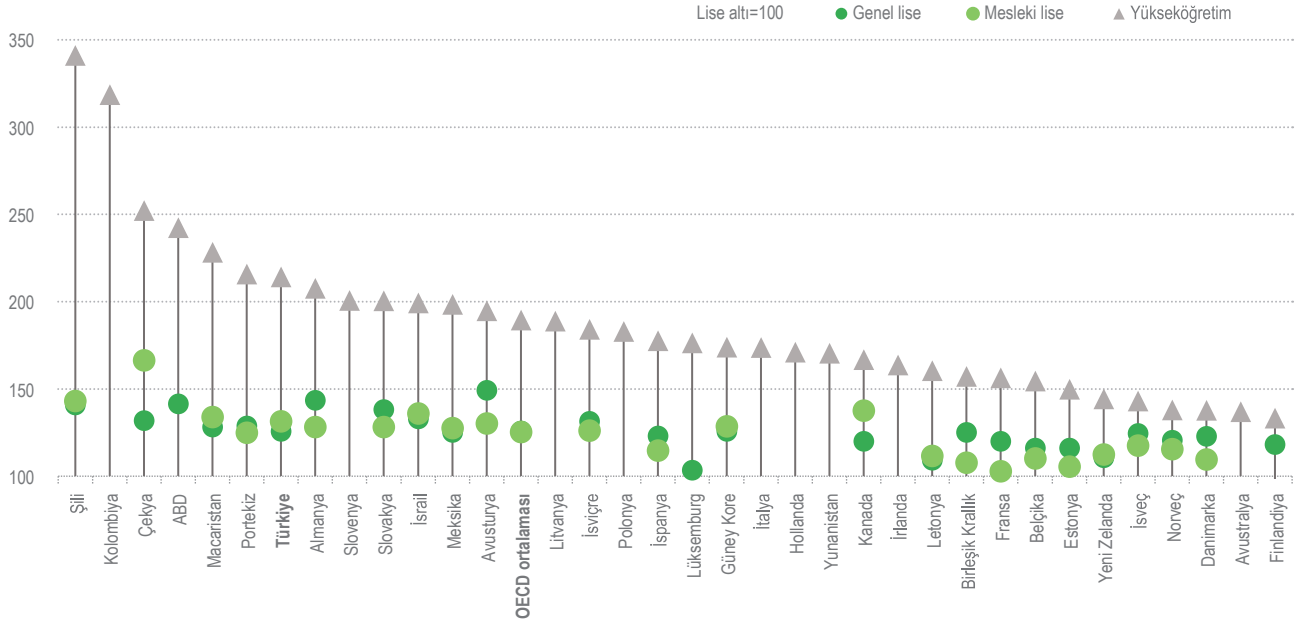
Kaynak: TÜİK Kazanç Yapısı Araştırması verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil C.4.1'de 2018 yılı için cinsiyete göre yükseköğretim mezunu çalışanların yıllık ortalama brüt kazançları gösterilmiştir. TÜİK Kazanç Yapısı Araştırması verileri kullanılarak hazırlanan şekle göre hem kadınların hem de erkeklerin eğitim düzeyi arttıkça yıllık ortalama brüt kazançları artmaktadır. Yükseköğretim mezunu kadınların yıllık ortalama brüt kazançları 62.051 TL iken erkeklerin yıllık ortalama brüt kazançları ise 78.041 TL olup tüm erkek ve kadın çalışanlar için yıllık ortalama brüt kazancın üzerindedir. Erkeklerle oranla kadınların yıllık ortalama brüt kazançları incelendiğinde ise, yükseköğretim mezunu kadınlar, yükseköğretim mezunu erkeklerin yıllık ortalama brüt kazancının %79,5'ini kazanmaktadır. Tüm çalışanlar bakımından kadınlar, erkeklerin yıllık ortalama brüt kazancının %91,9'unu kazanmaktadır. Özetle, tüm öğrenim düzeyleri bakımından erkekler

ile kadınlar arasında kadınlar aleyhine bir kazanç farkı söz konusudur.

Şekil C.4.2'de 2018 yılı için OECD ülkelerinde eğitim düzeyine göre çalışanların görece kazançları gösterilmiştir. Lise altı düzey mezunu çalışanların kazançları 100'e sabitlenmiş ve genel lise, mesleki lise ile yükseköğretim mezunu çalışanların kazançları ise bu veriye göre düzenlenmiştir. Buna göre, lise altı düzey mezunu çalışanların kazancına göre genel lise mezunu çalışanların görece kazancına ilişkin OECD ortalaması 126, mesleki lise mezunu çalışanların görece kazancının OECD ortalaması 125 ve yükseköğretim mezunu çalışanların görece kazancının OECD ortalaması ise 189'dur. Türkiye'de ise lise altı düzey mezunu çalışanların kazancına göre genel lise (126) ve mesleki lise (131) mezunu çalışan-

Şekil C.4.2 OECD ülkelerinde eğitim düzeyine göre çalışanların görece kazançları (lise altı=100) (2018)

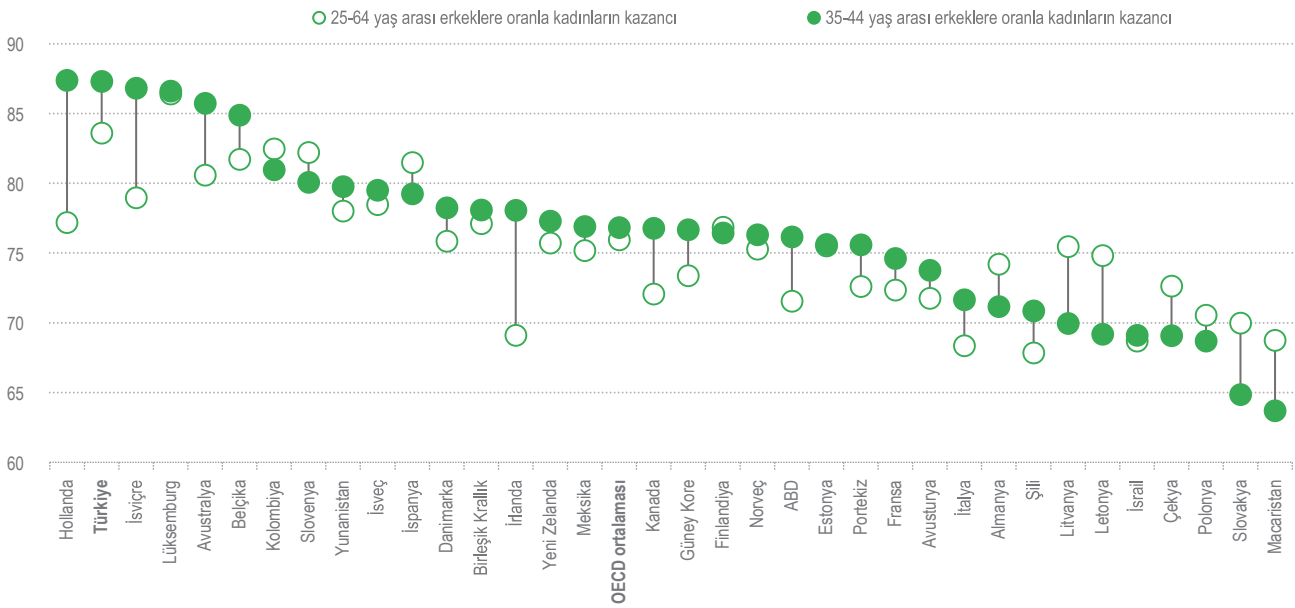

Kaynak: OECD (2020).

ların görece kazançları OECD ortalamalarına benzerlik gösterirken, yükseköğretim (214) mezunu çalışanların görece kazançları ise OECD ortalamasından daha yüksektir. Lise altı düzey mezunu çalışanların kazancına göre yükseköğ-

retim mezunu çalışanların görece kazançları en yüksek olan ülkeler, Şili (341), Kolombiya (319), Çekya (252), ABD (242), Macaristan (228), Portekiz (216), Türkiye (214), Almanya (208), Slovenya (201) ve Slovakya (200)'dir.

Şekil C.4.3 OECD ülkelerinde yaş gruplarına göre yükseköğretim mezunu kadın çalışanların erkeklere oranla kazançları (%) (2018)

Kaynak: OECD (2020).

Şekil C.4.3'te 2018 yılı için OECD ülkelerinde yaş gruplarına göre yükseköğretim mezunu kadın çalışanların erkeklere oranla kazançları verilmiştir. Buna göre, OECD ülkelerinin tamamında hem 25-64 hem de 35-44 yaş arası yükseköğretim mezunu kadınların kazançları erkeklerin kazançlarından daha düşüktür. 25-64 yaş arası yükseköğretim mezunu erkeklere oranla kadınların kazancı bakımından OECD ülkeleri ortalaması %76 iken, 35-44 yaş arası yükseköğretim mezunu erkeklere oranla kadınların kazancı bakımından OECD ülkeleri ortalaması %77'dir.

İstihdam bakımından yükseköğretim mezunu kadınların oranının hem erkeklere göre düşük olması hem de

bölgelerarası farklılaşması söz konusudur. Buna ilaveten yükseköğretim mezunu kadınların yıllık ortalama brüt kazançlarının erkeklere oranla daha düşüktür. Son yıllarda yükseköğretimden mezun olan kadınların sayısı erkeklerden daha fazladır ve aradaki fark giderek artmaktadır. Kadınlar yükseköğretim fırsatlarından daha fazla yararlanmakta ve hem kamuda hem de özel sektörde her geçen gün daha fazla yer edinmeye çalışmaktadır. Türkiye, OECD ülkeleri arasında yükseköğretim mezunu çalışanların lise altı düzeyden mezun çalışanlara göre görece kazançları yüksek olan ülkeler arasındadır.

- Türkiye OECD ülkeleri arasında yükseköğretim mezunu oranları bakımından son sıralarda yer almaktadır. Sadece 25-34 yaş aralığı için OECD ülkeleri yükseköğretim mezun oranları ortalaması ve Türkiye'nin oranı arasında 10 puanlık fark vardır. Buna göre, sadece bu yaş aralığı ve OECD ortalaması baz alındığında, Türkiye'nin yaklaşık 1 milyon 200 bin yükseköğretim mezun açığı vardır. Öte yandan, OECD ülkeleri arasında 20-24 yaş arası ne işte ne de eğitimde olanların oranı en fazla olan ülke %33,3 ile Türkiye'dir. Türkiye'nin yükseköğretim mezunu oranlarını artırmaya yönelik politikalar geliştirilmelidir.
- Doktora mezun sayısındaki artış eğilimi önemli olmakla birlikte Türkiye'nin mevcut doktoralı öğretim elemanı ihtiyacı dikkate alındığında (bk. Gösterge D.3), doktora mezun sayısının daha da artırılmasına ihtiyaç vardır.
- Son yıllarda yükseköğretimden mezun olanların yaklaşık dörtte biri açıköğretim mezunlarıdır. Açıköğretimin yükseköğretim sistemi içerisindeki payı azaltılmalıdır (bk. Bölüm B).
- Türkiye OECD ülkeleri arasında yükseköğretim mezunu istihdam oranları bakımından son sıralarda, işsizlik oranları bakımından ise ilk sıralarda yer almaktadır. Türkiye'de yükseköğretim mezunlarının istihdam oranlarını artırmak için istihdam politikaları gözden geçirilmeli dolayısıyla da işsizlik oranları düşürülmelidir. Özellikle genç işsizliğini azaltmaya ve istihdamını artırmaya yönelik etkin politikalar geliştirilmelidir. Türkiye'nin ne eğitimde ne de istihdamda olan gençleri yükseköğretime dahil etme ve bölgeler arasındaki farkları kapatma konularında daha etkin politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

Gür, B. S., Çelik, Z., & Yurdakul, S. (2018). *Yükseköğretime bakış 2018: İzleme ve değerlendirme raporu*. Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Gür, B. S., Çelik, Z., & Yurdakul, S. (2019). *Yükseköğretime bakış 2019: İzleme ve değerlendirme raporu*. Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.

OECD. (2020). *Education at a glance 2020: OECD indicators*. Organisation for Economic Co-operation and Development.

BÖLÜM **D**

ÖĞRETİM ELEMANLARI

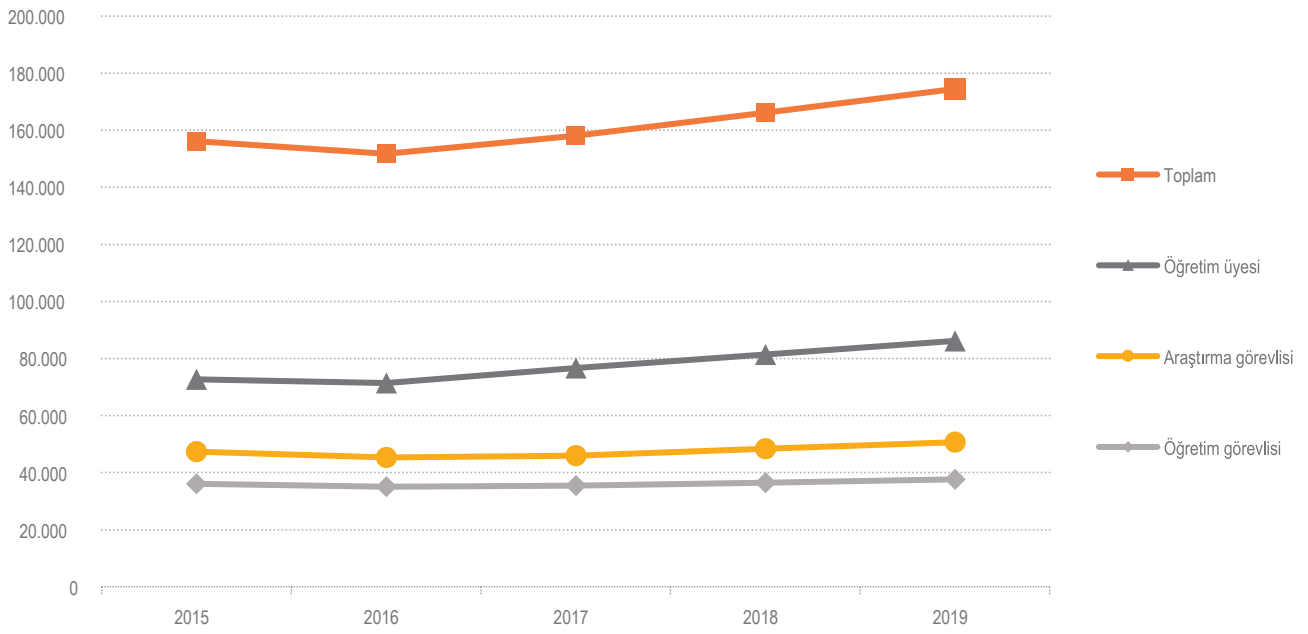
GÖSTERGE D1	Türkiye’de öğretim elemanı sayısı kaçtır?
GÖSTERGE D2	MEB aracılığıyla yurtdışında burslu lisansüstü eğitimi alıp göreve başlayan kaç kişi var?
GÖSTERGE D3	Türkiye’de öğretim üyesi ve görevlisi açığı ne kadardır?
BÖLÜM D	Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde, Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim elemanları ile uluslararası öğretim elemanı sayıları, akademik unvana ve yükseköğretim kurum türüne göre incelenecektir. Daha sonra, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yurtdışında öğrenim görmek üzere gönderilen burslu yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin sayıları incelenecektir.

Bu göstergede, Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında çalışan öğretim elemanlarına ilişkin veriler, yükseköğretim kurum türüne ve akademik unvanlara göre incelenmiştir.

Ayrıca ulusal veriler, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) verileri ile karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Şekil D.1.1 Öğretim elemanı sayısında yaşanan değişim (2015-2019)

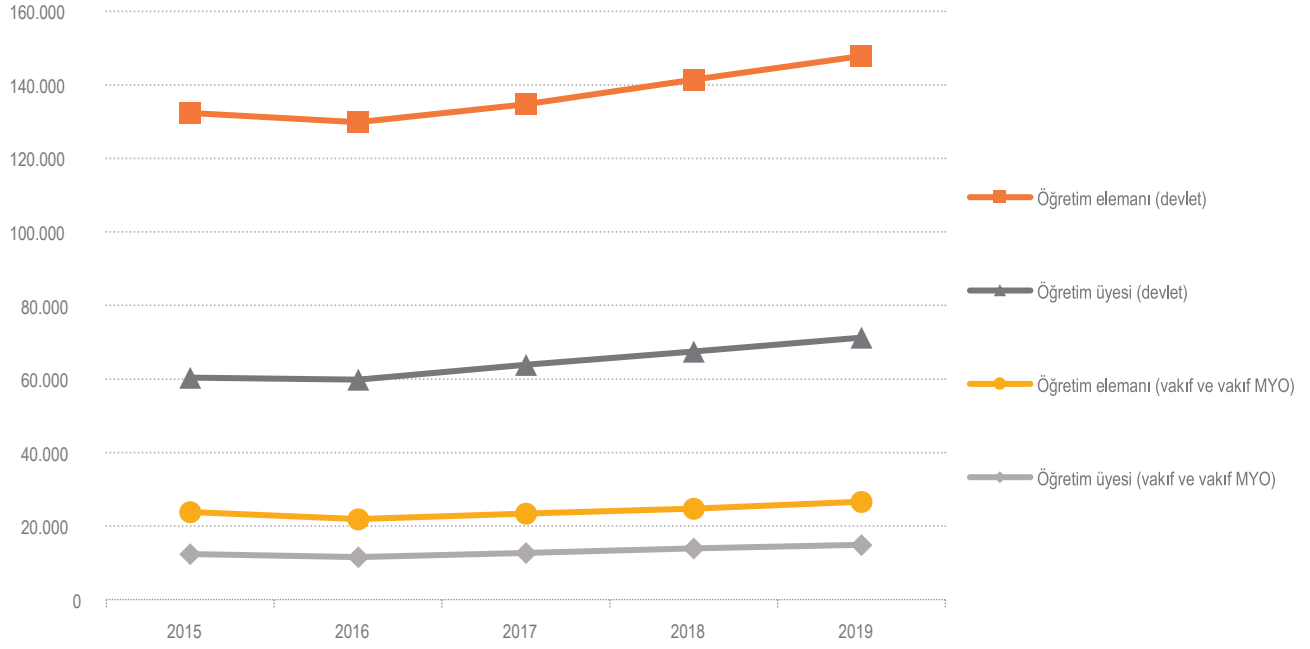

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

2015 ile 2019 yılları arasında öğretim elemanı sayısında yaşanan değişim Şekil D.1.1'de gösterilmiştir. Söz konusu yıllar arasında araştırma görevlisi sayısı 47 binden 51 bine, öğretim görevlisi sayısı 36 binden 38 bine, öğretim üyesi (doktor öğretim üyesi, doçent ve profesör) sayısı ise 73 binden 86 bine yükselmiştir. Araştırma görevlisi ve öğretim görevlisi sayılarındaki artış, öğretim üyesi sayısındaki artıştan düşüktür. Türkiye'nin mevcut öğretim üyesi ihtiyacı dikkate alındığında ve araştırma görevlisi kadrolarının öğretim üyesine kaynak teşkil ettiği düşünüldüğünde, bu durum dikkatle izlenmesi gereken bir alan olduğu görülmektedir.

2015 ve 2019 yılları arasında yükseköğretim kurum türüne göre öğretim üyesi ve elemanı sayılarında yaşanan değişim Şekil D.1.2'de verilmiştir. Devlet üniversitelerindeki toplam öğretim üyesi sayısı 60 binden 71 bine, toplam öğretim elemanı sayısı ise 132 binden 148 bine yükselmiştir. Vakıf yükseköğretim kurumlarında toplam öğretim üyesi sayısı 12 binden 15 bine, toplam öğretim elemanı sayısı ise 24 binden 27 bine yükselmiştir. Beş yıllık dönem içerisinde vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğretim üyesi artışı %20 civarındayken, devlet yükseköğretim kurumlarında öğretim üyesi artışı %18 civarında olmuştur.

Şekil D.1.2 Yükseköğretim kurum türüne göre öğretim üyesi ve elemanı sayılarında yaşanan değişim (2015-2019)

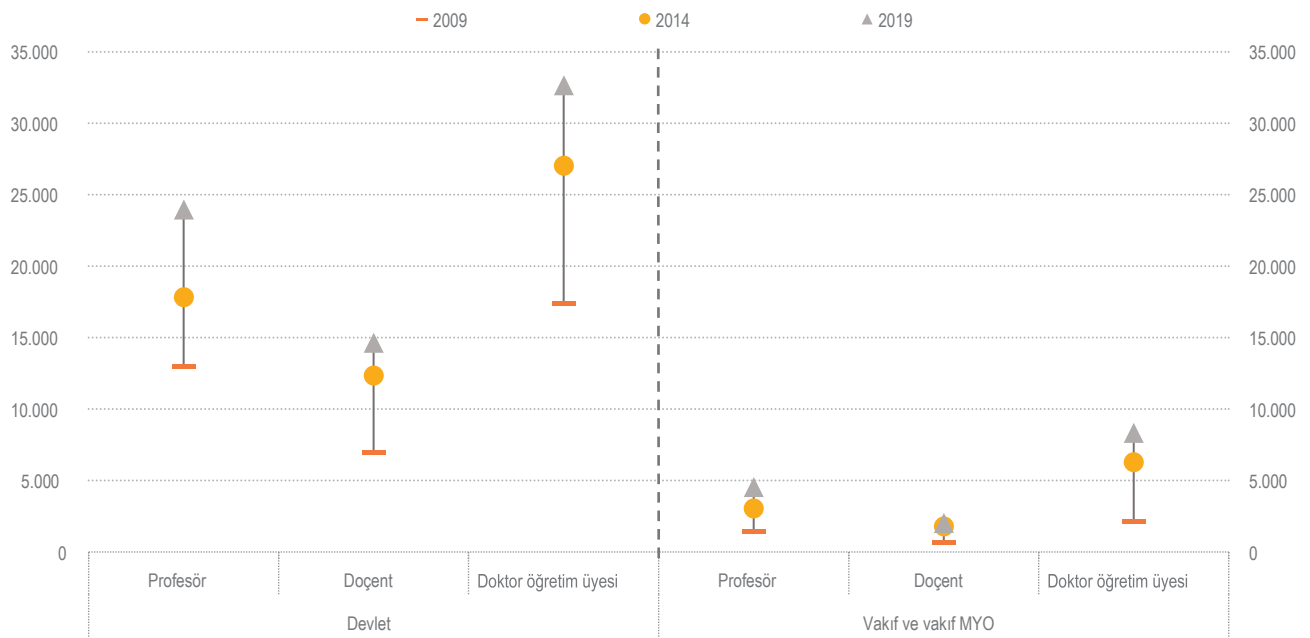

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

2009, 2014 ve 2019 yılları için yükseköğretim kurum türüne ve akademik unvana göre öğretim üyesi sayılarında yaşanan değişim Şekil D.1.3'te gösterilmiştir. Buna göre hem

devlet hem de vakıf yükseköğretim kurumlarında genel olarak bir büyüme eğilimi söz konusudur. Ancak, tüm akademik unvanlara göre 2014-2019 yılları arasındaki büyüme,

Şekil D.1.3 Yükseköğretim kurum türüne ve akademik unvana göre öğretim üyesi sayılarında yaşanan değişim (2009, 2014 ve 2019)

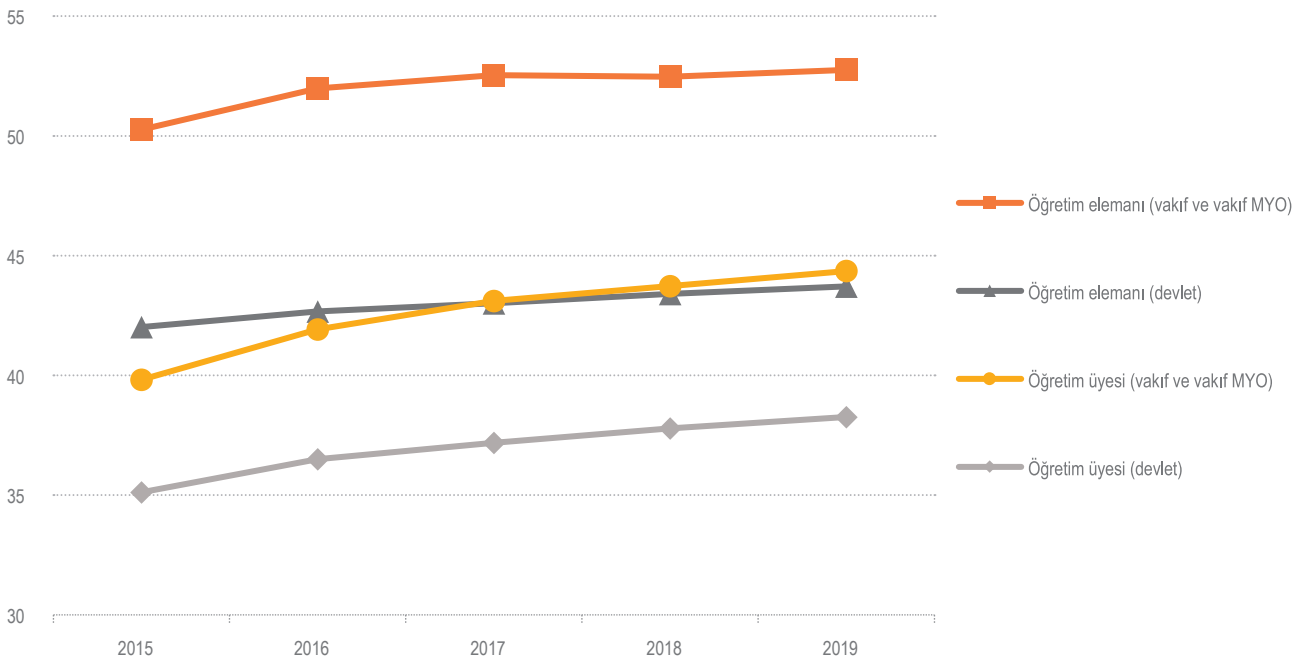
Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ve ÖSYM verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2009-2014 yılları arasındaki büyüme göre daha küçüktür. Bu durum, öğretim üyesi sayısı açısından yükseköğretimdeki büyüme ivmesinin azaldığını işaret etmektedir.

2015-2019 yılları arasında yükseköğretim kurum türüne göre görev yapan öğretim üyesi ve öğretim elemanları içinde kadın öğretim üyesi ve öğretim elemanı oranında yaşanan değişim Şekil D.1.4'te gösterilmiştir. Genel olarak ka-

dın öğretim üyesi ve öğretim elemanı oranlarında bir artış dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, vakıf yükseköğretim kurumlarındaki kadın öğretim üyesi oranlarında 4 puanlık, devlet yükseköğretim kurumlarındaki öğretim üyesi oranlarında ise 3 puanlık bir artış söz konusudur. 2019 yılı itibarıyla gelinen noktada, devlet yükseköğretim kurumlarındaki kadın öğretim üyesi oranı (%38), vakıf yükseköğretim kurumlarındaki kadın öğretim oranından (%44) düşüktür.

Şekil D.1.4 Yükseköğretim kurum türüne göre görev yapan öğretim üyesi ve öğretim elemanları içinde kadın öğretim üyesi ve öğretim elemanı oranında yaşanan değişim (%) (2015-2019)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

2019 yılı için devlet yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim üyelerinin bölgelere göre oransal dağılımı Şekil D.1.5'te gösterilmiştir. Profesör, doçent, doktor öğretim üyesi ile toplam öğretim üyelerinin bölgelere göre dağılımına bakıldığında, bölgeler arasında önemli bir farklılaşma görülmektedir. İstanbul ve Ankara gibi illerin buldukları

bölgeler doçent ve profesör oranları açısından avantajlı görünmektedir. Öte yandan, öğretim üyelerinin dağılımı, Türkiye nüfusunun dağılımını da temsil etmekten oldukça uzaktır. Sözelimi, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Türkiye nüfusunun %9'u yaşarken, öğretim üyelerinin sadece %5'i aynı bölgede yaşamaktadır.

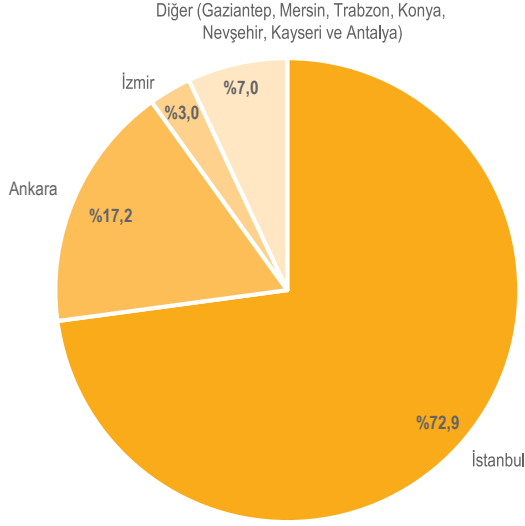
Şekil D.1.5 Devlet yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim üyelerinin bölgelere göre oransal dağılımı (%) (2019)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil D.1.6

Vakıf yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim üyelerinin bölgelere göre oransal dağılımı (%) (2019)

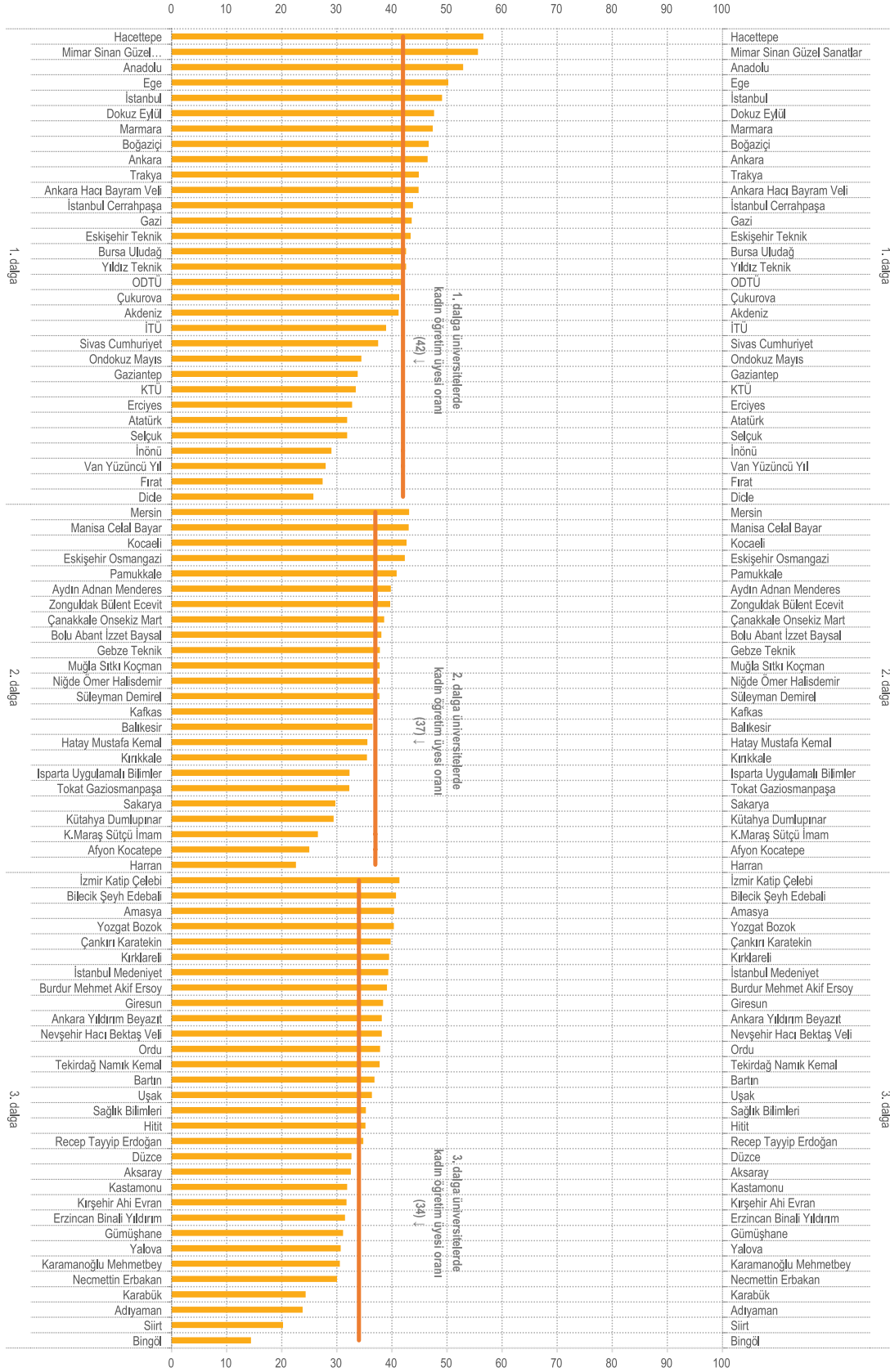

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2019 yılı için vakıf yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim üyelerinin bölgelere göre oransal dağılımı Şekil D.1.6'da verilmiştir. Buna göre vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğretim üyelerinin %72,9'u İstanbul, %17,2'si Ankara, %3'ü İzmir ve geriye kalan %7'si ise diğer yedi ilde görev yapmaktadır. Görüldüğü üzere, vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğretim üyelerinin %90'ından fazlası sadece iki büyükşehirde toplanmıştır.

2019 yılı verilerine göre birinci, ikinci ve üçüncü dalga devlet yükseköğretim kurumlarında kadın öğretim üyesi oranları Şekil D.1.7'de verilmiştir. Genel olarak şekilde iki husus öne çıkmaktadır. Birincisi, her bir dalganın içerisinde önemli bir farklılaşma vardır. Yani, birbirine nispeten yakın yıllarda kurulan yükseköğretim kurumlarında kadın öğretim üyesi oranları arasında önemli bir farklılaşma vardır. İkincisi, birinci dalga devlet yükseköğretim kurumları, ikinci dalga devlet yükseköğretim kurumlarına göre, ikinci dalga devlet yükseköğretim kurumlarına göre daha yüksek oranda kadın öğretim üyesine sahiptir. Bu durumun sebebi, üçüncü dalga devlet yükseköğretim kurumlarının, ikinci dalga devlet yükseköğretim kurumlarına göre, ikinci dalga devlet yükseköğretim kurumlarının ise birinci dalga devlet yükseköğretim kurumlarına göre nispeten daha az kalkınmış illerde kurulmuş olmasıdır.

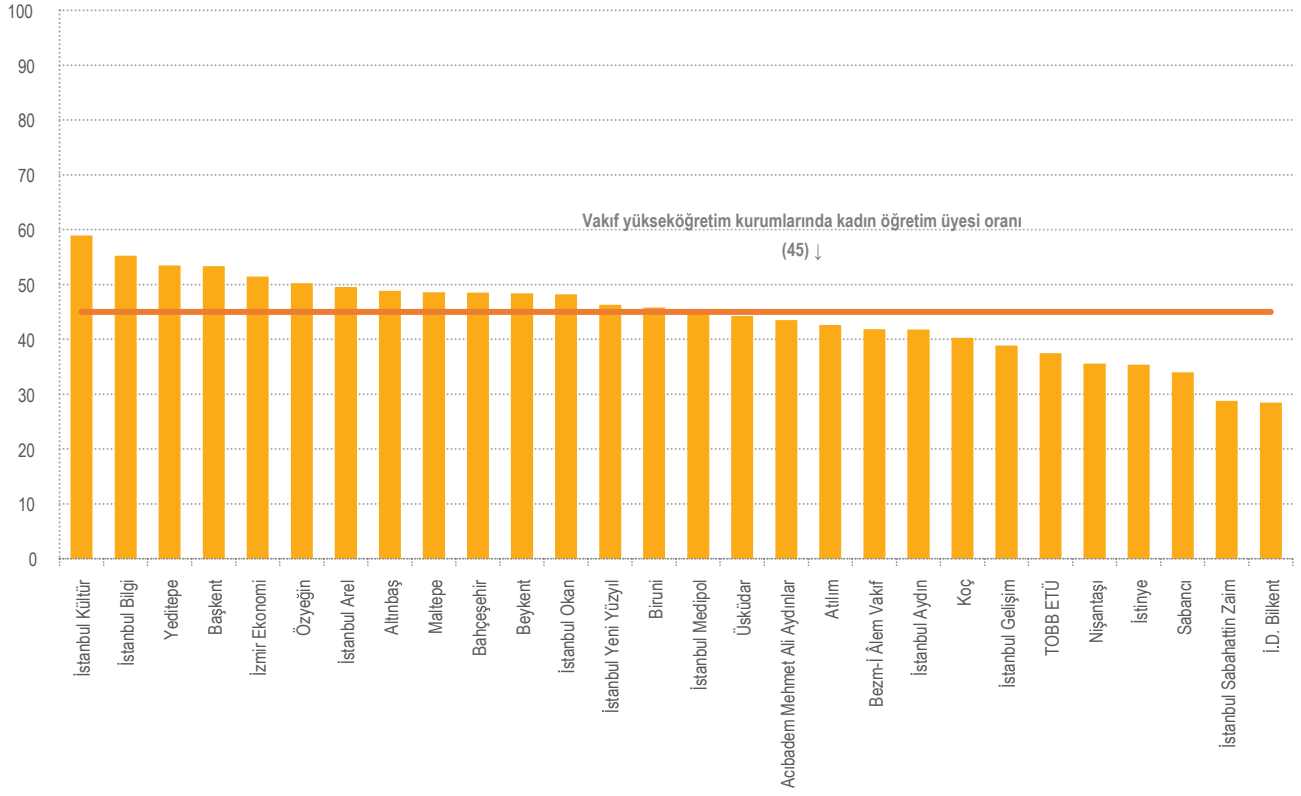
Şekil D.1.7 Birinci, ikinci ve üçüncü dalga devlet yükseköğretim kurumlarında kadın öğretim üyesi oranları (2019)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Şekilde devlet yükseköğretim kurumlarında 250 ve üzeri öğretim üyesi olanlar yer almaktadır.

Şekil D.1.8 Vakıf yükseköğretim kurumlarında kadın öğretim üyesi oranları (2019)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Şekilde vakıf yükseköğretim kurumlarında 200 ve üzeri öğretim üyesi olanlar yer almaktadır.

2019 yılı verilerine göre vakıf yükseköğretim kurumlarında kadın öğretim üyesi oranları Şekil D.1.8'de verilmiştir. Vakıf yükseköğretim kurumlarındaki kadın öğretim üyesi oranı; birinci, ikinci ve üçüncü devlet yükseköğretim kurumlarındaki kadın öğretim üyesi oranından fazladır (bk. Şekil D.1.7). Bununla birlikte, vakıf yükseköğretim kurumlarının da kendi içlerinde büyük bir farklılaşma söz konusudur. Örneğin,

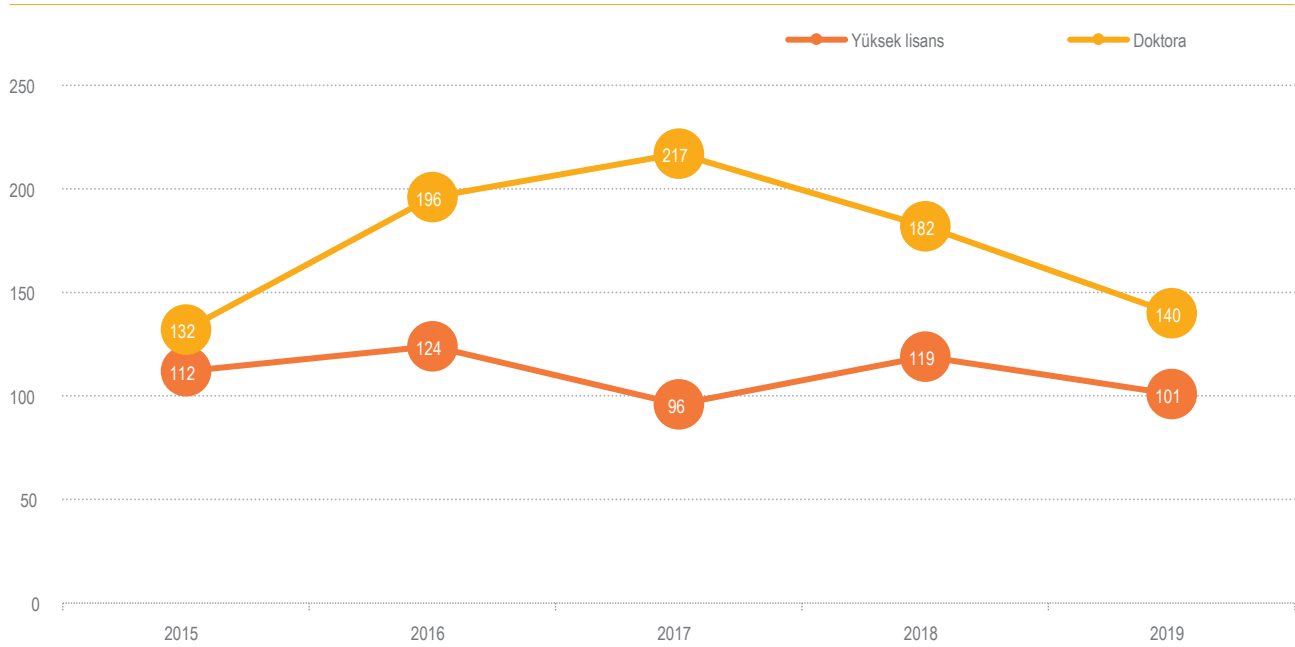
ilk vakıf yükseköğretim kurumu olan İ.D. Bilkent Üniversitesinde kadın öğretim üyesi oranı %28 iken, İstanbul Kültür Üniversitesinde bu oran %59'dur. Vakıf yükseköğretim kurumlarının %90'ından fazlası İstanbul ve Ankara'da olduğu için cinsiyet oranları arasındaki farkın coğrafi faktörlerden ziyade kurumların iş koşulları ve ücret politikalarıyla ilişkili olması daha muhtemeldir.

MEB ARACILIĞIYLA YURTDIŞINDA BURSLU LİSANSÜSTÜ EĞİTİMİ ALIP GÖREVE BAŞLAYAN KAÇ KİŞİ VAR?

Türkiye yükseköğretim sisteminin doktoralı öğretim üyesi açığı kronik bir sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Çetinsaya, 2014; Erdoğan, 2019; Gür vd., 2019; Özer, 2011; YÖK, 2007). Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), yükseköğretim kurumlarının öğretim üyesi açığını kapatmak için çeşitli programlar uygulamaktadırlar. Burada, -YÖK'ten 100\2000 YÖK Doktora Bursları kapsamında talep edilen veriler elde edilemediği için- sadece MEB tarafından yurtdışına gönderilen öğrencilere ilişkin veriler analiz edilmiştir.

Bu göstergede, 1416 sayılı Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun uyarınca MEB aracılığıyla, Yurtdışına Lisansüstü Öğrenim Görmek Üzere Gönderilecek Adayları Seçme Yerleştirme (YLSY) kapsamında yurtdışında lisansüstü düzeyinde öğrenimini tamamlayıp mecburi hizmetine başlayanların sayıları incelenmiştir. Ayrıca, halen öğrenim gören bursiyer sayıları incelenmiştir.

Şekil D.2.1 YLSY kapsamında öğrenimini tamamlayıp görev talep eden ve mecburi hizmetine başlayanların öğrenim düzeyine göre sayıları (2015-2019)

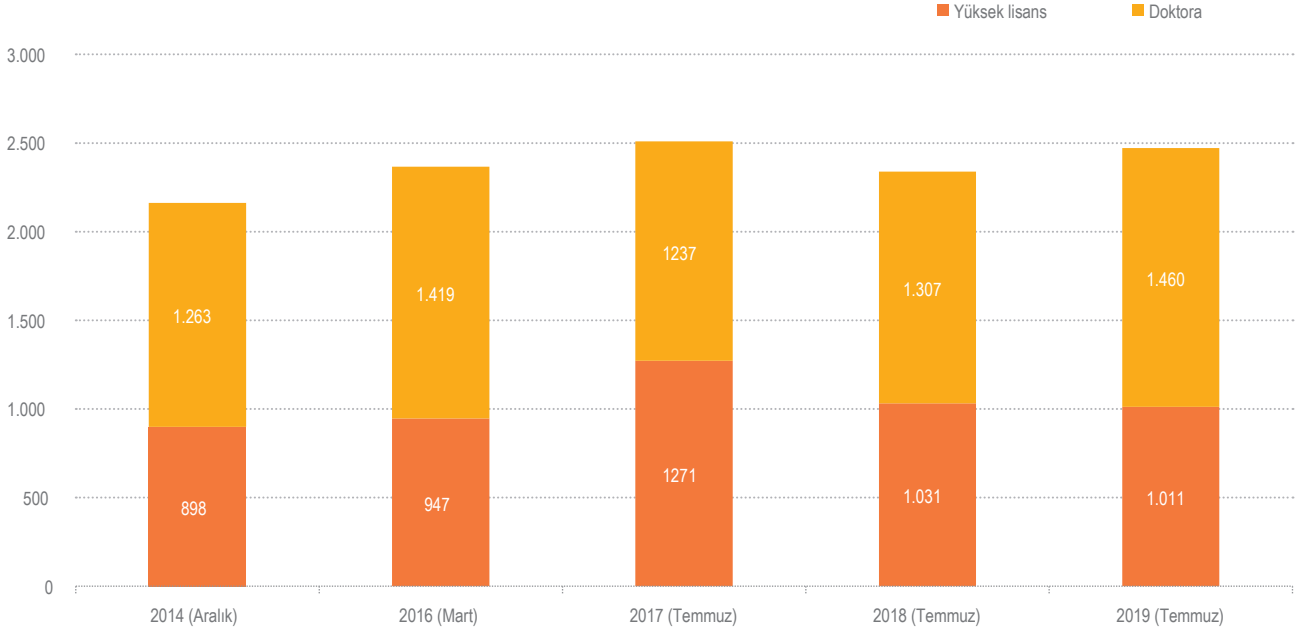

Kaynak: MEB verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

2015-2019 yılları arasında YLSY kapsamında öğrenimini tamamlayıp görev talep eden ve mecburi hizmetine başlayanların öğrenim düzeyine göre sayıları Şekil D.2.1'de

verilmiştir. Yüksek lisans düzeyinde yılda 95-125, doktora düzeyinde ise yılda 130-220 kişinin mezun olduğu görülmektedir.

Şekil D.2.2 Öğrenim düzeyine göre YLSY kapsamında yurtdışında öğrenim gören bursiyer sayıları (2014-2019)

Kaynak: MEB verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

2014-2019 yılları arasında öğrenim düzeyine göre YLSY kapsamında yurtdışında öğrenim gören bursiyer sayıları Şekil D.2.2'de verilmiştir. Bu verilerden anlaşılacağı üzere,

yüksek lisans ve doktora öğrenci sayılarında hafif bir artış vardır.

Bu göstergede, Türkiye'deki öğretim üyesi ve görevlisi açığı- nı hesaplamaya yönelik olarak OECD ülkeleri ortalamasın- dan hareketle bir senaryo çalışması yapılmıştır. Bu senaryo çalışması yapılırken, OECD en güncel (2018 yılı) verileri esas alınmıştır. Buna göre, OECD ülkeleri ortalamasına göre öğ- retim elemanı başına düşen öğrenci sayısı 15; Türkiye'de öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı ise 25'tir

(OECD, 2020). Araştırma görevlileri, OECD tarafından öğre- tim yardımcısı olarak kabul edilmekte ve hesaplamalara dâ- hil edilmemektedir. Yapılan tüm hesaplamalarda OECD ile tutarlılık olması için öğretim elemanı kategorisinde sadece öğretim üyeleri ve öğretim görevlileri hesaba katılmıştır. Tüm hesaplamalar yüz yüze öğrenci sayıları esas alınarak yapılmıştır.

Şekil D.3.1 Türkiye'de öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayılarının OECD ortalamalarına eşit olması durumunda ortaya çıkacak öğretim elemanı sayısı senaryo çalışması

Öğretim elemanı sayısı		Türkiye'nin öğretim elemanı açığı		
Türkiye (2019)	OECD (2018) Ortalamasına Göre Olması Gereken	Öğretim Görevlisi	Öğretim Üyesi	Toplam
123.827	206.378	24.765	57.786	82.551

Not: Hesaplamalarda sadece yüzyüze öğrenci sayıları esas alınmıştır.

Türkiye'de öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayıla- rının OECD ortalamalarına eşit olması durumunda ortaya çıkacak öğretim elemanı sayısının senaryo çalışması Şekil D.3.1'de verilmiştir. Buna göre, Türkiye'nin öğretim elema- nı başına düşen öğrenci sayısının OECD ortalamasında ol- ması için toplam 83 bin öğretim elemanına ihtiyaç vardır. Bunun %70'inin öğretim üyesi olduğu varsayıldığında 58 bin öğretim üyesi açığı söz konusudur. Aynı şekilde kalan %30'un öğretim görevlisi olduğu varsayıldığında 25 bin öğ-

retim görevlisi açığı vardır. Özetle, Türkiye'nin mevcut yüz yüze öğrenci sayısı dikkate alındığında, OECD ortalamasın- da öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısına sahip olması için toplam öğretim elemanı sayısının 124 binden 206 bine çıkarılması gereklidir. Şunu da eklemek gerekir ki, mevcut açıköğretim öğrencilerinin sadece 2 milyonu aktif kayıtlı öğrenci olarak kabul edildiğinde ve hesaplamaya dâhil edildiğinde, mevcut 83 bin personel açığının 185 bin bandına çıkması söz konusudur.

- Türkiye'nin mevcut yüz yüze öğrenci sayısı dikkate alındığında, OECD ortalamasında öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısına sahip olması için Türkiye'nin toplam öğretim elemanı sayısının 124 binden 206 bine çıkarılması gereklidir. Bir başka ifadeyle, Türkiye yükseköğretiminin 58 bini doktoralı olmak üzere toplam 83 bin öğretim elemanı açığı vardır. Türkiye yükseköğretim sisteminin eğitim ve araştırma kalitesi açısından belki de en önemli gösterge olan öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısını makul bir düzeye çıkarmak için, öğretim elemanı sayısı hızla artırılmalıdır. Doktoralı öğretim elemanı sayısını artırmak için mevcut ulusal ve uluslararası programlar, ihtiyacı karşılamakta yeterli değildir. YLYS programı kapsamında yüksek lisans düzeyinde yılda 95-125, doktora düzeyinde ise yılda 130-220 kişinin mezun olduğu görülmektedir. Halen doktora düzeyinde öğrenci olanların tamamının eğitimlerini tamamladığı ve çoğunluğunun bir yükseköğretim kurumunda çalışmaya başladığı varsayılsa bile, bu sayıların Türkiye'deki öğretim üyesi açığını kapatma hususundaki katkısı yeterli değildir. Bundan dolayı, lisansüstü eğitimi destekleyen ulusal ve uluslararası programların kapasiteleri genişletilmelidir.
- Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda yılda ortalama 7.500-9.500 doktora mezun vereceği ve yükseköğretim öğrenci sayısını yedi yıl boyunca sabit tutacağı varsayılsa bile Türkiye'nin 58 bin doktoralı açığını kapatması altı-yedi yılı alacaktır. Kaldı ki, Türkiye'nin genç nüfusu ve yükseköğretime erişim baskısı dikkate alındığında bu senaryo gerçekçi değildir. Dolayısıyla yükseköğretimde eğitim ve araştırma kalitesinin artırılması için yıllık doktora mezun sayılarında ciddi bir iyileşme gerektiği görülmektedir. Bunun için YÖK doktora burslarının verimliliği ve kapasitesi artırılmalıdır.
- 25 bin civarındaki öğretim görevlisi açığının hızla kapatılması için kamuoyunda "atanamayan öğretmenler" olarak bilinen öğretmen adaylarının lisansüstü eğitimleri desteklenmeli ve yükseköğretim kurumlarında çalışmaları teşvik edilmelidir. Böylece, hem atama bekleyen üniversite mezunlarının istihdamı sağlanmış olacak hem de yükseköğretim kurumlarının öğretim görevlisi ihtiyacı karşılanmış olacaktır.
- Öğretim üyelerinin yurt dışında dengeli dağılımını sağlayacak ve öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayılarının üniversiteler arasındaki farklılaşmasını azaltacak planlama ve koordinasyon çalışmaları yapılmalıdır.

- Çetinsaya, G. (2014). *Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası*. Yükseköğretim Kurulu.
- Erdoğan, N. (2019). *Geleceğin Türkiye'sinde yükseköğretim*. İLKE: İlim Kültür Eğitim Derneği.
- Gür, B. S., Çelik, Z., & Yurdakul, S. (2019). *Yükseköğretime bakış 2019: İzleme ve değerlendirme raporu*. EBSAM.
- OECD. (2020). *Education at a glance 2020: OECD indicators*. Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://doi.org/10.1787/69096873-en>
- Özer, M. (2011). Türkiye'de yükseköğretimde büyüme ve öğretim üyesi arzı. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1), 23-26.
- YÖK. (2007). *Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi*. Yükseköğretim Kurulu.

BÖLÜM

EĞİTİM ORTAMLARI

GÖSTERGE E1

Türkiye'deki yükseköğretim kurumu sayısı kaçtır?

GÖSTERGE E2

Kurum başına düşen öğrenci ve öğretim üyesi sayısı kaçtır?

GÖSTERGE E3

Öğretim elemanı ve üyesi başına düşen öğrenci sayısı kaçtır?

GÖSTERGE E4

KYK yurt kapasitesi ne kadardır?

BÖLÜM E

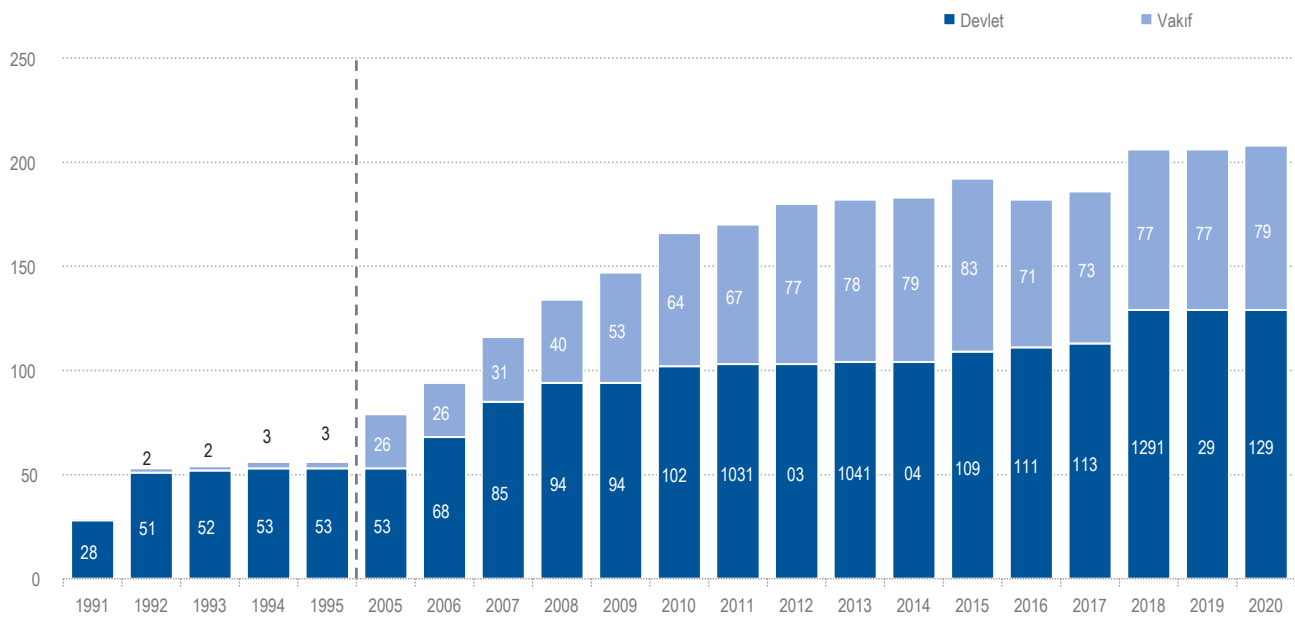
Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde eğitim ortamlarına ilişkin güncel veriler ele alınacaktır. Bu amaçla, Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının ve birimlerinin sayısı; üniversite başına düşen öğrenci ve öğretim üyesi sayısı; öğretim elemanı/üyesi başına düşen öğrenci sayısı; Kredi ve Yurtlar Kurumu (KYK) yurt sayısı ve kapasiteleri incelenecektir. Bu bölümdeki göstergelerde açıköğretim öğrenci sayısı, yapılan hesaplamalara dâhil edilmemiştir.

Bu gösterge altında yıllara ve illere göre devlet ve vakıf yükseköğretim kurum sayıları, devlet üniversitelerinin ku-

rulma dalgalarına göre sayıları ve bu kurumlardaki mevcut birim sayıları incelenmiştir.

Şekil E.1.1 Yıllara göre yükseköğretim kurum sayılarında yaşanan değişim (1991-2020)

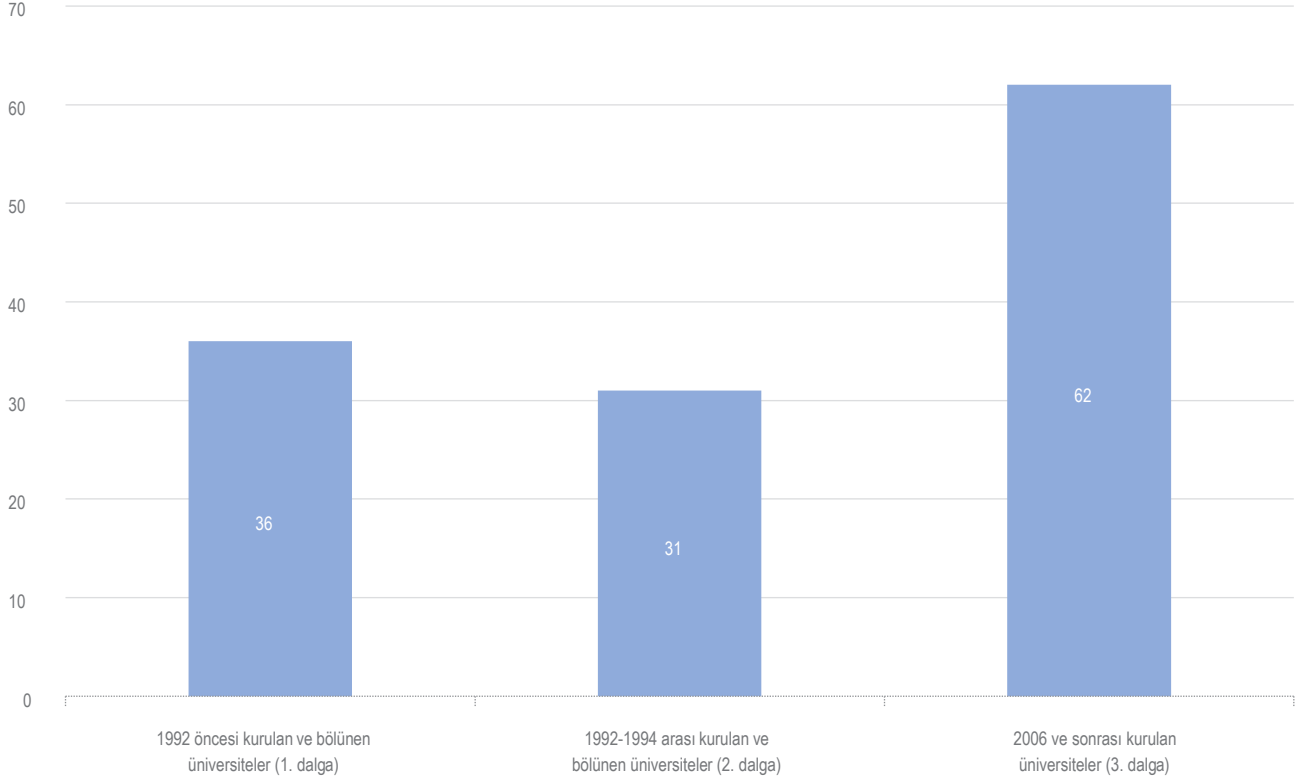

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

Şekil E.1.1'de 1991 ile 2020 yılları arasında yükseköğretim kurum sayılarında yaşanan değişim gösterilmiştir. Burada yıllara ilişkin veriler, o yıl içerisinde kurulan üniversite sayılarını ifade etmektedir. Buna göre, 1991 yılında 28 olan devlet yükseköğretim kurum sayısı 1992'de 51'e yükselmiş ve 2005 yılına kadar aynı sayıda kalmıştır. 2006 yılı ve sonrasında kurulan devlet yükseköğretim kurum sayısı yıllar itibarıyla hızlı bir şekilde artmış ve 2020 yılında 129'a ulaşmıştır. 1995 yılında 3 olan vakıf yükseköğretim kurumlarının sayısı, 2005 yılında 26'ya yükselmiş ve 2020 yılında 79'ulaşmıştır. 2020 yılında 129 devlet üniversitesi, 79 vakıf yükseköğretim kurumu olmak üzere Türkiye'de toplamda 208 yükseköğretim kurumu vardır.

Şekil E.1.2'de 2020 yılı itibarıyla Türkiye'de devlet üniversitelerinin kurulma dalgalarına göre sayıları gösterilmiştir. 2018 yılına kadar devlet üniversiteleri üç farklı dalgada kurulmuştur (Gür vd., 2018). 2018 yılında öğrenci sayısı fazla olan 14 üniversitenin bölünmesi, 2'sinin de yeni kurulması ile toplamda 16 yeni devlet üniversitesi kurulmuştur. Yükseköğretime Bakış 2019 raporunda bu üniversiteler, göstergelerde bölünen üniversiteler olarak ifade edilip yer verilmiştir. Bölünen üniversitelerin hemen hemen hepsinin öğrenci, öğretim elemanı ve eğitim ortamları mevcut olduğundan ve eğitim-öğretimin devam ettiğinden dolayı, bölündüğü üniversite hangi dalgada kurulmuşsa bölünme sonucu yeni kurulan üniversite de o dalgada gösterilmiş-

Şekil E.1.2 Türkiye’de devlet üniversitelerinin kurulma dalgalarına göre sayıları (2020)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019’da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

tir. Bunun temel nedeni, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa örneğinde olduğu gibi, birçok yükseköğretim kurumu bölünme sonucu resmi olarak yeni kurulmuş görünse de esaslı bir geçmişe sahip olmalarıdır. Özetle, bölünme sonucu kurulan yükseköğretim kurumları arasında bir farklılık söz konusudur. İlk dalgada (1992 yılı öncesi) kurulan ve bölünen üniversite sayısı 36, ikinci dalgada (1992-2005 arası) kurulan ve bölünen üniversite sayısı 31, üçüncü dalgada (2006 ve sonrası) kurulan üniversite sayısı ise 62’dir. Dolayısıyla yeni kurulan bu 16 üniversitenin 8’i birinci dalgada, 6’sı ikinci dalgada ve 2’si ise üçüncü dalgada yer almıştır.

Tablo E.1.3’te illere göre yükseköğretim kurum sayıları gösterilmiştir. Buna göre, 13’ü devlet, 49’u vakıf yükseköğretim kurumu olmak üzere en fazla sayıda yükseköğretim kurumuna ev sahipliği yapan il, İstanbul’dur. En fazla

yükseköğretim kurumunun bulunduğu ikinci il ise 14 vakıf yükseköğretim kurumu ve 8 devlet üniversitesi ile Ankara’dır. Daha sonra ise sırasıyla İzmir’de 4 vakıf, 6 devlet; Antalya’da 3 vakıf, 2 devlet; Konya’da 2 vakıf, 3 devlet; Gaziantep ve Mersin’de 2’şer vakıf, 2’şer devlet; Kayseri’de 1 vakıf, 3 devlet; Kocaeli ve Trabzon’da 1’er vakıf 2’şer devlet; Bursa’da 2 devlet; Eskişehir’de 3 devlet; Nevşehir’de 1 vakıf, 1 devlet; Adana, Afyon, Balıkesir, Erzurum, Hatay, Isparta, Maraş, Kütahya, Malatya, Sakarya, Samsun ve Sivas’ta 2’şer devlet ve diğer illerde ise 1’er devlet yükseköğretim kurumu bulunmaktadır.

Tablo E.1.3 İllere göre yükseköğretim kurum sayıları (2020)

İl	Devlet	Vakıf ve vakıf MYO	Toplam
İstanbul	13	49	62
Ankara	8	14	22
İzmir	6	4	10
Antalya	2	3	5
Konya	3	2	5
Gaziantep, Mersin	2	2	4
Kayseri	3	1	4
Kocaeli, Trabzon	2	1	3
Bursa	2	-	2
Eskişehir	3	-	3
Nevşehir	1	1	2
Adana, Afyonkarahisar, Balıkesir, Erzurum, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kütahya, Malatya, Sakarya, Samsun, Sivas	2	-	2
Adıyaman, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ardahan, Artvin, Aydın, Bartın, Batman, Bayburt, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Bolu, Burdur, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Düzce, Edirne, Elazığ, Erzincan, Giresun, Gümüşhane, Hakkâri, Iğdır, Karabük, Karaman, Kars, Kastamonu, Kırıkkale, Kırklareli, Kırşehir, Kilis, Manisa, Mardin, Muğla, Muş, Niğde, Ordu, Osmaniye, Rize, Siirt, Sinop, Şanlıurfa, Şırnak, Tekirdağ, Tokat, Tunceli, Uşak, Van, Yalova, Yozgat, Zonguldak	1	-	1

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo E.1.4'te Mayıs 2020 itibarıyla yükseköğretim kurum türüne göre birim sayıları gösterilmiştir. Buna göre, 4 vakıf MYO'da 224 program, 69 bölüm ile bir araştırma ve uygulama merkezi yer almaktadır. Vakıf üniversitelerinde 471

fakülte, 107 yüksekokul, 108 MYO, 179 enstitü ile 3.334 bölüm, 9.436 program (%25 burslu, %50 burslu vb. şekilde ki bir program, her bir bursluluk durumu için ayrı bir program olarak gözükmektedir), 711 araştırma ve uygu-

Tablo E.1.4 Yükseköğretim kurum türüne göre birim sayıları (2020)

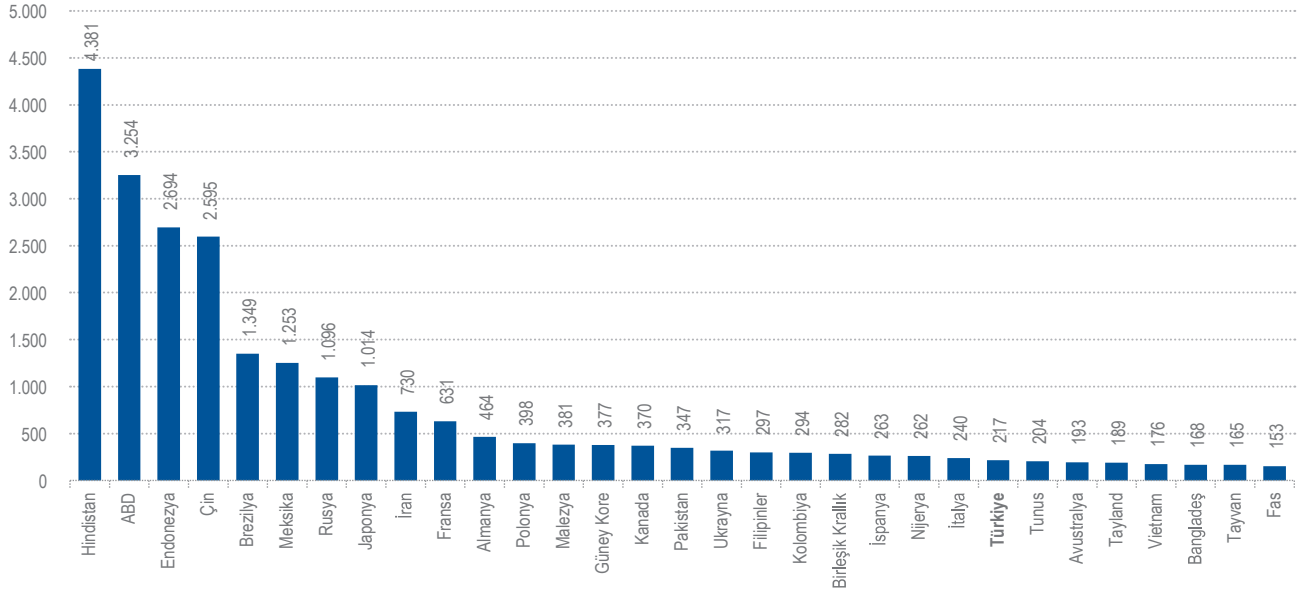
Tür	Devlet	Vakıf	Vakıf MYO	Toplam
Üniversite	129	75	4	208
Fakülte	1.423	471	0	1.894
Yüksekokul	309	107	0	416
MYO	908	108	4	1.020
Enstitü	468	179	0	647
Araştırma ve uygulama merkezi	2.974	711	1	3.686
Bölüm	15.407	3.334	69	18.810
Program	15.541	9.436	224	25.201
Anabilim dalı	29.315	2.818	0	32.133
Bilim dalı	7.340	604	0	7.944
Yüksek lisans programı	10.261	2.482	0	12.743
Doktora programı	4.935	523	0	5.458
Sanatta yeterlilik programı	127	15	0	142

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (Mayıs 2020).

lama merkezi bulunmaktadır. Buna ilaveten vakıf üniversitelerinde 2.482 yüksek lisans programı ile 523 doktora programı bulunmaktadır. Devlet yükseköğretim kurumlarında ise 1.423 fakülte, 309 yüksekokul, 908 MYO, 468

enstitü, 2.974 araştırma ve uygulama merkezi, 15.407 bölüm ve 15.541 program bulunmaktadır. Devlet yükseköğretim kurumlarında 10.261 yüksek lisans programı ve 4.935 doktora programı vardır.

Şekil E.1.5 Dünyada yükseköğretim kurum sayısı 150 üzeri olan ülkelere göre üniversite sayıları (Temmuz 2020)

Kaynak: WEBOMETRICS (2020).

Not: Yükseköğretim kurum sayısı 150 üzeri olan ülkelerin verisi alınmıştır.

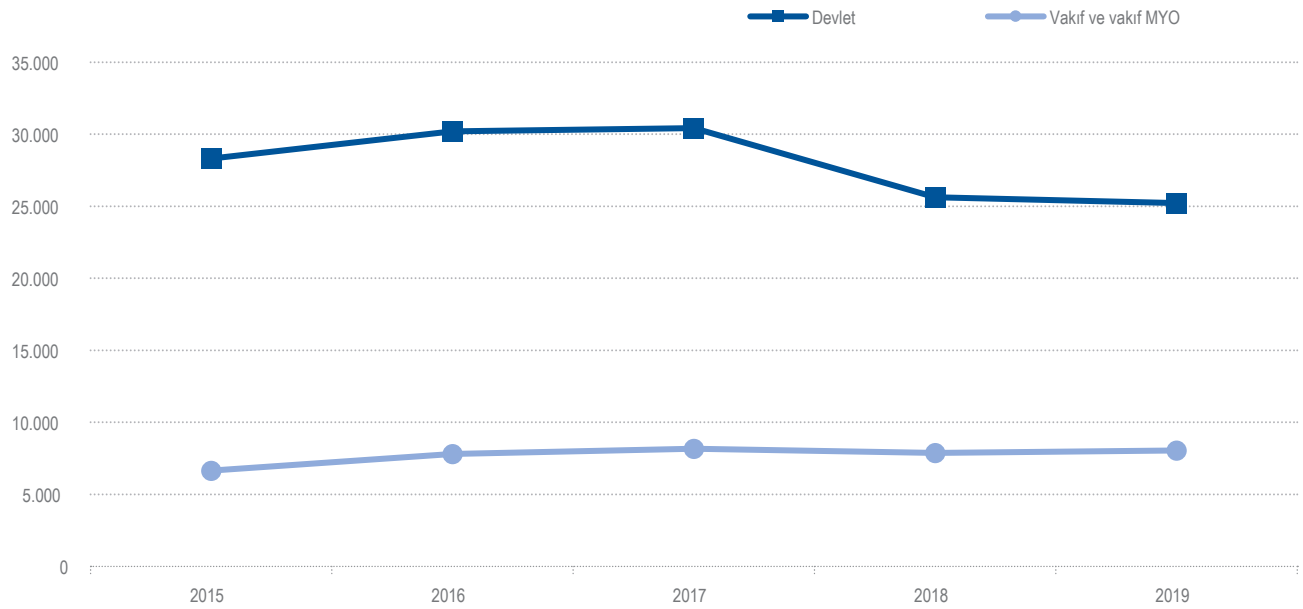
Şekil E.1.5'te Temmuz 2020 itibarıyla yükseköğretim kurum sayısı 150 üzeri olan ülkelere göre üniversite sayıları gösterilmiştir. Türkiye'nin buradaki verisinde Kıbrıs'taki bazı üniversiteler de bulunmaktadır. Buna göre, 4.381 üniversite ile dünyada en çok üniversitesi bulunan ülke Hindistan'dır. İkinci sırada 3.254 üniversite ile ABD yer almaktadır. Daha sonra sırasıyla Endonezya (2.694), Çin (2.595), Brezilya (1.394), Meksika (1.253), Rusya (1.096) ve

Japonya (1.014) bin ve üzeri üniversiteye sahip ülkelerdir. Türkiye ise üniversite sayısı 217 olarak 24. sırada yer almaktadır. Buna ilaveten Türkiye'nin nüfusuna yakın nüfusa sahip olan İran'da 730, Fransa'da 631 ve Almanya'da ise 464 üniversite bulunmaktadır. Bu veriler ise Türkiye'de mevcut üniversite sayısının diğer ülkelere göre yeteri düzeyde olmadığı göstermektedir

Bu gösterge altında devlet ve vakıf yükseköğretim kurumlarında kurum başına düşen öğrenci ve öğretim üyesi sayılarına yer verilmiştir. Bu göstergede oluşturulan ve-

riler, yükseköğretim kurumlarının ortalama büyüklük ve kapasiteleriyle ilgili ön değerlendirme yapmaya imkân sunmaktadır.

Şekil E.2.1 Devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları başına düşen ortalama öğrenci sayısında yaşanan değişim (2015-2019)

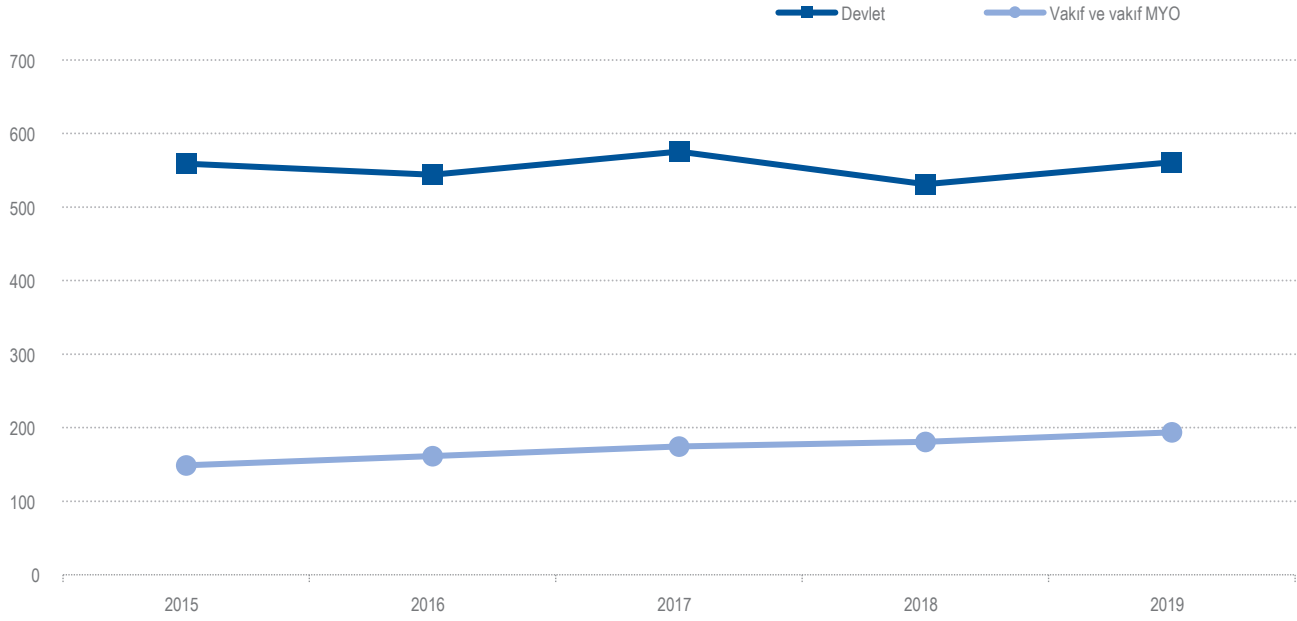
Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

Şekil E.2.1'de 2015 ile 2019 yılları arasında devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları başına düşen ortalama öğrenci sayısında yaşanan değişim gösterilmiştir. 2015 yılında yükseköğretim kurumu başına düşen öğrenci sayısı devlet yükseköğretim kurumlarında 28.300, vakıf yükseköğretim kurumlarında 6.650 iken 2019 yılında devlet yükseköğretim kurumlarında kurum başına düşen öğrenci sayısı düşerek 25.200, vakıf yükseköğretim kurumlarında ise kurum başına düşen öğrenci sayısı artarak 8.050 olmuştur. Öğrenci sayıları bakımından devlet yükseköğretim kurumlarında heterojen bir yapı söz konusu olup Türkiye'de 50 binin üzerinde öğrencisi olan 15, 5 binin altında öğrencisi olan 18 devlet yükseköğretim kurumu bulunmaktadır (bk. Gösterge B).

Şekil E.2.2'de 2015 ile 2019 yılları arasında devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları başına düşen öğretim üyesi sayısında yaşanan değişim gösterilmiştir. Devlet yükseköğretim kurumlarında kurum başına düşen öğretim üyesi sayısı 2015 ile 2019 yılları arasında 559'dan 561'e, vakıf yükseköğretim kurumlarında ise kurum başına düşen öğretim üyesi sayısı 149'dan 194'e yükselmiştir.

Şekil E.2.3'te 2019 yılına ilişkin kurulma dalgalarına göre devlet yükseköğretim kurumları başına düşen öğretim üyesi ve öğrenci sayıları gösterilmiştir. Buna göre, devlet yükseköğretim kurumları başına düşen öğretim üyesi sayısı birinci dalgada 963, ikinci dalgada 556, üçüncü dalgada ise 322'dir. Devlet yükseköğretim kurumları başına düşen

Şekil E.2.2 Devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları başına düşen öğretim üyesi sayısında yaşanan değişim (2015-2019)

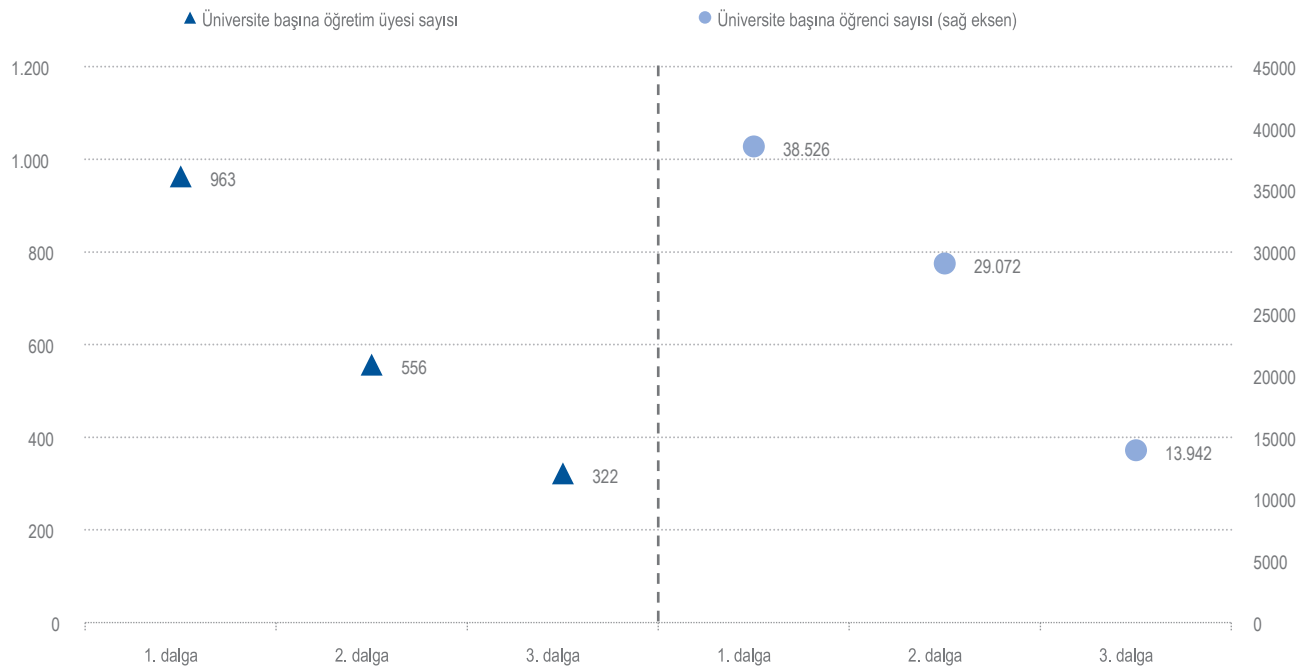

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak hazırlanan ve Yükseköğretime Bakış 2019'da yer alan şekil tarafımızca güncellenmiştir.

öğrenci sayısı ise birinci dalgada yer alan üniversitelerde 38.526, ikinci dalgada yer alan üniversitelerde 29.072 ve üçüncü dalgada yer alan üniversitelerde ise 13.942 öğrencidir. Daha önce vurguladığımız gibi hem farklı dalga-

lar aralarında hem de aynı dalgada kurulan üniversiteler arasında öğrenci ve öğretim üyesi sayıları açısından dengesiz bir dağılım söz konusudur (bk. Gösterge D).

Şekil E.2.3 Kurulma dalgalarına göre devlet yükseköğretim kurumları başına düşen öğretim üyesi ve öğrenci sayıları (2019)

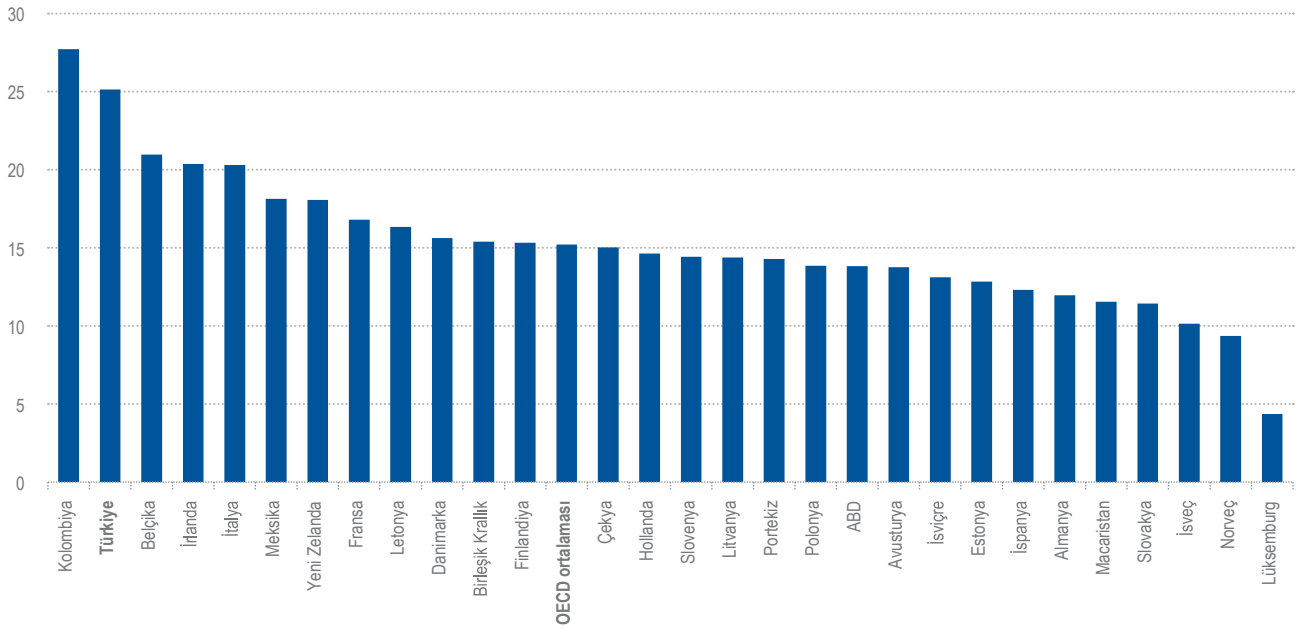

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Bu gösterge altında OECD ülkelerinde yükseköğretimde öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayıları ile devlet

ve vakıf yükseköğretim kurumlarında öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayıları ele alınmıştır.

Şekil E.3.1 OECD ülkelerinde yükseköğretimde öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayıları (2018)

Kaynak: OECD (2020).

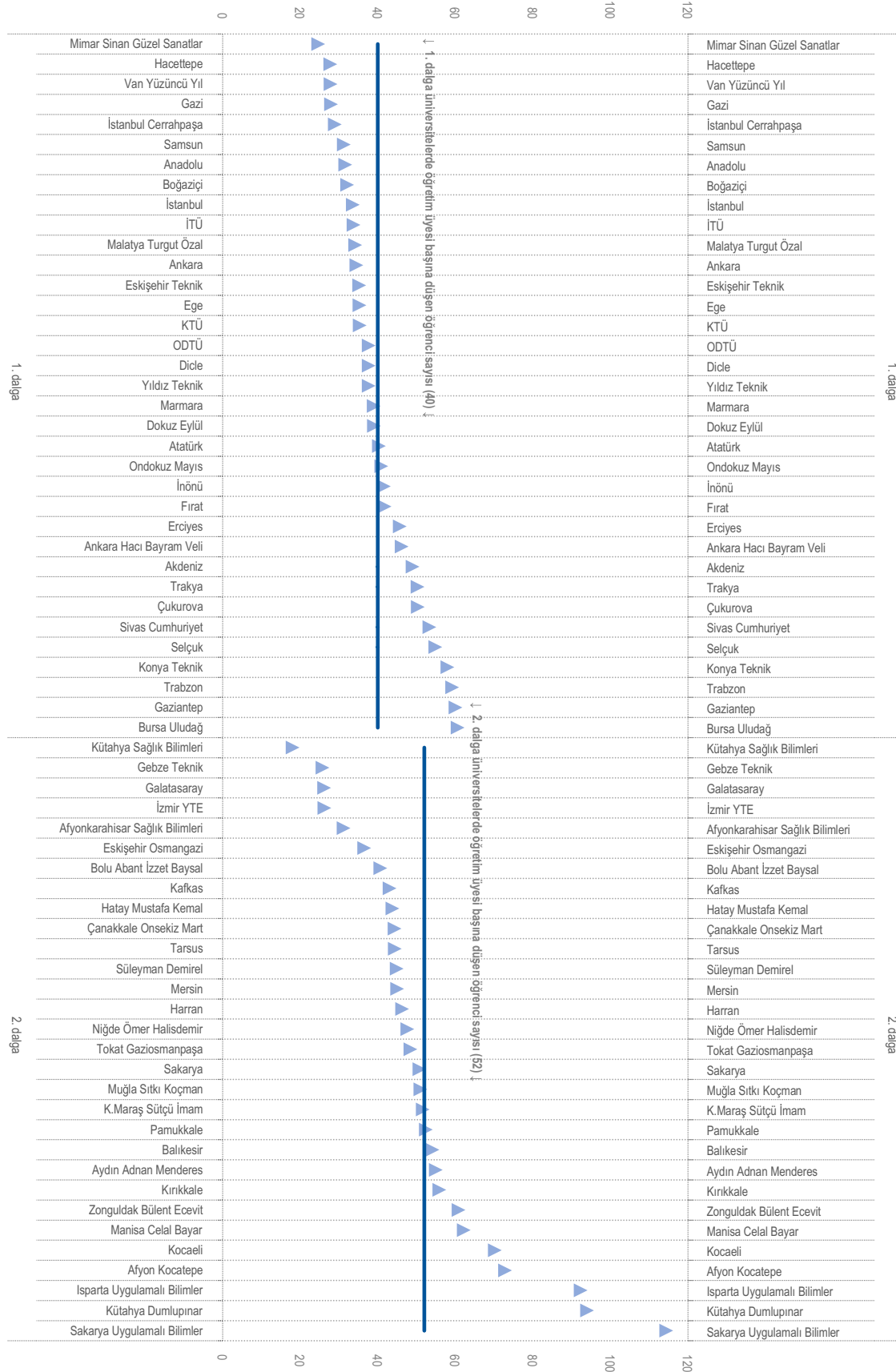
Not: Tam zamanlı öğrenciler üzerinden hesaplamalar yapılmıştır.

Şekil E.3.1'de 2018 yılında OECD ülkelerinde yükseköğretimde öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayıları gösterilmiştir. Buna göre, yükseköğretimde öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı bakımından OECD ülkeleri ortalaması 15'tir. Yükseköğretimde öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı Kolombiya'da 28, Türkiye'de 25, Belçika'da 21, İrlanda ve İtalya'da 20 olup Lüksemburg'da 4, Norveç'te 9, İsveç'te 10, Slovakya'da 11, Macaristan'da 12, Almanya, İspanya, Estonya ve İsviçre'de 12'dir. Türkiye yükseköğretimde öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı 25 ile OECD ülkeleri arasında Kolombiya'dan sonra en yüksek ikinci ülke konumundadır. Bu ise Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında öğretim elemanı ihtiyacının çok daha fazla olduğunun bir göstergesidir. OECD ülkeleri ortalaması baz alınarak yapılan öğretim elemanı ihtiyacı

analizine göre Türkiye'nin yükseköğretimde 82.500 öğretim elemanı ihtiyacı bulunmaktadır (bk. Gösterge D.3).

Şekil E.3.2'de 2019-2020 öğretim yılında öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının birinci ve ikinci dalgada kurulan devlet üniversitelerindeki dağılımı gösterilmiştir. Buna göre birinci dalgada kurulan üniversitelerde öğretim üyesi başına ortalama 40 öğrenci düşerken, ikinci dalgada kurulan üniversitelerde ise 52 öğrenci düşmektedir. Hem birinci hem de ikinci dalgada kurulan üniversitelerde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı bakımından kendi aralarında da aşırı şekilde farklılaşma söz konusudur. Birinci dalgada kurulan Bursa Uludağ (61), Gaziantep (60), Trabzon (59), Konya Teknik (58), Selçuk (55), Sivas Cumhuriyet (53), Çukurova (50), Trakya (50), Akdeniz (49),

Şekil E.3.2 Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının birinci ve ikinci dalga devlet üniversitelerindeki dağılımı (2019)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Ankara Hacı Bayram Veli (46), Erciyes (46), Fırat (42), İnönü (42) ve Ondokuz Mayıs (41) üniversitelerinde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı birinci dalgada kurulan üniversitelerin ortalaması olan 40'ın üzerindedir. Mimar Sinan Güzel Sanatlar (25), Hacettepe (28), Van Yüzüncü Yıl (28), Gazi (28) ve İstanbul Cerrahpaşa (29) üniversitelerinde ise 30'un altındadır.

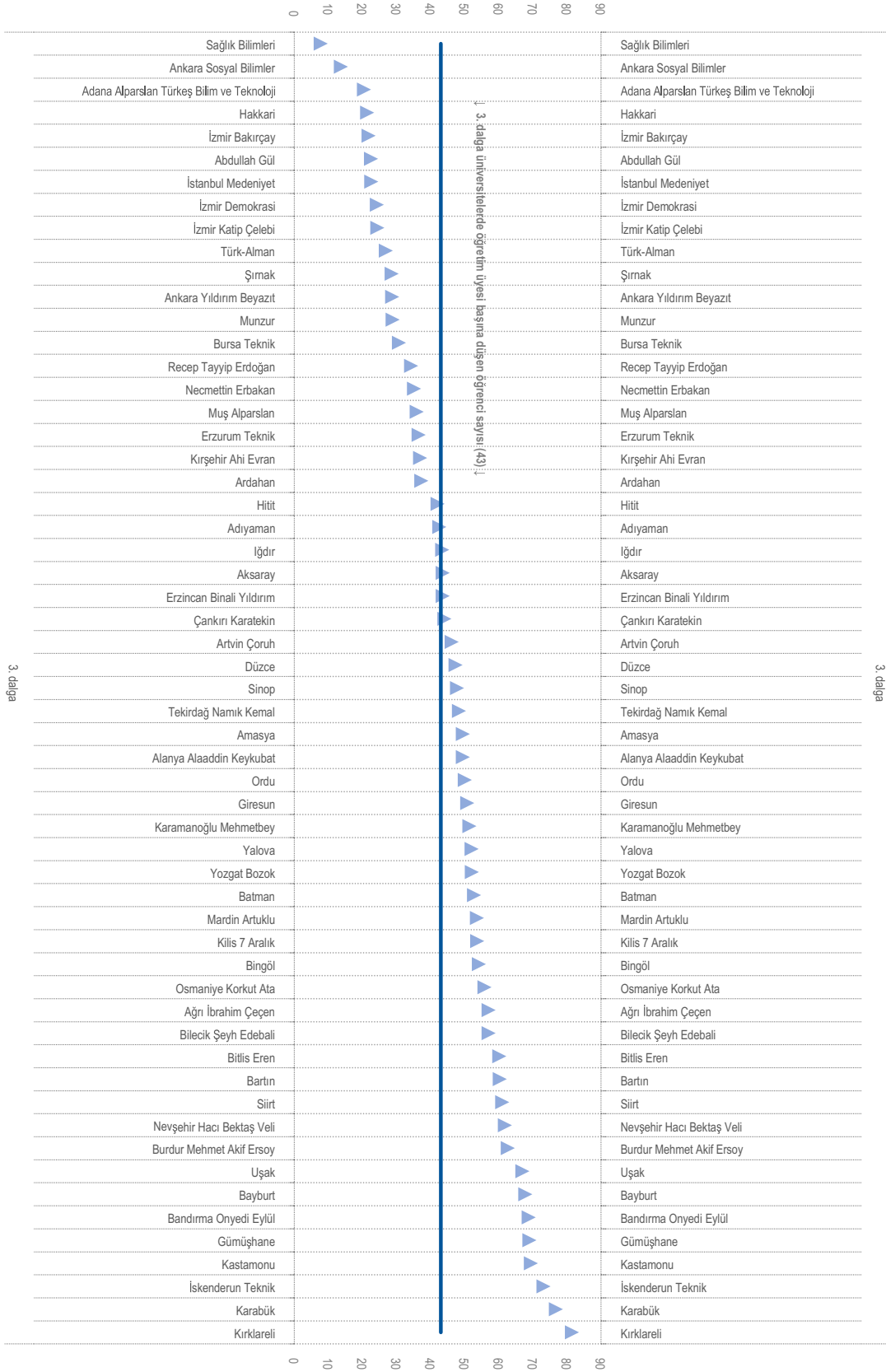
İkinci dalgada kurulan Sakarya Uygulamalı Bilimler (114), Kütahya Dumlupınar (94), Isparta (92), Afyon Kocatepe (73), Kocaeli (70), Manisa Celal Bayar (62) ve Zonguldak Bülent Ecevit (61) üniversitelerinde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 60 ve üzerindedir, Kütahya Sağlık Bilimleri (18), Gebze Teknik (26) ve Galatasaray (26) üniversiteleri ile İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (26)'n de ise 30 ve altındadır.

Şekil E.3.3'te 2019-2020 öğretim yılı verilerine göre öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının üçüncü dalgada kurulan devlet üniversitelerindeki dağılımı verilmiştir. Buna göre üçüncü dalgada kurulan üniversitelerde öğretim üyesi başına ortalama 43 öğrenci düşerken, üçüncü dalgada kurulan üniversitelerin kendi aralarında öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı bakımından farklılaşması söz konusudur. Üçüncü dalgada kurulan Kırklareli (81), Karabük (77), İskenderun Teknik (73), Kastamonu (69),

Gümüşhane (69), Bandırma Onyediy Eylül (69), Bayburt (68) ve Uşak (67) üniversitelerinde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 65 ve üzerindedir, Sağlık Bilimleri (8), Ankara Sosyal Bilimler (14), Adana Bilim ve Teknoloji (20), Hakkâri (21), İzmir Bakırçay (22), Abdullah Gül (22), İstanbul Medeniyet (23), İzmir Demokrasi (24), İzmir Katip Çelebi (24), Türk-Alman (27), Şırnak (29), Ankara Yıldırım Beyazıt (29) ve Munzur (29) üniversitelerinde ise 30'un altındadır.

Şekil E.3.4'te 2019-2020 öğretim yılında öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının vakıf üniversitelerindeki dağılımı gösterilmiştir. Buna göre vakıf üniversitelerinde öğretim üyesi başına ortalama 41 öğrenci düşmektedir. Buna ilaveten vakıf üniversiteleri arasında da öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı bakımından büyük bir farklılaşma söz konusudur. İstanbul Ayrınsaray (138), Çağ (92), İstanbul Bilgi (74), Üsküdar (72), İstanbul Kültür (71), Beykent (66), İstanbul Aydın (65), Nişantaşı (64), Haliç (63), Kapadokya (63), İstanbul Gelişim (62), Işık (62) ve Arel (60) üniversitelerinde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 60 ve üzerindedir Yüksek İhtisas (8), Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar (10), Konya Gıda ve Tarım (12), İbn Haldun (13), Sanko (13), Lokman Hekim (14), Bezm-i Âlem Vakıf (14) ve Demiroğlu Bilim (15) üniversitelerinde ise 15 ve altındadır.

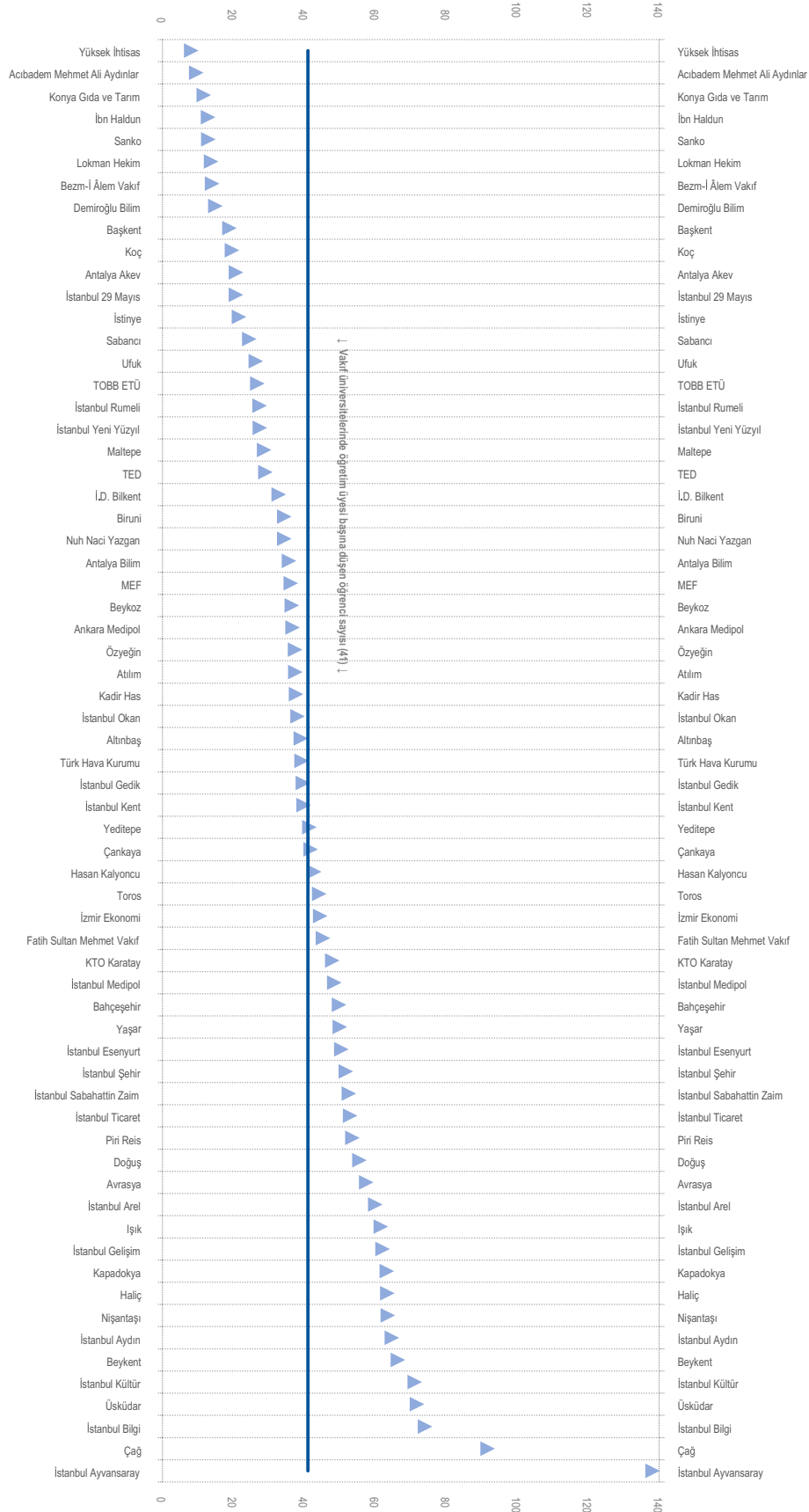
Şekil E.3.3 Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının üçüncü dalgada kurulan devlet üniversitelerindeki dağılımı (2019)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Öğrenci sayısı binden az olan Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ve Sivas Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ile öğretim üyesi sayısı 7 olan Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, bu grafiğe ve hesaplamalara dâhil edilmemiştir.

Şekil E.3.4 Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının vakıf üniversitelerindeki dağılımı (2019)

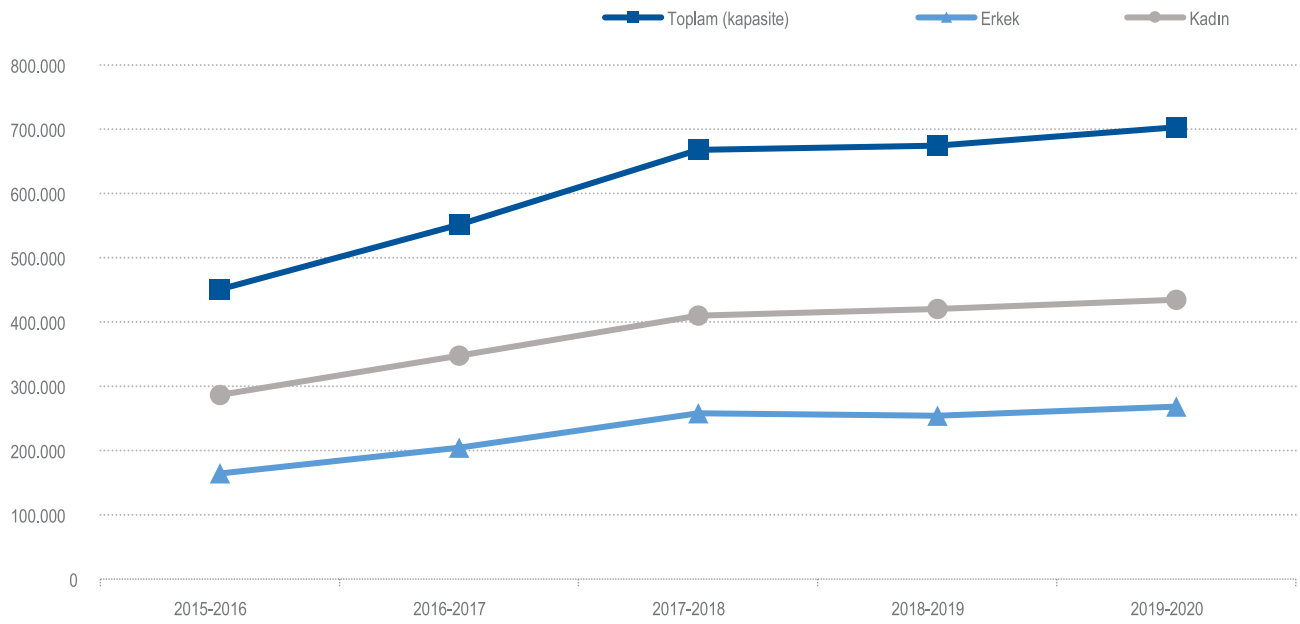
Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Bu gösterge altında cinsiyete göre KYK yurt kapasitesinde ve KYK yurt sayılarında yaşanan değişime dair veriler ele alınmıştır.

Şekil E.4.1'de 2015 ile 2019 yılları arasında cinsiyete göre KYK yurt kapasitelerinde yaşanan değişim gösterilmiştir.

Buna göre, 2015 yılında KYK yurtlarının kadın kapasitesi 286.623, erkek kapasitesi 164.318 olmak üzere toplamda 450.941 iken 2019-2020 öğretim yılı itibarıyla kadın kapasitesi 434.763'e, erkek kapasitesi 268.412'ye olmak üzere toplamda 703.175'e yükselmiştir.

Şekil E.4.1 Cinsiyete göre KYK yurt kapasitelerinde yaşanan değişim (2015-2019)

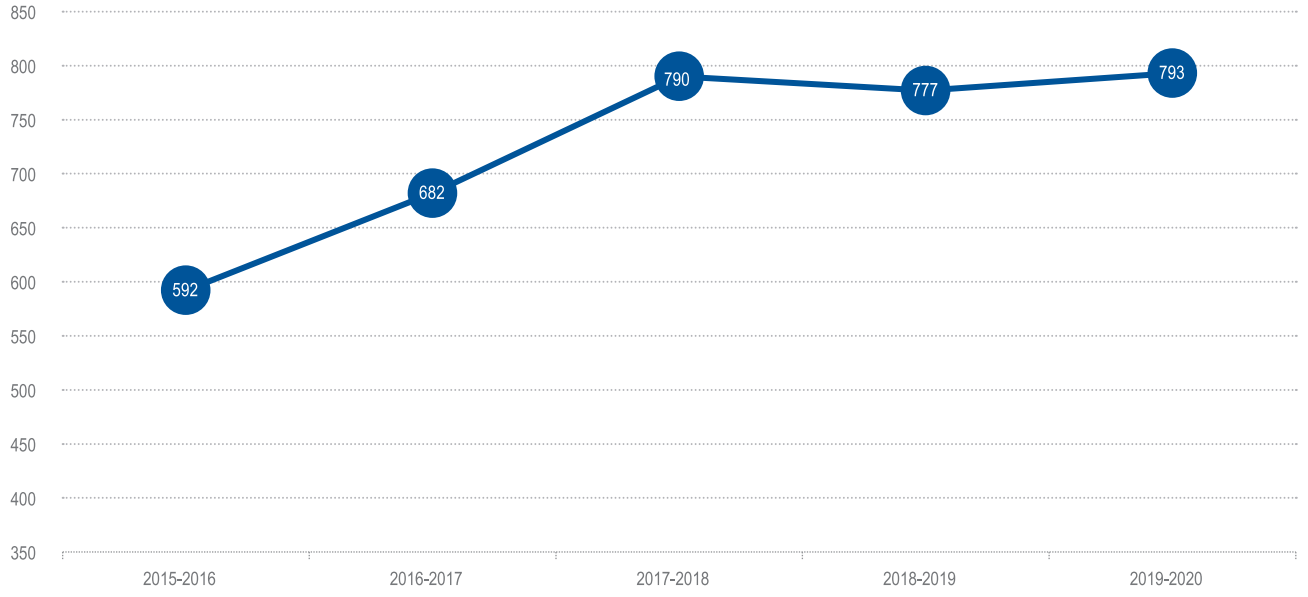

Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan MEB istatistikleri ve KYK faaliyet raporları kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil E.4.2.'de 2015 ile 2019 yılları arasında KYK yurt sayısında yaşanan değişim gösterilmiştir. Buna göre 2015

yılında KYK yurt sayısı 592'dir. 2019-2020 öğretim yılında ise yurt sayısı 793'e yükselmiştir.

Şekil E.4.2 KYK yurt sayısında yaşanan değişim (2015-2019)

Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan MEB istatistikleri ve KYK faaliyet raporları kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

- Devlet ve vakıf yükseköğretim kurumları arasında öğretim üyesi ve öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayıları bakımından aşırı farklılaşmalar söz konusudur. Öğretim elemanı ihtiyacı olan yükseköğretim kurumlarının personel ihtiyacının karşılanmasına öncelik verilmelidir.
- Türkiye'nin öğretim elemanı ihtiyacının yanında benzer nüfusa sahip dünyadaki diğer ülkelerin üniversite sayılarına nazaran çok daha az sayıda üniversiteye sahip olması, üniversite sayısının yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir. Türkiye'de yükseköğretim kurumu sayısı artırılmalı ve yeni üniversiteler, ihtiyaç duyulan illerde açılmalıdır.
- Yurt kapasitelerinin daha verimli kullanılabilmesi için arz-talep dengesi gözetilerek yeni yapılan yurtların konum ve büyüklüğü belirlenmelidir.

- Gür, B. S., Çelik, Z., & Yurdakul, S. (2018). *Yükseköğretime bakış 2018: İzleme ve değerlendirme raporu*. Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Gür, B. S., Çelik, Z., & Yurdakul, S. (2019). *Yükseköğretime bakış 2019: İzleme ve değerlendirme raporu*. Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- OECD. (2020). *Education at a glance 2020: OECD indicators*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- WEBOMETRICS. (2020). *Countries arranged by number of universities in top ranks*. https://www.webometrics.info/en/distribution_by_countr

BÖLÜM

YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANI

GÖSTERGE F1	Bütçenin ve GSYH'nin ne kadarı yükseköğretim harcamalarına ayrılmaktadır?
GÖSTERGE F2	Öğrenci başına ne kadar harcama yapılmaktadır?
GÖSTERGE F3	Ekonomik sınıflandırmaya göre yükseköğretim ve AR-GE bütçe dağılımı nasıldır?
GÖSTERGE F4	Öğrenciler ne tür kamu desteği almaktadır?
BÖLÜM F	Sonuç ve Öneriler

E ğitime yatırım yapmak, insani sermayeye yatırım olarak kabul edilmektedir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkeleri arasında yükseköğretim bireysel net finansal getirisi, ortaöğretimin yaklaşık 1,5 katı civarındadır (OECD, 2020). Öte yandan, yükseköğretim mezunlarının daha çok istihdam edilmesi, vergi ödemesi ve toplumsal katkılarda bulunması, yükseköğretime kamusal yatırım yapmanın gerekçelerini göstermektedir. Ülkeler, diğer nedenlerin yanı sıra ekonomik büyümeyi teşvik etmek, verimliliği artırmak, kişisel ve sosyal gelişime katkıda bulunmak ve sosyal eşitsizlikleri azaltmak için yükseköğretim kurumlarına yatırım yapmaktadırlar. Bununla birlikte, OECD ülkeleri arasında, yükseköğretimin finansmanının kamu ve özel kaynaklar arasında dağılımı, harç alınıp alınmadığı ve destek mekanizmaları gibi muhtelif açılardan farklılık gösterir (OECD, 2020).

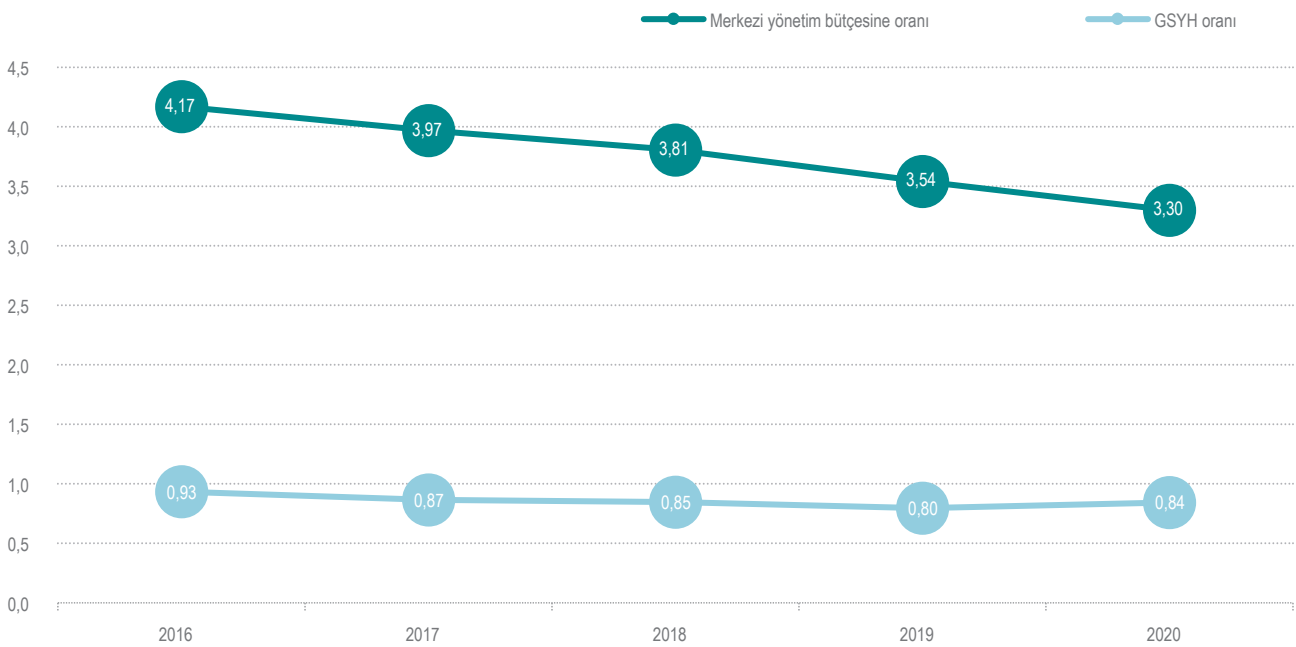
Bu bölümde ilk önce Türkiye’de yükseköğretimin finansmanı kapsamında, yükseköğretime ayrılan bütçenin Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (GSYH)ya ve merkezi yönetim bütçesine oranları ile yükseköğretime yapılan kamu ve özel eğitim harcamaları incelenecektir. Daha sonra yükseköğretimde öğrenci başına yapılan harcama ile üniversitelere göre öğrenci başına yapılan harcamalar ele alınacaktır. Diğer bir gösterge altında ise yükseköğretim bütçesinin ekonomik sınıflandırmaya göre dağılımı, yükseköğretim yatırımlarına ayrılan bütçe ile sektöre göre gayrisafi yurtiçi Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) harcamaları analiz edilecektir. Son olarak da öğrenim ücretleri, toplam verilen burs ve öğrenim kredi miktarlarıyla birlikte burs ve kredilerden ne kadar öğrencinin yararlandığına ilişkin göstergelere yer verilecektir. Bu göstergelere ilişkin veriler, OECD verileri ile karşılaştırmalı olarak sunulacaktır.

BÜTÇENİN VE GSYH'NİN NE KADARI YÜKSEKÖĞRETİM HARCAMALARINA AYRILMAKTADIR?

Bu gösterge altında gerçekleşen yükseköğretim bütçesinin GSYH'ye ve merkezi yönetim bütçesine oranının yıllara göre değişimi ile kamunun yükseköğretim harcamalarındaki değişimi incelenmiştir. Ayrıca, Türkiye İstatistik Kurumu

(TÜİK)'nin Eğitim Harcamaları İstatistikleri kullanılarak finans kaynağına göre yükseköğretime yapılan eğitim harcamalarında yaşanan değişim sunulmuştur. OECD ülkelerine ilişkin veriler karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Şekil F.1.1 Yükseköğretim bütçesinin GSYH'ye ve merkezi yönetim bütçesine oranında (%) yaşanan değişim (2016-2020)

Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan MEB istatistikleri ile Hazine ve Maliye Bakanlığı verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

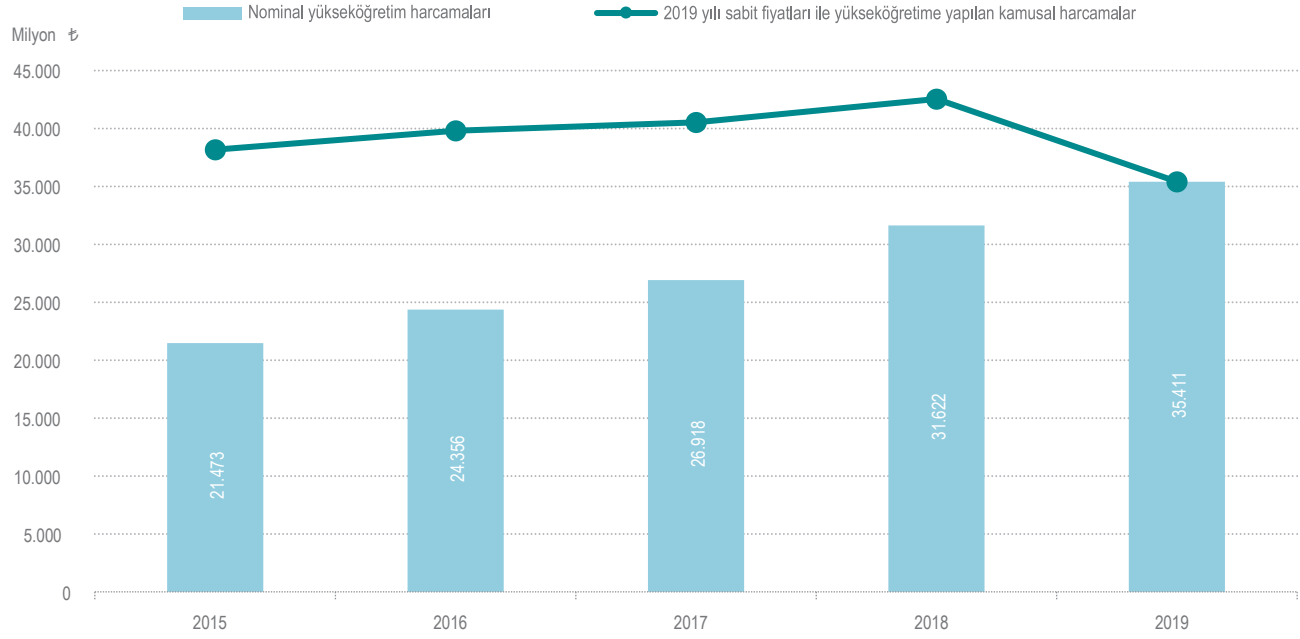
Not: 2020 yılı verileri gerçekleşmesi öngörülen veriler üzerinden hesaplanmıştır.

Şekil F.1.1'de 2016 ile 2020 yılları arasında gerçekleşen yükseköğretim bütçesinin GSYH'ye ve merkezi yönetim bütçesine oranında yaşanan değişim verilmiştir. Buna göre, 2016-2020 yılları arasında yükseköğretim bütçesinin merkezi yönetim bütçesine oranında kısmi bir azalma yaşanmıştır. 2016 yılında yükseköğretim bütçesinin merkezi yönetim bütçesine oranı %4,17 iken 2020 yılında %3,3'e düşmüştür. Yükseköğretim bütçesinin GSYH'ye oranında ise 2016 yılından 2019 yılına kadar düşüş yaşanmış ve 2016 yılında %0,93 iken 2019 yılında %0,8 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında ise yükseköğretime ayrılan bütçenin GSYH'ye oranı %0,84 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla merkezi

yönetim bütçesinden yükseköğretim bütçesine ayrılan pay, son beş yılda sürekli olarak azalmıştır.

Şekil F.1.2'de 2015 ile 2019 yılları arasında kamunun yükseköğretim harcamalarında yaşanan değişimi gösterilmiştir. Sabit fiyatlarla yapılan hesaplamalarda, fiyat sabitlemesi yapılan yıldan önceki yılların karşılaştırılması ve yorumlanması gerekmektedir. Buna göre nominal yükseköğretim harcamaları diğer bir ifadeyle ilgili dönemde gerçekleşen yükseköğretim harcamaları 2015 ile 2019 yılları arasında artmıştır. 2015 yılında 21,47 milyar TL olan nominal yükseköğretim harcaması 2019 yılında 35,41

Şekil F.1.2 Kamunun yükseköğretim harcamalarında yaşanan değişim (milyon ₺) (2015-2019)

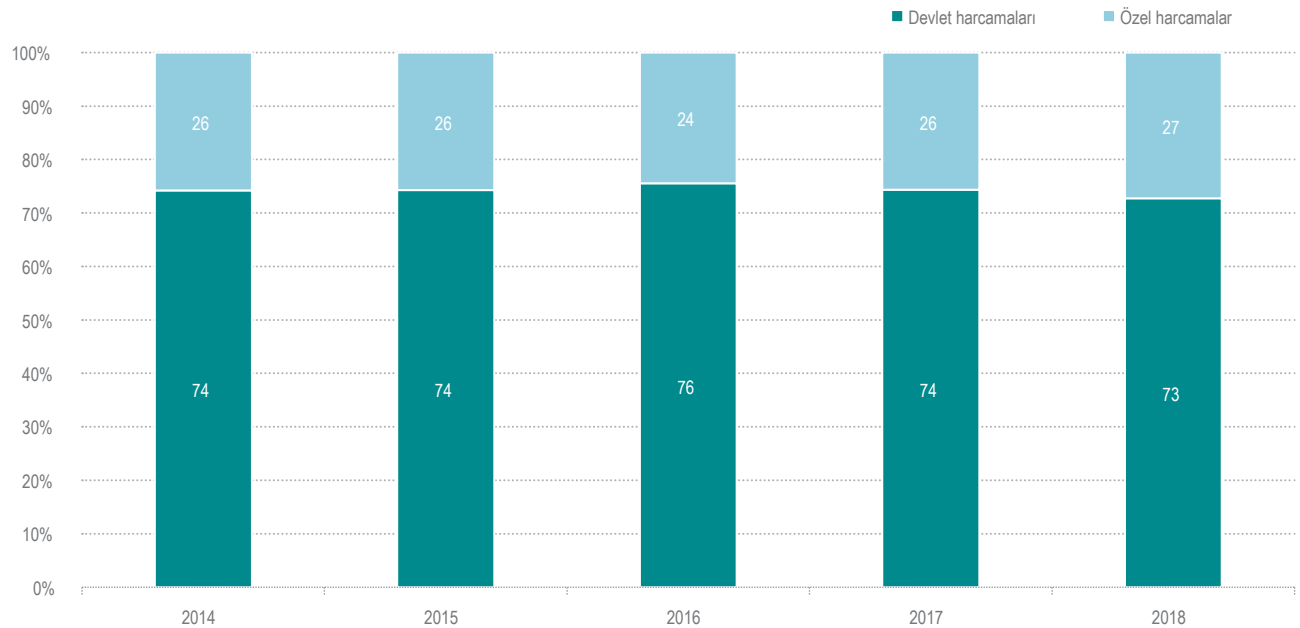

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığının verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

milyar TL olmuştur. 2019 yılı sabit fiyatlarıyla incelendiğinde ise 2015 ile 2018 yıllarında yükseköğretime yapılan kamusal harcamaların az da olsa artış eğiliminde olduğu

görülmektedir. 2019 yılı sabit fiyatlarıyla yükseköğretime yapılan kamusal harcamalar 2015 yılında 38,18 milyar TL iken 2018 yılında 42,55 milyar TL olmuştur. 2019 yılında ise

Şekil F.1.3 Finans kaynağına göre yükseköğretime yapılan eğitim harcamalarının dağılımında yaşanan değişim (%) (2014-2018)

Kaynak: TÜİK (2019) Eğitim Harcamaları İstatistikleri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

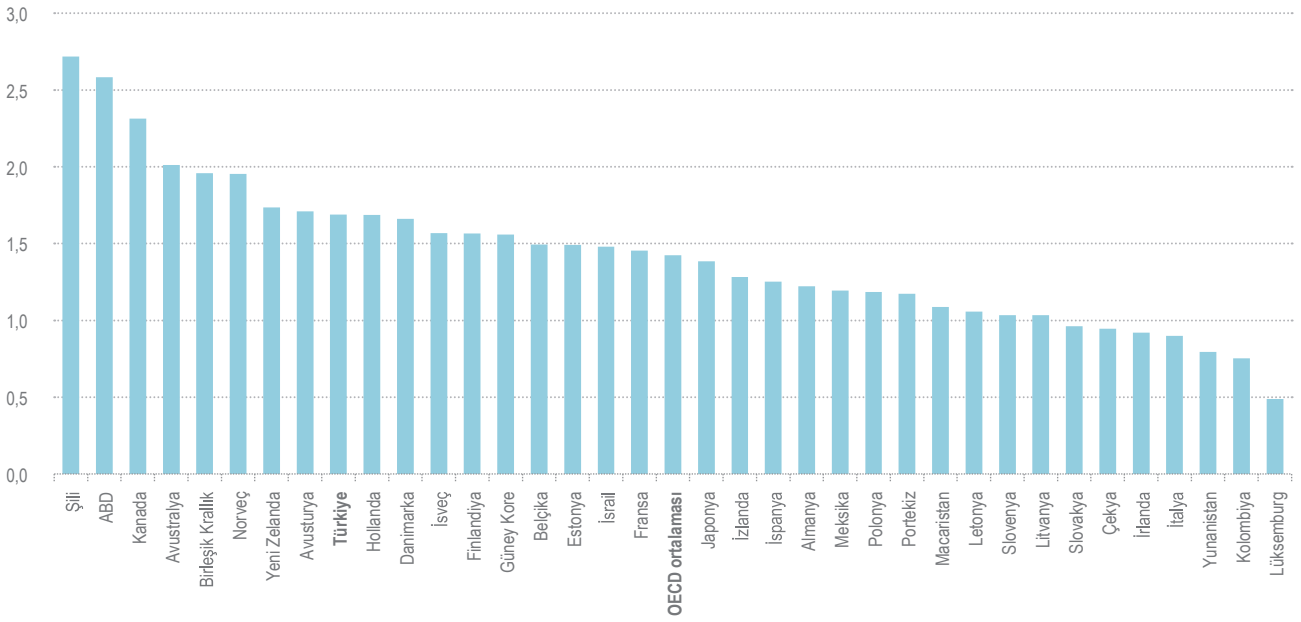
Not: Uluslararası kaynaklardan yapılan harcamalar, çok küçük olduğundan dolayı şekilde gösterilmemiştir.

bir düşüş yaşamış ve 35,41 milyar TL'ye inmiştir. Dolayısıyla yükseköğretime yapılan kamusal harcamalara sabit fiyatlarla bakıldığında, son beş yılda önce kısmi bir artış görülürken, sonrasında düşüş yaşadığı görülmektedir.

2014 ile 2018 yılları arasında finans kaynağına göre yükseköğretime yapılan eğitim harcamalarının dağılımında

yaşanan değişim Şekil F.1.3'te gösterilmiştir. TÜİK'in Eğitim Harcamaları İstatistiklerine göre, 2014 yılında yükseköğretime yapılan eğitim harcamalarının %74'ünü devlet harcamaları, %26'sını özel harcamalar oluştururken 2018 yılına gelindiğinde ise bu harcamaların %73'ünü devlet harcamaları, %27'sini ise özel harcamalar oluşturmaktadır.

Şekil F.1.4 OECD ülkelerinde yükseköğretim harcamalarının GSYH içindeki oranı (%) (2017)

Kaynak: (OECD, 2020).

Şekil F.1.4'te 2017 yılı için OECD ülkelerinde yükseköğretim harcamalarının GSYH içindeki oranı verilmiştir. Burada yükseköğretim harcamaları kamu, özel ve uluslararası kaynakları kapsamakta olup kamu harcamaları ise yükseköğretime ayrılan bütçe, harçlar, barınma, ulaşım, yemek vb. harcamaları kapsamaktadır. OECD ülkeleri arasında büyük farklılıklar göstermekle birlikte, ülkeler GSYH'lerinin ortalama %1,42'sini yükseköğretime harcamışlardır. Şili (%2,72), ABD (%2,58), Kanada (%2,31) ve Avustralya (%2,01) ülkelerinin GSYH'lerinin içinden yükseköğretime harcadıkları pay %2'nin üzerinde iken, Lüksemburg (%0,49), Kolombiya (%0,75), Yunanistan

(%0,79), İtalya (%0,90), İrlanda (%0,92), Çekya (%0,95) ve Slovakya (%0,96) ülkelerinin ise GSYH'lerinin içinden yükseköğretime harcadıkları pay %1'in altındadır. Türkiye (%1,69) ise OECD ülkeleri ortalamasının (%1,42) üzerinde bir oranda GSYH'sinden yükseköğretime harcama yapmaktadır. Türkiye'nin yükseköğretim harcamalarının GSYH'ye oranı olan %1,69'un %80'i (bk. Tablo F.1.5), yani %1,3'ü kamu kaynaklarını içerirken bunun da %0,87'sini (bk. Şekil F.1.1) yükseköğretime ayrılan bütçe oluşturmaktadır. Aradaki %0,43'lük oran ise kamunun öğrenciler için yaptığı harcamaları (harçlar, KYK'ya ayrılan barınma, yemek vb. bütçeleri) kapsamaktadır.

Tablo F.1.5 OECD ülkelerinde toplam yükseköğretim harcamaları içinde kamu, özel (hanehalkı ve diğer özel harcamalar) ve uluslararası harcamaların oranı (%) (2017)

	Kamu kaynakları	Özel kaynaklar			Uluslararası kaynaklar
		Hanehalkı harcamaları	Diğer özel kuruluşların harcamaları	Tüm özel kaynaklar	
Kolombiya	100	-	-	-	-
Danimarka	99	-	1	1	-
Finlandiya	92	-	3	4	5
Norveç	92	4	3	7	1
Avusturya	91	3	6	9	-
İzlanda	90	7	1	8	2
Lüksemburg	89	3	3	6	5
İsveç	84	1	11	12	4
Almanya	83	-	-	15	2
Slovenya	83	11	2	13	4
Belçika	82	8	6	14	3
Polonya	81	15	4	19	1
Türkiye	80	11	9	20	1
Fransa	77	11	10	21	2
Yunanistan	77	15	-	15	8
Çekya	73	9	14	23	4
Estonya	72	7	8	15	13
Meksika	70	30	0	30	-
Slovakya	68	15	14	29	3
OECD ortalaması	68	21	9	29	3
İrlanda	67	26	2	29	4
Hollanda	67	17	13	30	3
İspanya	66	29	3	32	2
Macaristan	65	-	-	33	2
Litvanya	64	22	8	30	6
İtalya	62	29	6	35	3
Letonya	60	28	5	33	8
Portekiz	60	29	4	33	7
İsrail	54	28	17	46	-
Kanada	54	22	24	46	-
Yeni Zelanda	51	33	16	49	-
Güney Kore	38	43	19	62	-
Avustralya	36	49	15	64	-
Şili	36	58	7	64	-
ABD	35	45	19	65	-
Japonya	31	53	16	69	-
Birleşik Krallık	25	52	19	71	4

Kaynak: (OECD, 2020).

Tablo F.1.5'te OECD ülkelerinde toplam yükseköğretim harcamaları içinde kamu, özel (hanehalkı ve diğer özel harcamalar) ve uluslararası harcamaların oranları gösterilmiştir. Buna göre, Kolombiya (%100), Danimarka (%99), Finlandiya (%92), Norveç (%92), Avusturya (%91), İzlanda (%90) ve Lüksemburg (%89) toplam yükseköğretim harcamaları

inde kamu harcamaları oranı en yüksek olan ülkeler iken, Birleşik Krallık (%25), Japonya (%31), ABD (%35), Şili (%36), Avustralya (%36) ve Güney Kore (%38) ise yükseköğretim harcamaları içinde kamu harcamaları oranı %50'nin altında olan en düşük ülkelerdir. Yükseköğretim harcamaları içinde kamu harcamaları çok düşük olan bu ülkelerde hane-

halkı harcamaları diğer ülkelere göre çok yüksektir. Buna ilaveten hanehalkı harcamaları içerisinde yer alan öğrenim harç ücretleri de diğer ülkelere göre bu ülkelerde yüksektir (bk. Şekil F.4.1). Türkiye ise yükseköğretim harcamaları içinde kamu harcamaları oranı %80 ile OECD ülkeleri ortalamasının (%68) oldukça üstünde, hanehalkı harcamaları (%11) ile de OECD ülkeleri ortalaması olan %21'in oldukça altındadır. 2015 yılı verilerine göre Türkiye, yükseköğretim harcamaları içinde kamu harcamaları oranını %5 puan artırırken, OECD ülkeleri ise ortalama %2 puan artmıştır (Gür vd., 2019). Yukarıda da ifade edildiği gibi Türkiye'nin GSYH'den yükseköğretim bütçesine ayırdığı pay yıllar itibarıyla düşmektedir. Toplam yükseköğretim harcamalarının

GSYH'ye oranı OECD ülkeleri ortalamasına göre yüksek olsa da miktar olarak azdır. Bunun ise en temel göstergesi öğrenci başına yapılan harcamadır (bk. Şekil F.2.2).

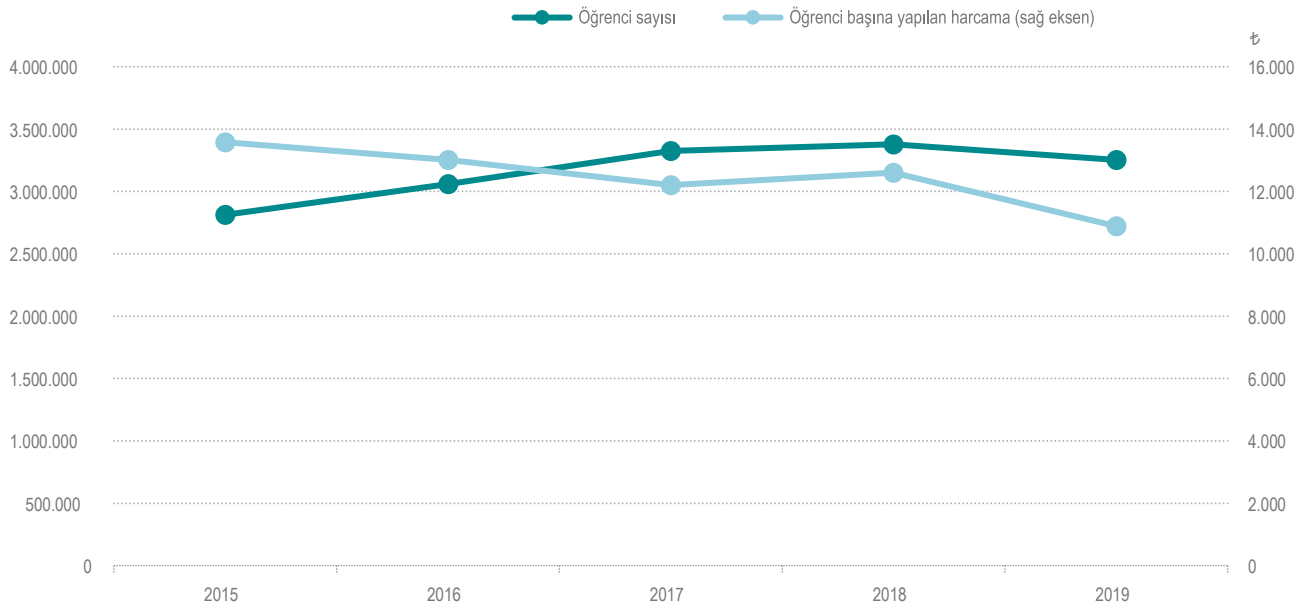
Türkiye'nin nominal yükseköğretim harcamaları az bir düzeyde artış gösterse de yükseköğretim bütçesinin hem merkezi yönetim bütçesi içindeki hem de GSYH içindeki payı son yıllarda düşmektedir. Ayrıca Türkiye, OECD ülkeleri arasından yükseköğretim harcamaları içinde kamu harcamalarının (yükseköğretim bütçesi, barınma, yemek, ulaşım, öğrenim harçları, öğrenim kredileri, burslar vb.) oranı bakımından yüksek düzeyde olan ülkeler arasında yer almaktadır. Fakat bu oran yüksek olsa da miktar olarak azdır.

ÖĞRENCİ BAŞINA NE KADAR HARCAMA YAPILMAKTADIR?

Yükseköğretim kurumlarında personel giderleri, altyapı çalışmaları, AR-GE faaliyetleri, öğrencilere sağlanan programlar ve kayıtlı öğrenci sayısı, öğrenci başına yapılan harcama düzeyini etkiler. Bu göstergede yıllara ve

üniversitelerin kurulma dalgalarına göre öğrenci başına yapılan harcamalar ele alınmıştır. Bununla birlikte OECD ülkelerinde yükseköğretimde öğrenci başına yapılan harcama verileri, karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Şekil F.2.1 Devlet yükseköğretim kurumlarında yüzyüze öğrenci sayısında ve öğrenci başına yapılan harcamada (₺) yaşanan değişim (2015-2019)

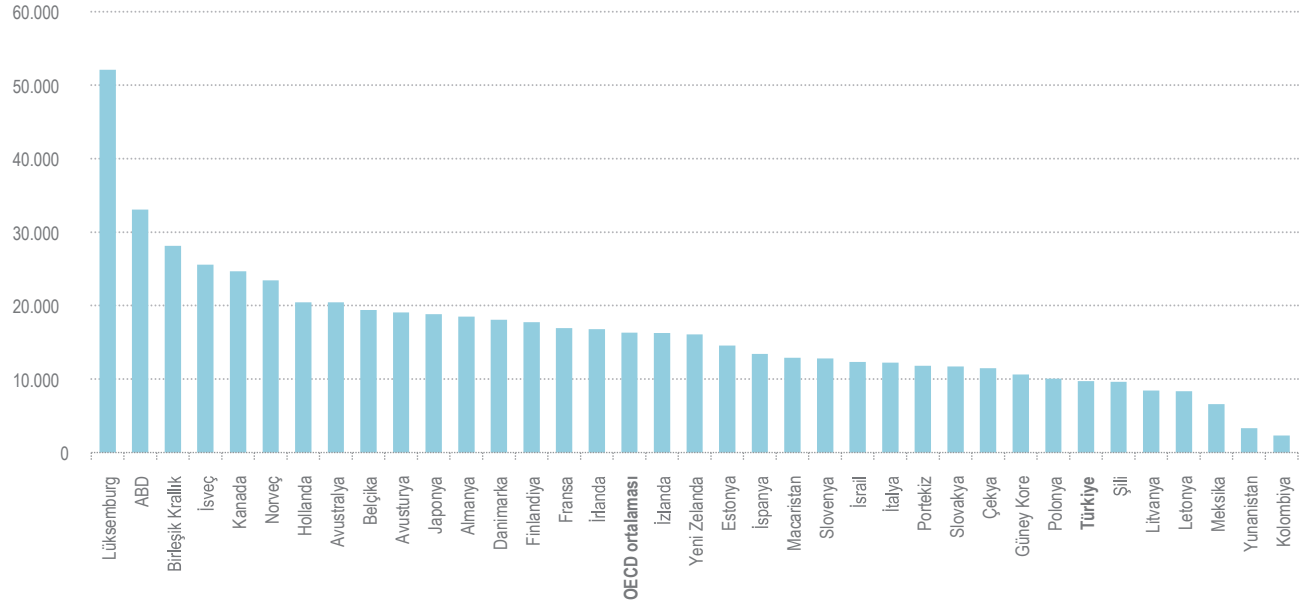
Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, MEB, Hazine ve Maliye Bakanlığı verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: Devlet üniversitelerinde öğrenim gören öğrenci sayıları olup açıköğretim öğrencileri hesaplama dışında bırakılmıştır. 2019 yılı sabit fiyatlarıyla hesaplama yapılmıştır.

Şekil F.2.1'de 2015 ile 2019 yılları arasında devlet yükseköğretim kurumlarında yüz yüze öğrenci sayısında ve öğrenci başına yapılan harcamada yaşanan değişim gösterilmiştir. Nominal yükseköğretim harcamaları 2019 yılı sabit fiyatlarıyla hesaplanmıştır. Öğrenci sayıları önlisans, lisans ve lisansüstü düzeyleri kapsamaktadır. Öğrenci sayılarında öğretim yılının bitimi esas alınmıştır. Örneğin, 2014-2015 öğretim yılı öğrenci sayıları 2015 yılı olarak ifade edilmiştir. Yükseköğretimde yüz yüze eğitim gören öğrenci

sayısı 2015 yılından 2018 yılına kadar artmıştır. 2015 yılında yükseköğretimde öğrenci başına yapılan harcama 13.578 TL iken 2016 ve 2017 yıllarında azalmış ve 12.197 TL'ye düşmüş, 2018 yılında ise 12.596'ya yükselmiştir. Bu harcama artış veya azalışları öğrenci sayısı ile paralellik arz ettiği görülse de yükseköğretimde devlet yükseköğretim kurumlarında öğrenci başına yapılan ortalama harcamanın zaman içerisinde azalma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Şekil F.2.2 OECD ülkelerinde yükseköğretimde öğrenci başına yapılan harcama (\$) (2017)

Kaynak: (OECD, 2020).

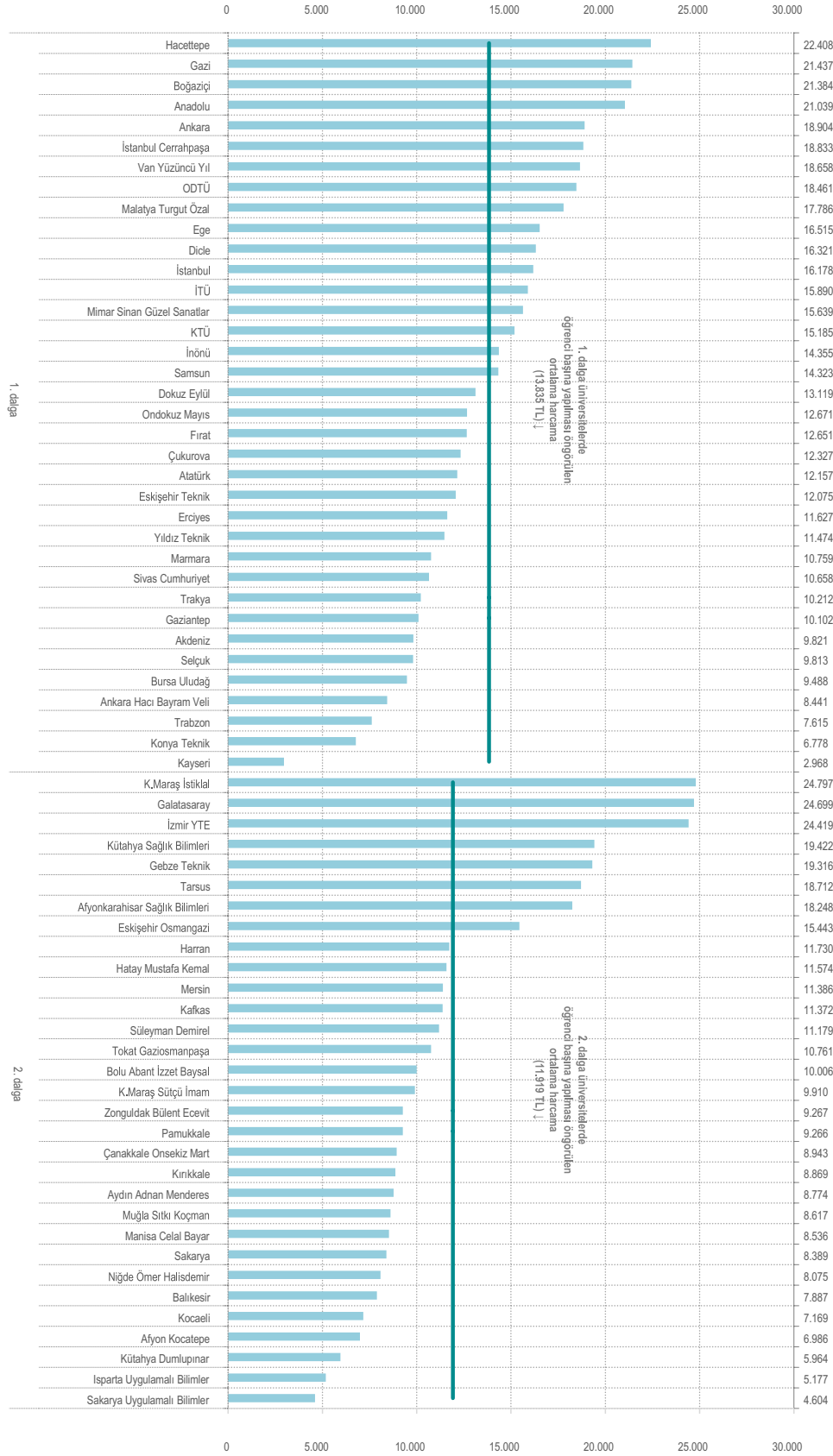
Not: Satın alma gücü paritesine göre hesaplanmıştır.

Şekil F.2.2'de 2017 yılı için OECD ülkelerinde yükseköğretimde öğrenci başına yapılan harcamalar gösterilmiştir. OECD ülkeleri arasından yükseköğretimde öğrenci başına yapılan harcama önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Buna göre yükseköğretimde öğrenci başına Lüksemburg yaklaşık 52 bin dolar, ABD 33 bin dolar, Birleşik Krallık 28 bin dolar ve İsveç 26 bin dolar harcama yaparken, Kanada, Norveç, Hollanda ve Avusturya 20 bin ile 25 bin dolar arasında harcama yapmaktadır. Kolombiya (2 bin 300 dolar) ve Yunanistan (3 bin 300 dolar) yükseköğretimde öğrenci başına en düşük harcama yapan ülkeler iken Meksika (6 bin 600 dolar), Letonya (8 bin 300 dolar), Litvanya (8 bin 400 dolar), Şili (9 bin 600 dolar) ve Türkiye (9 bin 700 dolar) ise OECD ülkeleri ortalamasının (16 bin 300 dolar) altında harcama yapan ülkelerdir.

Şekil F.2.3'te 2020 yılında birinci ve ikinci dalga, Şekil F.2.4'te ise üçüncü dalga üniversitelere göre öğrenci başına yapılması öngörülen harcamalar verilmiştir. Buradaki hesaplamalarda yükseköğretim kurumlarının 2020 yılı bütçeleri alınmış ve 2019-2020 öğretim yılı öğrenci sayılarına bölünerek 2020 yılı için öğrenci başına yapılması öngörülen harcama hesaplanmıştır. Buna göre, birinci dalga üniversiteler-

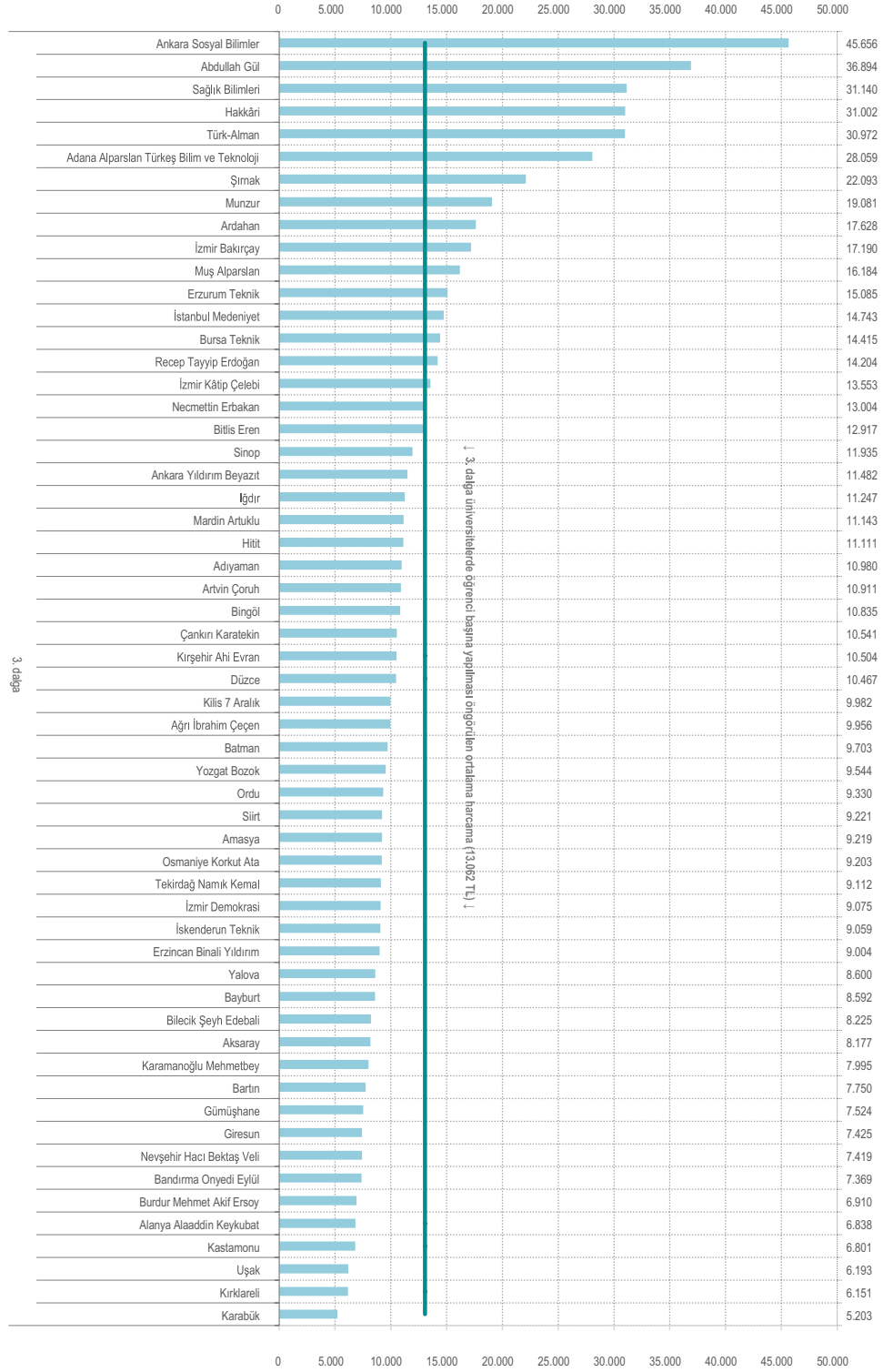
de öğrenci başına yapılması öngörülen ortalama harcama 13.835 TL'dir. Birinci dalga üniversiteler arasında Hacettepe (22.408 TL), Gazi (21.437 TL), Boğaziçi (21.384 TL) ve Anadolu (21.039 TL) Üniversitesi öğrenci başına yapılması öngörülen harcama miktarının 20 bin TL'nin üstünde olan en yüksek üniversiteler iken, Kayseri (2.968 TL), Konya Teknik (6.778 TL), Trabzon (7.615 TL), Ankara Hacı Bayram Veli (8.441 TL), Bursa Uludağ (9.488 TL), Selçuk (9.813 TL) ve Akdeniz (9.821 TL) Üniversiteleri ise öğrenci başına yapılması öngörülen harcama miktarının 10 bin TL'nin altında olan en düşük üniversitelerdir. Kahramanmaraş İstiklal (24.797 TL), Galatasaray (24.699 TL), İzmir YTE (24.419 TL), Kütahya Sağlık Bilimleri (19.422 TL), Gebze Teknik (19.316 TL), Tarsus (18.712 TL), Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri (18.248 TL) ve Eskişehir Osmangazi (15.443 TL) ikinci dalga üniversitelerinde öğrenci başına yapılması öngörülen ortalama harcama (11.919 TL) miktarından oldukça yüksek düzeyde, öğrenci başına yapılması öngörülen harcama miktarına sahip üniversitelerdir. Üniversitelerin bölünmesi sonucu birinci dalgada yeni kurulan bazı üniversitelerin öğrenci sayılarının fazla olmamasından dolayı burada öğrenci başına yapılması öngörülen harcama miktarları da düşük çıkmaktadır. İkinci dalga üniversiteler arasında öğrenci başına yapılması

Şekil F.2.3 Birinci ve ikinci dalga üniversitelere göre öğrenci başına yapılması öngörülen harcama (₺) (2020)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ile Hazine ve Maliye Bakanlığının verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil F.2.4 Üçüncü dalga üniversitelere göre öğrenci başına yapılacak öngörülen harcama (₺) (2020)

Kaynak: Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi ile Hazine ve Maliye Bakanlığının verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

öngörülen harcama miktarı en az düzeyde olan Sakarya Uygulamalı Bilimler (4.604 TL), Isparta Uygulamalı Bilimler (5.177 TL), Kütahya Dumlupınar (5.964 TL), Afyon Kocatepe (6.986 TL) ve Balıkesir (7.887 TL) üniversiteleridir. Burada da bölünme sonucu kurulan yeni üniversitelerde öğrenci başına yapılması öngörülen harcama miktarının düşük çıkması, öğrenci sayılarının fazla olmasından kaynaklıdır.

Şekil F.2.4 incelendiğinde üçüncü dalga üniversitelerde öğrenci başına yapılması öngörülen ortalama harcama miktarı 13.062 TL'dir. Üçüncü dalgada yer alan 57 üniversite arasında Ankara Sosyal Bilimler (45.656 TL), Abdullah Gül (36.894 TL), Sağlık Bilimleri (31.140 TL), Hakkâri (31.002 TL), Türk-Alman (30.972 TL), Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji (28.059 TL), Şırnak (22.093 TL), Munzur (19.081 TL), Ardahan (17.628 TL), İzmir Bakırçay (17.190 TL), Muş Alparslan (16.184 TL), Erzurum Teknik (15.085 TL), İstanbul Medeniyet (14.743 TL), Bursa Teknik (14.415 TL), Recep

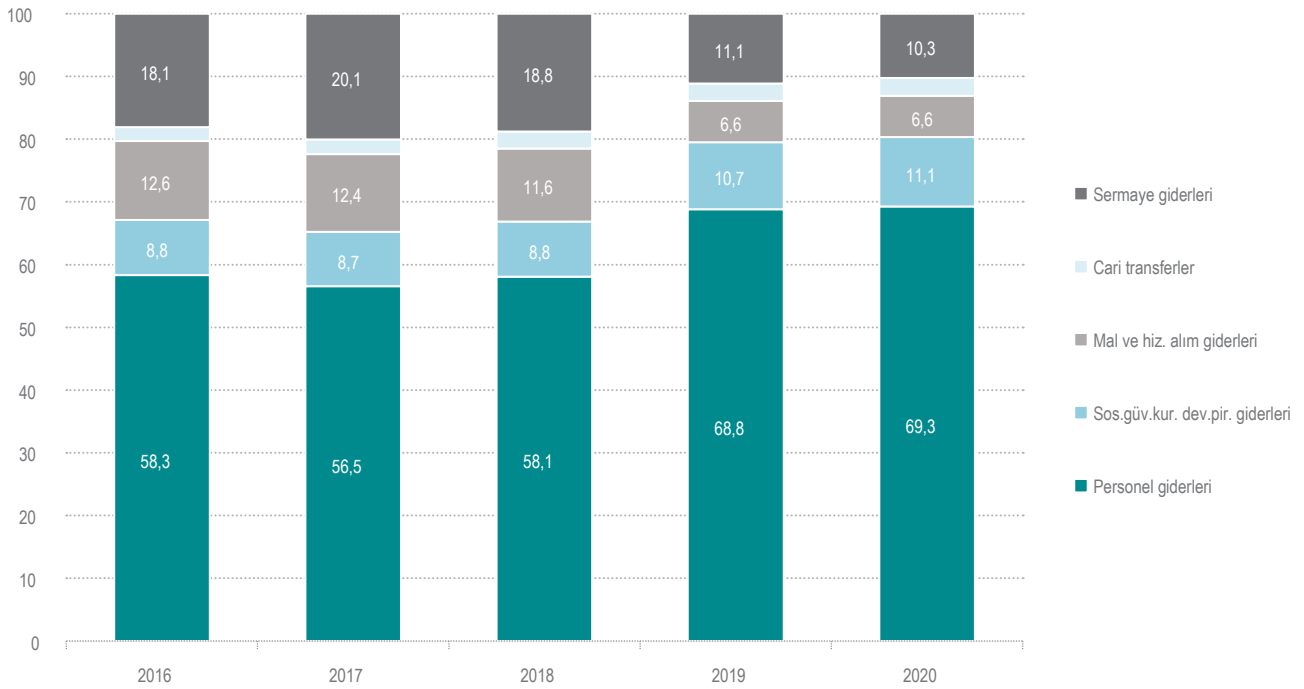
Tayyip Erdoğan (14.204 TL) ve İzmir Kâtip Çelebi (13.553 TL) üniversiteleri, üçüncü dalga üniversitelerde öğrenci başına yapılması öngörülen ortalama harcama miktarından daha yüksek düzeyde öğrenci başına yapılması öngörülen harcama miktarına sahiptir. Üçüncü dalga üniversiteler arasında Karabük (5.203 TL), Kırklareli (6.151 TL), Uşak (6.193 TL) ve Kastamonu (6.801 TL) üniversiteleri ise en az düzeyde öğrenci başına yapılması öngörülen harcama miktarına sahiptir. Yükseköğretim bütçesinin içerisinde sermaye giderlerinin her geçen yıl azalması ve 2020 yılında bu oranın %10,3'e düşmesi (bk. Şekil F.3.1), bazı yükseköğretim kurumlarının sermaye giderlerinin düşük, yeni kurulan yükseköğretim kurumlarının sermaye giderlerinin yüksek olması; öğrenci sayılarına bağlı olarak devlet yükseköğretim kurumları arasında öğrenci başına yapılacak harcama miktarlarında oldukça büyük ölçüde farklılıklara neden olmaktadır.

EKONOMİK SINIFLANDIRMAYA GÖRE YÜKSEKÖĞRETİM VE AR-GE BÜTÇE DAĞILIMI NASILDIR?

Yükseköğretim harcamalarının cari harcamalarla sermaye harcamaları arasında nasıl dağıtıldığı; personel maaşlarının düzeyini, eğitim ortamlarının altyapısını, yemek, ulaşım, barınma ve araştırma faaliyetleri gibi hizmetlerin sunumunu etkiler. Bu gösterge altında yükseköğretim bütçesinin ekonomik sınıflandırmaya göre nasıl dağıldığı ve merkezi yönetim bütçe yatırımlarından yükseköğretim yatırımlarına

ayrılan paylar incelenmiş olup OECD ülkelerine ilişkin veriler ile karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Daha sonra TÜİK'in Araştırma-Geliştirme (AR-GE) Faaliyetleri Araştırması istatistikleri kullanılarak Türkiye'de gayrisafi yurtiçi AR-GE harcamalarının sektörel dağılımlarına ve GSYH'ye oranına yer verilmiştir.

Şekil F.3.1 Yükseköğretim bütçesinin ekonomik sınıflandırmaya göre dağılımında yaşanan değişim (%) (2016-2020)

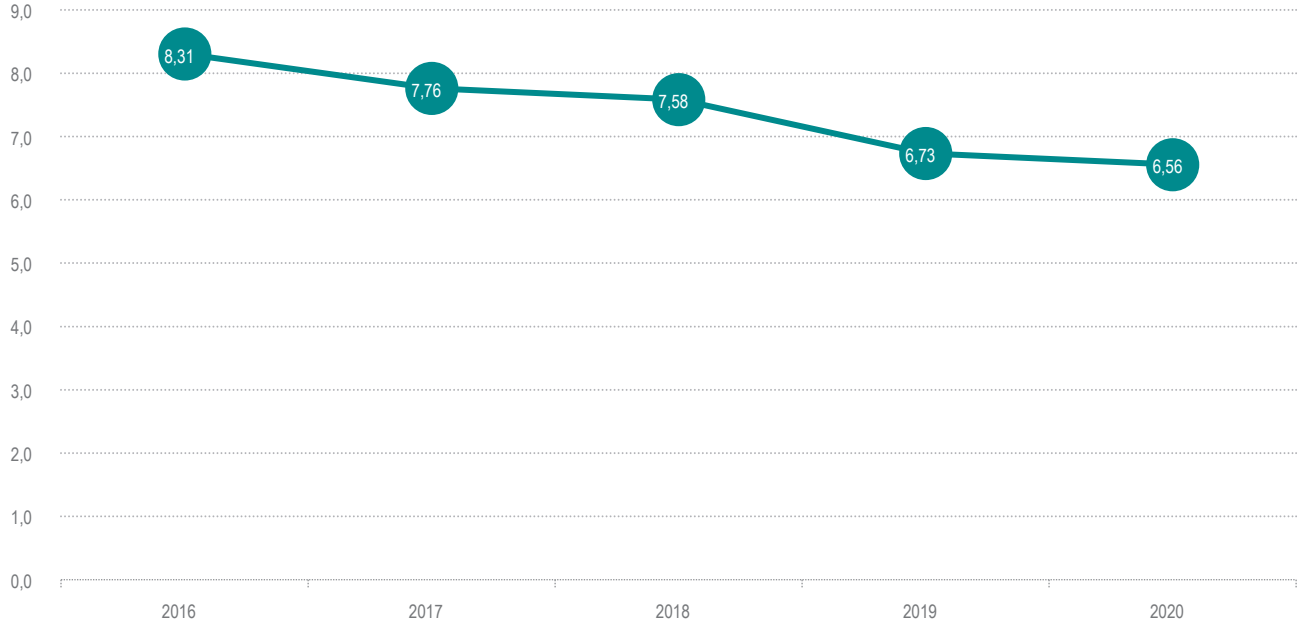

Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan MEB istatistikleri ile Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil F.3.1'de 2016 ile 2020 yılları arasında yükseköğretim bütçesinin ekonomik sınıflandırmaya göre dağılımında yaşanan değişim gösterilmiştir. Buna göre, 2019 ve 2020 yıllarında yükseköğretim bütçesi içerisinde mal ve hizmet alım giderleri ile sermaye (yatırım) giderlerinde belirgin bir düşüş görülürken personel giderleri ve dolayısıyla da sosyal

güvenlik giderleri artmıştır. 2016 yılında yükseköğretim bütçesi içerisinde sermaye giderleri %18,1, mal ve hizmet alım giderleri %12,6 iken 2020 yılında sırasıyla %10,3'e ve %6,6'ya düşmüştür. Yükseköğretim bütçesi içerisinde personel giderleri 2016 yılında %58,3 iken 2020 yılında %69,3'e yükselmiştir.

Şekil F.3.2 Merkezi bütçe yatırımlarından yükseköğretim yatırımlarına ayrılan payda (%) yaşanan değişim (2016-2020)

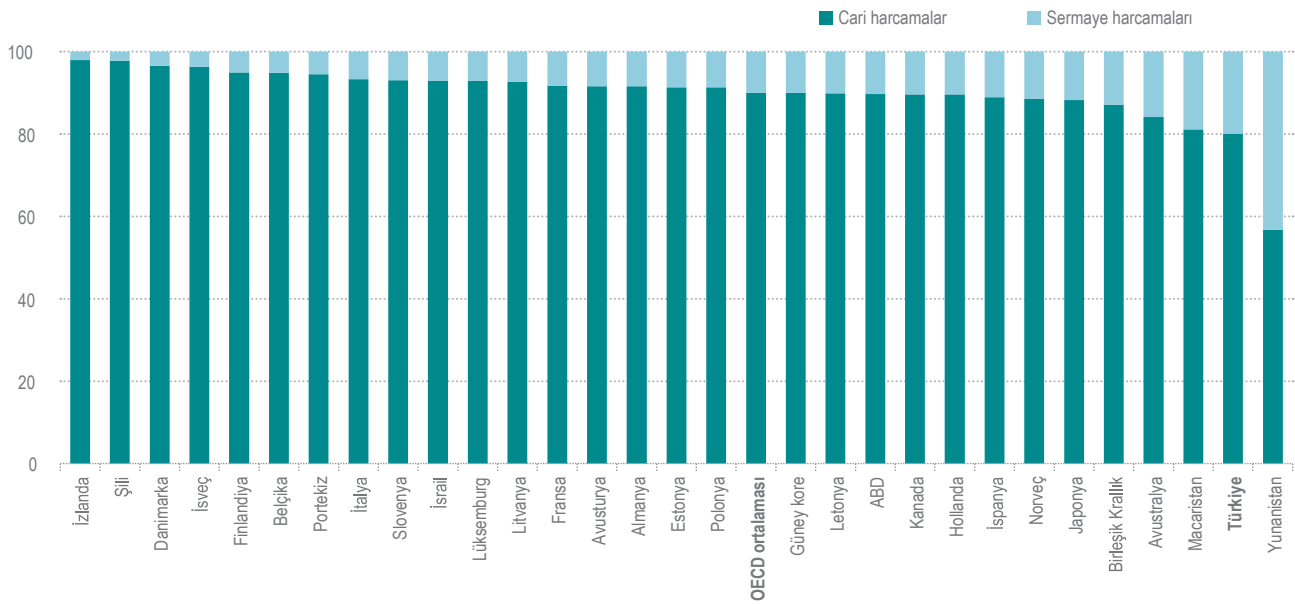

Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan MEB istatistikleri ile Hazine ve Maliye Bakanlığının verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil F.3.2'de 2016 ile 2020 yılları arasında merkezi bütçe yatırımları içerisinde yükseköğretim yatırımlarına ayrılan payda yaşanan değişim verilmiştir. Buna göre, 2016 yılından 2020 yılına kadar merkezi yönetim bütçe

yatırımlarından yükseköğretim yatırımlarına ayrılan pay sürekli azalmıştır. 2016 yılında %8,31 olan merkezi yönetim bütçe yatırımlarından yükseköğretim yatırımlarına ayrılan pay 2020 yılında %6,56 olmuştur.

Şekil F.3.3 OECD ülkelerinde yükseköğretim harcamaları içinde cari ve sermaye harcamalarının payı (%) (2017)

Kaynak: (OECD, 2020).

Şekil F.3.3'te 2017 yılı için OECD ülkelerinde yükseköğretim harcamaları içinde cari ve sermaye (yatırım) harcamalarının payı verilmiştir. Buna göre, 2017 yılında yükseköğretim harcamaları içinde sermaye harcamaları oranı en yüksek olan ülkeler Yunanistan (%43), Türkiye (%20), Macaristan (%19), Avustralya (%16), Birleşik Krallık (%13) ve Japonya (%12)'dir. Yükseköğretim harcamaları içinde sermaye harcamaları oranı bakımından OECD ülkeleri ortalaması %10'dur. İzlanda (%98), Şili (%98), Danimarka (%97), İsveç (%96), Finlandiya (%95), Belçika (%95) ve Portekiz (%95) ise

yükseköğretim harcamaları içinde %95 ve üzerinde cari harcamaları en yüksek olan ülkelerdir.

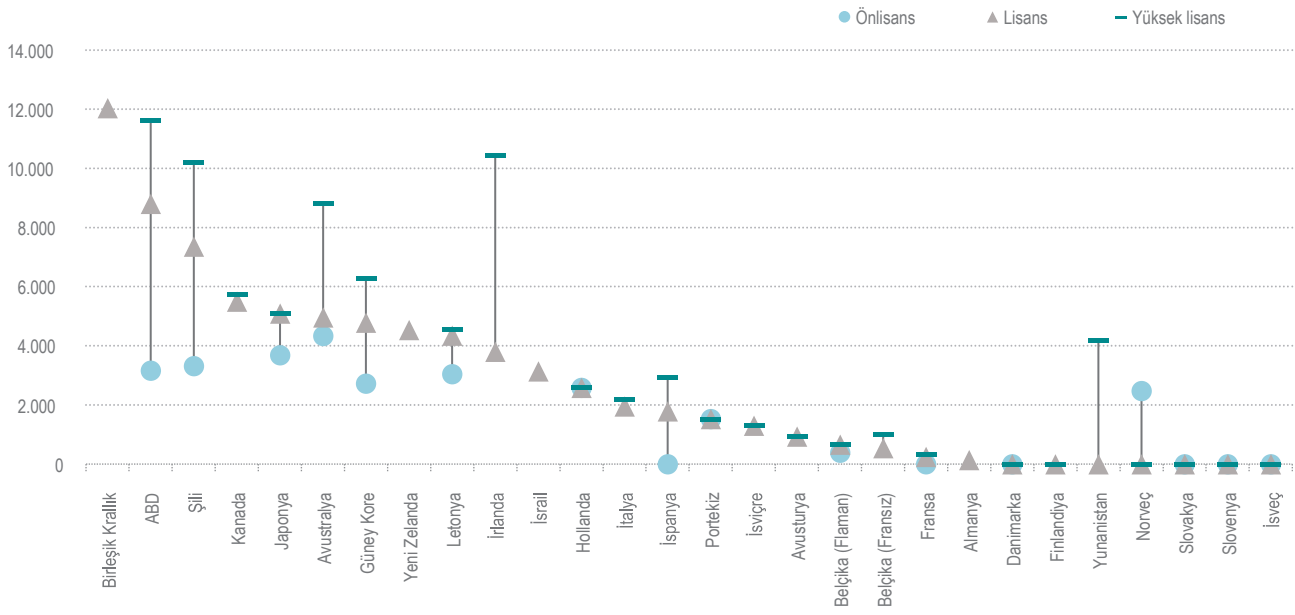
Şunu da eklemek gerekir ki, her ne kadar Türkiye, OECD ülkeleri ortalamasına göre yükseköğretim harcamaları içinde daha çok sermaye (yatırım) payına sahip görünüyorsa da Türkiye, 2017 yılından itibaren son üç yılda yükseköğretime ayırdığı bütçe içerisindeki sermaye giderlerinin payını %20,1'den %10,3'e düşürmüştür (bk. Şekil F.3.1).

ÖĞRENCİLER NE TÜR KAMU DESTEĞİ ALMAKTADIR?

Bu göstergede, OECD ülkelerinde yükseköğretim öğrencilerinin yıllık ödediği ortalama harç miktarları ele alınmıştır. Daha sonra Kredi ve Yurtlar Kurumu (KYK)

tarafından yükseköğretim öğrencilerine verilen kredi ve burslara ilişkin veriler beşer yıllık üç periyotta incelenmiştir.

Şekil F.4.1 Bazı OECD ülkelerinde öğrenim düzeyine göre ulusal öğrencilerin kamu üniversitelerinde yıllık ödediği ortalama harç miktarları (2017/18)

Kaynak: (OECD, 2020).

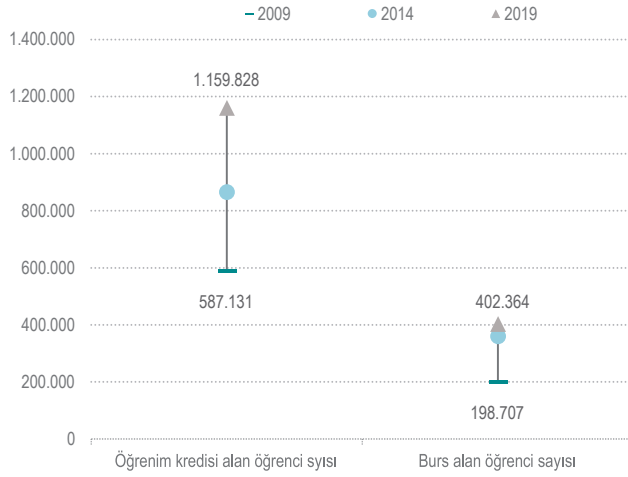
Not: Satın alma gücü paritesine göre hesaplanmıştır.

Şekil F.4.1'de 2017/18 öğretim yılında bazı OECD ülkelerinde öğrenim düzeyine göre ulusal öğrencilerin kamu üniversitelerinde yıllık olarak ödediği ortalama harç miktarları gösterilmiştir. OECD ülkelerinde, yükseköğretim öğrencilerine mali destek sağlama ve yükseköğretim maliyetlerini hükümet, öğrenci ve aileleri ile diğer özel kuruluşlar arasında paylaşma konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur (OECD, 2020). Buna göre, Slovakya, Slovenya, İsveç ve Danimarka'da ulusal öğrenciler için önlisans, lisans ve yüksek lisans düzeyinde, Norveç ve Finlandiya'da lisans ve yüksek lisans düzeyinde, Yunanistan'da ise lisans

düzeyinde öğrenim harcı yoktur. Almanya, Finlandiya ve Yunanistan'da yükseköğretimde önlisans düzeyi bulunmamaktadır (bk. Şekil A3.4). Buna ilaveten Avusturya, Belçika, Fransa ve Almanya'da bin doların altında öğrenim harçları söz konusudur. Birleşik Krallık, ABD, Şili, Kanada, Japonya, Avustralya, Güney Kore, Yeni Zelanda ve Letonya gibi ülkelerde ise ulusal öğrencilerden yüksek düzeyde öğrenim harçları alınırken, öğrenim düzeyi yükseldikçe öğrenim harçları da yükselmektedir. Türkiye'de halen devlet üniversitelerinde önlisans, lisans ve doktora düzeylerinde öğrencilerden harç alınmamaktadır.

Şekil F.4.2

KYK'dan öğrenim kredisi ve burs alan öğrenci sayılarında yaşanan değişim (2009, 2014 ve 2019)

Kaynak: Muhtelif yıllarda yayınlanan MEB İstatistikleri ve Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın faaliyet raporu kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil F.4.2'de 2009, 2014 ve 2019 yılları için yardım türüne göre KYK'nın verdiği toplam öğrenim kredisi ve burs miktarlarında yaşanan değişim gösterilmiştir. Buna göre, 2009 yılında yükseköğretimde KYK'dan öğrenim kredisi alan öğrenci sayısı 587.131 iken bu öğrenci sayısı, 2014 yılında 865.309'a, 2019 yılında ise 1.159.828'e yükselmiştir. Yükseköğretimde KYK'dan burs alan öğrenci sayıları incelendiğinde ise 2009 yılında 198.707 kişi iken, 2014 yılında bu öğrenci sayısı 359.583'e, 2019 yılında da 402.364'e yükselmiştir. 2018-2019 öğretim yılında yükseköğretimde yüz yüze eğitim kapsamından önlisans, lisans ve lisansüstü öğrenci sayısı 3.777.114 olup bu öğrencilerin %31'i KYK'dan öğrenim kredisi, %11'i ise burs desteği almıştır. Son yıllarda öğrenim kredisi alan öğrenci sayısı önemli düzeyde artmasına rağmen burs alan öğrenci sayısı çok fazla artmamıştır. Buna ilaveten 2020 yılında KYK tarafından yükseköğretimde önlisans ve lisans öğrencilerine 550 TL, yüksek lisans öğrencilerine 1.100 TL ve doktora öğrencilerine 1.650 TL aylık burs ya da kredi verilmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde bazı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de yükseköğretim için harç ücreti alınmamaktadır. OECD ülkeleri arasında öğrencilerin öğrenim kredisi veya aldığı burslara ilişkin ortalama tutar, Letonya'da yılda 2.400 dolar ile Birleşik Krallık ve -öğrenimin ücretsiz olduğu ve kredilerin öğrencilerin geçim masraflarını karşıladığı- Norveç'te 10 bin doların üzerinde değişmektedir. Öğrencilerin aldıkları burslar veya hibeler, Estonya ve Slovakya'da yılda bin doların altında, Avustralya, Avusturya, Danimarka, İsviçre ve ABD'de 7 bin doların üzerinde değişmektedir. Buna ilaveten Avustralya, Danimarka, Yeni Zelanda, Norveç ve İsveç'te, ulusal öğrencilerin en az %80'i öğrenci kredileri, burslar veya hibeler şeklinde kamu mali desteği alırlar (OECD, 2020). Türkiye'de burs ve öğrenim kredisi alan öğrenci oranı, 2019 yılı verilerine göre %42'dir.

- Türkiye’de öğrenci başına yapılan harcamalar, OECD ülkeleri ortalamasına göre öğrenci başına yapılan harcamaların oldukça altındadır. Türkiye’de öğrenci başına yapılan harcamaların OECD ülkeleri ortalamasına çıkarılması için Türkiye’nin mevcut yüz yüze öğrenci sayısı temel alındığında kamunun 2019 yılı fiyatlarıyla yükseköğretim harcamasını 35,41 milyar TL’den 59,55 milyar TL’ye çıkarılması gereklidir.
- Merkezi yönetim bütçesinden yükseköğretim bütçesine ayrılan pay her geçen yıl azalmakta olup yükseköğretim bütçesi içindeki sermaye giderlerinin oranı da azalmıştır. Türkiye yükseköğretimini bir bütün olarak değerlendirdiğimizde, diğer OECD ülkelerine göre oldukça geç bir tarihte kitleleşmeye başladığı ve hâlâ bir büyüme endüstrisi görünümünde olduğu (Özer, Gür ve Küçükcan, 2011), henüz çok genç sayılabilecek yükseköğretim kurumlarının sayısının fazlalığı, genç nüfus baskısı ve yükseköğretimde büyüme ihtiyacı dikkat çekmektedir (bk. Bölüm A). Dolayısıyla Türkiye yükseköğretim harcamaları içinde sermaye (yatırım) paylarının yüksek olmasına ihtiyaç duymaya devam etmektedir. Hem bölünen üniversiteler hem de 2006 ve sonrasında kurulan (üçüncü dalga) üniversitelerin yatırım harcamaları ihtiyaçları da dikkate alınarak, yükseköğretime ayrılan bütçe artırılmalıdır.
- Türkiye’de yükseköğretim okullaşma oranlarının OECD ülkeleri ortalamalarından düşük olduğu ve burs alan öğrenci sayılarında son yıllarda nispeten durağan bir seyir izlediği görülmektedir. Fırsat eşitliğini sağlamak ve erişim oranlarını artırmak için yükseköğretimde burs alan öğrenci sayısı artırılmalıdır.

- Gür, B. S., Çelik, Z., & Yurdakul, S. (2019). *Yükseköğretime bakış 2019: İzleme ve değerlendirme raporu*. Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- OECD. (2020). *Education at a glance 2020: OECD indicators*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Özer, M., Gür, B. S., & Küçükcan, T. (2011). Kalite güvencesi: Türkiye yükseköğretimi için stratejik tercihler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(2), 59. <https://doi.org/10.5961/jhes.2011.009>
- TÜİK. (2019). *Eğitim harcamaları istatistikleri, 2018* (Haber Bülteni Sy 30588). Türkiye İstatistik Kurumu.

BÖLÜM

ÜNİVERSİTELERİN AKADEMİK VE YENİLİKÇİLİK PERFORMANSI

GÖSTERGE G1	Türkiye'nin uluslararası akademik yayın performansı ne durumdadır?
GÖSTERGE G2	Türkiye'nin AR-GE insan kaynağı ne durumdadır?
GÖSTERGE G3	Türkiye'nin patent performansı ne durumdadır?
BÖLÜM G	Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde ilk önce Türkiye'nin akademik yayın performansına ilişkin veriler sunulacaktır. Ardından, Türkiye adresli bilimsel dergilerin uluslararası durumları incelenecektir. Ardından, Türkiye'nin Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) insan kaynağının durumu ortaya konacaktır. Son olarak, Türkiye'nin patent başvuru durumu değerlendirilecektir.

Bu göstergede, Türkiye'nin uluslararası yayın performansını ortaya koymak üzere uluslararası akademik dergileri endeksleyen Scopus ve Web of Science veri tabanlarından elde edilen veriler kullanılmıştır.

Tablo G.1.1 Scopus verilerine göre Türkiye adresli uluslararası yayın sayıları (2010-2019)

Yıl	Doküman sayısı	Atıf sayısı	Öz atıf	Doküman başına atıf	Uluslararası işbirliği payı (%)	Dünya payı (%)
2010	33.357	439.997	97.524	13,19	16,71	1,35
2011	34.964	417.479	93.772	11,94	17,15	1,33
2012	36.829	420.696	89.135	11,42	19,15	1,34
2013	40.416	391.393	86.988	9,68	19,36	1,42
2014	41.420	362.575	77.466	8,75	19,48	1,43
2015	44.550	342.776	67.975	7,69	20,35	1,55
2016	47.473	288.782	59.339	6,08	21,65	1,60
2017	44.975	191.237	42.439	4,25	23,14	1,45
2018	45.691	108.848	27.029	2,38	24,41	1,47
2019	49.930	29.044	8.897	0,58	24,96	1,47

Kaynak: Ekim 2020 SCIMAGO (2020) verileri esas alınmıştır.

Tablo G.1.1 ve Tablo G.1.2'de 2010-2019 yılları arasında sırasıyla Scopus ve Web of Science verilerine göre Türkiye adresli uluslararası yayın sayıları verilmiştir. Hem Scopus hem de Web of Science verilerine göre, Türkiye yayın sayılarında 2010-2016 arasında bir artış vardır ancak 2017'de bir düşüş yaşanmıştır. Scopus'a göre 2019'da 2016 düzeyine, Web of Science'e göre ise 2018 yılında 2016 düzeyine ulaşmıştır. Scopus'a göre Türkiye adresli uluslararası yayınların dünya içerisindeki payı 2010 yılında %1,35 düzeyinden 2016 yılında %1,60 düzeyine kadar yükselmiş ancak 2017-2019 arasında %1,45-1,47 bandına gerilemiştir. Tüm bu veriler, Türkiye'nin uluslararası akademik yayın üretimi konusunda son yıllarda hafif bir tökezleme yaşayıp yeniden artış eğilimine girdiğini göstermektedir. Ancak dünya içerisindeki pay açısından bakıldığında Türkiye'nin payının azaldığı görülmektedir. Bu durum, diğer ülkelerin yayın sayılarını daha fazla oranda artırdıkları anlamına gelmektedir (bk. G1.1.4).

Tablo G.1.2 Web of Science verilerine göre Türkiye adresli uluslararası yayın sayıları (2010-2019)

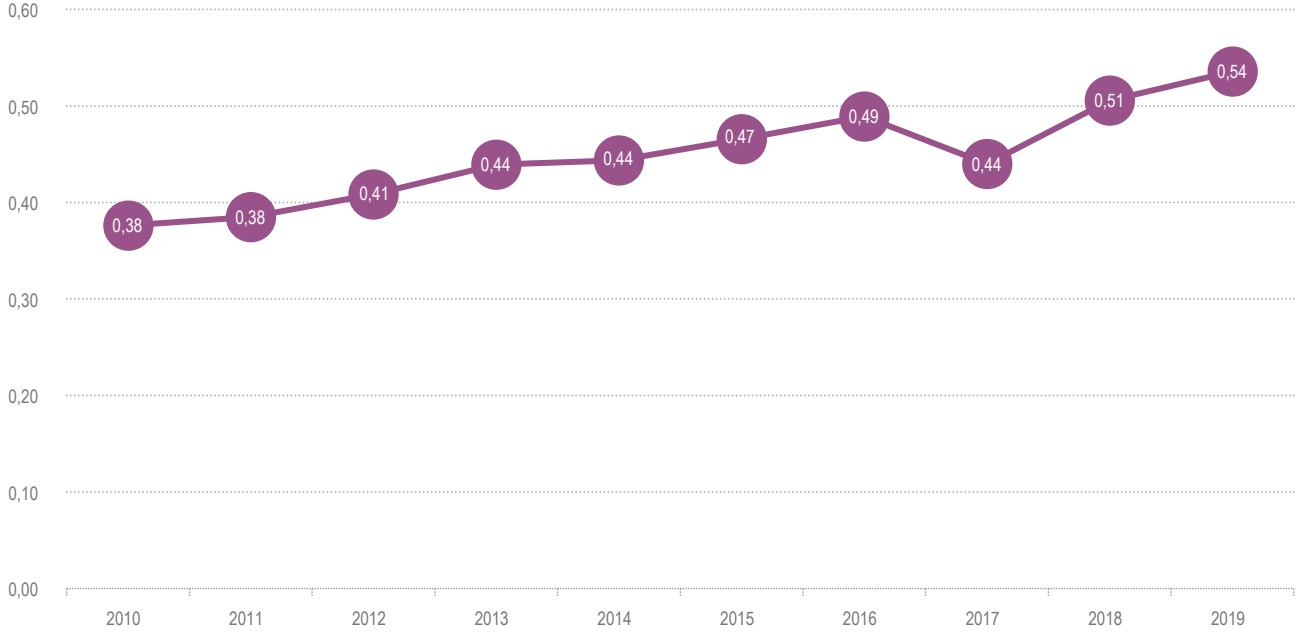
Yıl	Doküman sayısı	Makale sayısı
2010	27.739	22.603
2011	28.768	23.394
2012	30.884	25.055
2013	33.679	26.295
2014	34.461	26.935
2015	36.679	28.407
2016	39.047	30.501
2017	35.547	28.714
2018	41.471	30.203
2019	44.548	35.634

Kaynak: Ağustos 2020 tarihli Cahit Arf Bilgi Merkezi (2020) verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2010-2019 yılları arasında Web of Science verilerine göre Türkiye’de bin kişi başına düşen yayın sayısı verilmiştir. 2010 yılında bin kişi başına 0,38 olan yayın sayısı, 2016 yılında 0,49’a yükselmiş ardından 2017 yılında 0,44’e düşmüş, 2019 yılında 0,54 olmuştur. Genel olarak bakıl-

duğunda, Türkiye’nin artan nüfusuna karşın yayın sayılarında da hafif bir artış görülmektedir. Ancak Türkiye’nin yayın artış hızını daha iyi değerlendirmek için diğer ülkelerle karşılaştırmalı bir şekilde ele almak gereklidir (Tablo G.1.4).

Şekil G.1.3 Web of Science verilerine göre Türkiye’de bin kişi başına düşen yayın sayısı (2010-2019)

Kaynak: Ağustos 2020 tarihli Cahit Arf Bilgi Merkezi (2020) verileri ve TÜİK (2020) verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo G.1.4’te 2016-2019 yılları arasında Scopus verilerine göre ülkelerin toplam yayın sayılarına göre sıralamaları verilmiştir. Türkiye’nin toplam yayın sayısına göre, 2016-2019 yılları arasında önce 17., ardından 19. ve 18. olduğu görülmektedir. Aynı dönemde Rusya her yıl sıralamada bir sıra öne geçerek 13. sıradan 10. sıraya yükselmiştir. Polonya, Çin, Hindistan ve İran gibi ülkeler yayın sayılarını belirgin bir şekilde artırmış ve 2019 yılı itibarıyla sıralamalarında bir-iki sıra öne geçmişlerdir.

Aslında Türkiye 2019 yılı sıralamasında bir sıra öne geçmiştir ancak 2016 yılından 2017 yılına geçilen süreçte iki sıra geriye düştüğü için Türkiye’nin uluslararası sıralamalarda istikrarlı bir gelişme gösterdiğini söylemek henüz mümkün değildir. 2019 yılı itibarıyla Çin ilk defa toplam uluslararası yayın sayısına göre Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’ni geçmiş ve dünyada birinci sıraya yerleşmiştir.

Tablo G.1.4 Scopus verilerine göre ülkelerin toplam uluslararası yayın sayılarına göre sıralamaları (2016-2019)

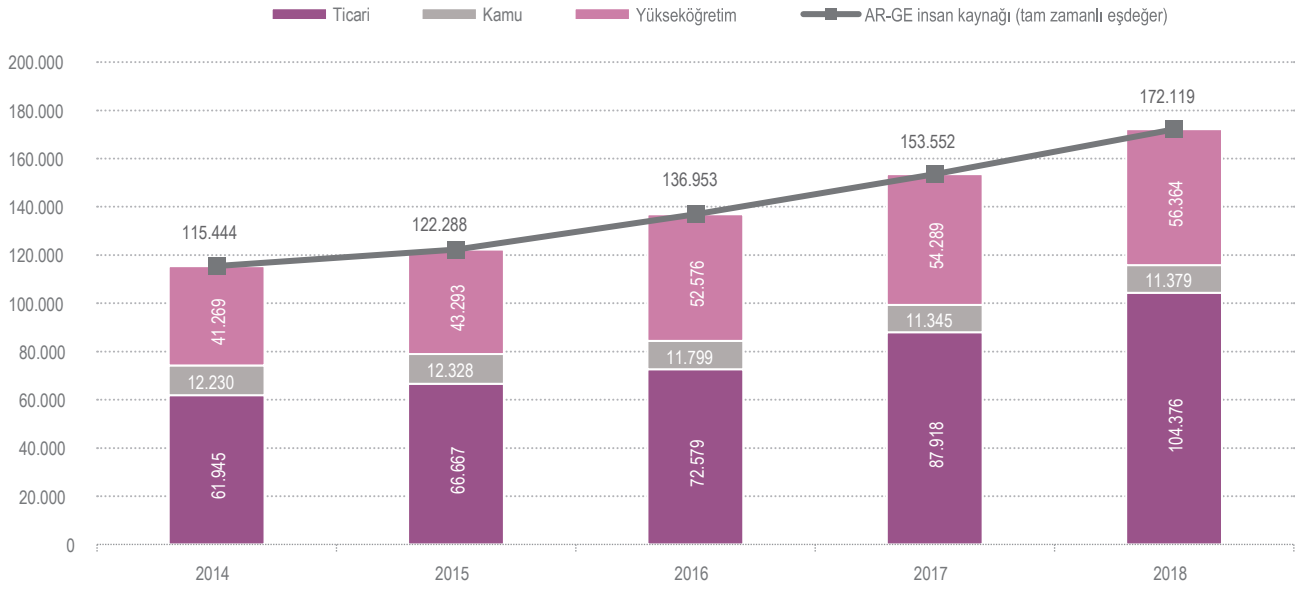
2016		2017		2018		2019	
Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra	Ülke	Sıra
ABD	1	ABD	1	ABD	1	Çin	1
Çin	2	Çin	2	Çin	2	ABD	2
Birleşik Krallık	3	Birleşik Krallık	3	Birleşik Krallık	3	Birleşik Krallık	3
Almanya	4	Almanya	4	Almanya	4	Hindistan	4
Hindistan	5	Hindistan	5	Hindistan	5	Almanya	5
Japonya	6	Japonya	6	Japonya	6	Japonya	6
Fransa	7	Fransa	7	Fransa	7	İtalya	7
İtalya	8	İtalya	8	İtalya	8	Fransa	8
Kanada	9	Kanada	9	Kanada	9	Kanada	9
Avustralya	10	Avustralya	10	Avustralya	10	Rusya	10
İspanya	11	İspanya	11	Rusya	11	Avustralya	11
Güney Kore	12	Rusya	12	İspanya	12	İspanya	12
Rusya	13	Güney Kore	13	Güney Kore	13	Güney Kore	13
Brezilya	14	Brezilya	14	Brezilya	14	Brezilya	14
Hollanda	15	Hollanda	15	Hollanda	15	İran	15
İran	16	İran	16	İran	16	Hollanda	16
Türkiye	17	İsviçre	17	Polonya	17	Polonya	17
İsviçre	18	Polonya	18	İsviçre	18	Türkiye	18
Polonya	19	Türkiye	19	Türkiye	19	İsviçre	19
İsveç	20	İsveç	20	İsveç	20	İsveç	20
Tayvan	21	Tayvan	21	Tayvan	21	Endonezya	21
Belçika	22	Belçika	22	Belçika	22	Tayvan	22
Malezya	23	Malezya	23	Malezya	23	Malezya	23
Danimarka	24	Danimarka	24	Endonezya	24	Belçika	24
Avusturya	25	Avusturya	25	Danimarka	25	Danimarka	25
Portekiz	26	Portekiz	26	Avusturya	26	Portekiz	26
Çekya	27	Çekya	27	Portekiz	27	Güney Afrika	27
Meksika	28	Meksika	28	Meksika	28	Avusturya	28
Norveç	29	Güney Afrika	29	Güney Afrika	29	Suudi Arabis-tan	29
Güney Afrika	30	Norveç	30	Çekya	30	Meksika	30

Kaynak: SCIMAGO (2020).

AR-GE faaliyetlerine ayrılan insan kaynağı, ülkelerin rekabet edebilirliğini ve araştırma performanslarını etkileyen hususlardandır. Bu bölümde, Türkiye'nin AR-GE perso-

neli sayısı açısından durumu yıllara göre ve uluslararası kıyaslamalar yapılarak ortaya konmuştur.

Şekil G.2.1 Türkiye'de sektöre göre AR-GE personeli sayılarında yaşanan değişim (2014-2018)

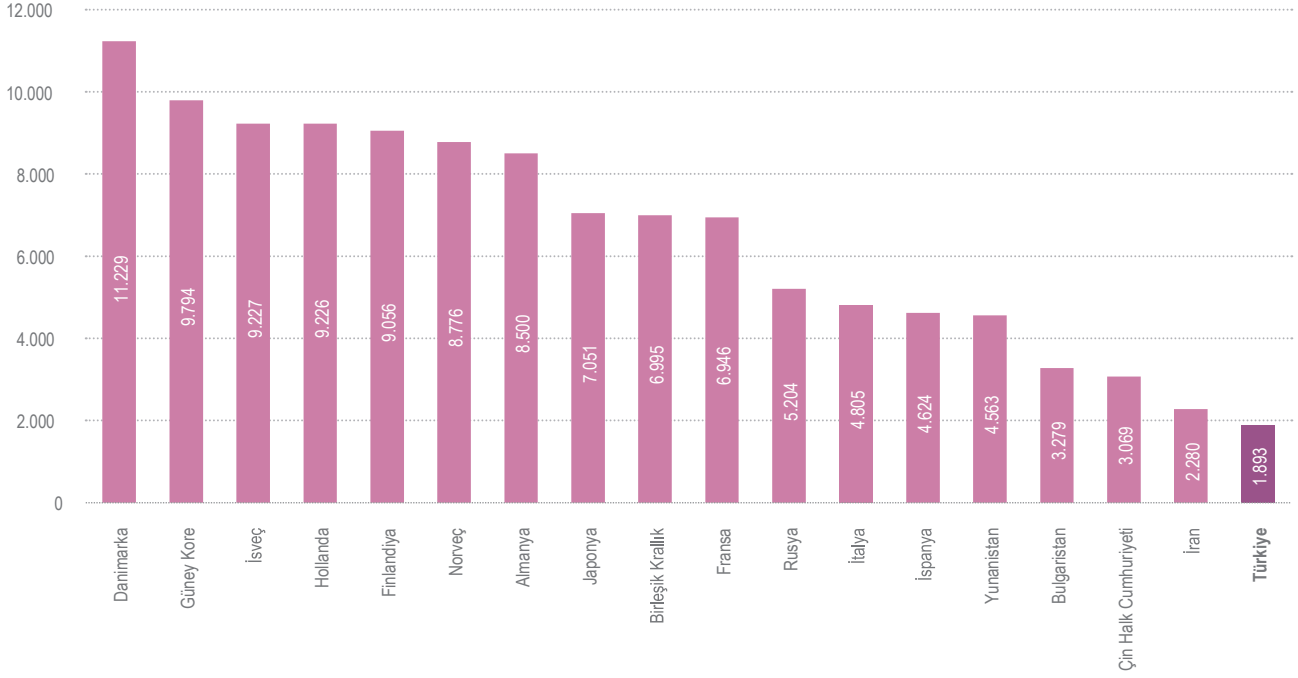
Kaynak: TÜİK (2019) Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: AR-GE personel verileri, tam zamanlı eşdeğeri (TZE) cinsinden hesaplanmıştır.

Şekil G.2.1'de 2014-2018 yılları arasında Türkiye'de sektöre göre AR-GE personeli sayılarında yaşanan değişim verilmiştir. Söz konusu dönemde Türkiye, AR-GE personeli sayısını %49 artırmıştır. 2018 yılı itibarıyla toplam 172 bin AR-GE personelinin 104 bini ticari kuruluşlarda, 56 bini yükseköğretim kurumlarında, geriye kalan 11

bini ise kamu kurumlarında çalışmaktadır. Özetle, Türkiye'nin AR-GE personel sayısı artış eğilimindedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin nüfusu dikkate alınarak yapılan uluslararası kıyaslamalar, Türkiye'deki AR-GE personel sayısının düşük olduğunu göstermektedir (bk. Şekil G.2.2).

Şekil G.2.2 Seçilmiş bazı ülkelerde milyon kişi başına düşen AR-GE personeli sayısı (2018)

Kaynak: UNESCO (2020) UIS verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Not: 2018 verilerinin olmadığı ülkeler için mevcut en güncel veri kullanılmıştır.

Şekil G.2.2'de 2018 verilerine göre seçilmiş bazı ülkelerde milyon kişi başına düşen AR-GE personeli sayısı verilmiştir. AR-GE personeli sayısı yerine milyon kişi başına düşen AR-GE personeli sayısını kullanmanın avantajı, ülkelerin nüfus büyüklüklerinin dikkate alınarak değerlendirme yapmaya izin vermesidir. Bu çerçeveden bakıldığında zaman Danimarka, Güney Kore, İsveç, Hollanda, Finlandiya, Norveç, Almanya ve Japonya gibi ülkelerde milyon kişi başına AR-GE personel sayısı yüksektir. Bu durum,

söz konusu ülkelerde AR-GE faaliyetlerinin yoğun olduğu anlamına gelmektedir. Öte yandan Türkiye'den daha büyük nüfusa sahip Çin Halk Cumhuriyeti gibi nüfus olarak çok büyük ülkelerdeki milyon kişi başına düşen AR-GE personeli sayısı, Türkiye'nin milyon kişi başına düşen AR-GE personeli sayısından yüksektir. Bütün bu veriler, Türkiye'de AR-GE faaliyet oranının veya yoğunluğunun oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

Bu gösterge altında patent başvuru sayıları açısından Türkiye'nin durumu incelenmiştir. Bu çerçevede, Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının yenilik performansı ele alınmıştır. Patent başvuru sayılarının bilimsel performansı tam olarak yansıttığı söylenemez. Ancak, patent-

li buluşların bir kısmının piyasada ürüne dönüştüğü ve yüksek ekonomik getiri sağladığı dikkate alındığında, bir ülkenin ve yükseköğretim kurumlarının yenilik performansını anlamak için patent sayılarını da değerlendirmekte fayda vardır.

Tablo G.3.1 Toplam patent başvuru sayısına göre ülke sıralamaları (2017 ve 2018)

Sıra	Ülke	Patent başvurusu (doğrudan) 2017	Patent başvurusu (doğrudan) 2018
1	Çin	1.301.293	1.457.705
2	ABD	452.553	441.819
3	Japonya	255.951	249.554
4	Güney Kore	167.527	171.753
5	Almanya	61.474	60.871
6	Rusya	26.045	27.798
7	Hindistan	20.209	22.367
8	Birleşik Krallık	19.199	18.368
9	Fransa	16.247	16.222
10	Hong Kong	13.299	15.986
11	İran	16.259	12.823
12	İtalya	9.674	9.821
13	Avustralya	9.008	9.057
14	Kanada	7.672	7.765
15	Türkiye	8.196	7.251
16	Brezilya	7.390	6.846
17	Polonya	3.998	4.269
18	Singapur	3.667	4.105
19	Meksika	4.520	3.787
20	Arjantin	3.443	3.667

Kaynak: WIPO (2020) istatistik veri tabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (Nisan 2020).

Not: PCT ulusal faz girişleri hariçtir.

Tablo G.3.1'de 2017 ve 2018 yılı toplam patent başvuru sayısına göre ülke sıralamaları verilmiştir. 2018 yılında en çok patent başvurusunu sırasıyla Çin, ABD, Japonya, Güney Kore ve Almanya yapmıştır. 2016 yılında toplam 6.548, 2017 yılında toplam 8.196 patent başvurusu ya-

pan Türkiye, 2018 yılında toplam 7.251 patent başvurusu yapmıştır. 2017 yılında Türkiye patent başvurusu sayısı itibarıyla dünyada 14. sırada yer alırken, 2018 yılında 15. sıraya gerilemiştir (ayrıca bk. Gür, Çelik ve Yurdakul, 2019).

Tablo G.3.2 Menşesine göre PCT uluslararası patent başvuru sayıları (2018 ve 2019)

Sıra	Menşei Ülke	2018	2019
1	Çin	53.349	58.990
2	ABD	56.252	57.840
3	Japonya	49.706	52.660
4	Almanya	19.883	19.353
5	Güney Kore	17.014	19.085
6	Fransa	7.914	7.934
7	Birleşik Krallık	5.641	5.786
8	İsviçre	4.568	4.610
9	İsveç	4.162	4.185
10	Hollanda	4.138	4.011
11	İtalya	3.337	3.388
12	Kanada	2.422	2.711
13	Türkiye	1.578	2.058
14	Hindistan	2.013	2.053
15	İsrail	1.898	2.006
16	Avustralya	1.825	1.768
17	Finlandiya	1.836	1.655
18	İspanya	1.409	1.513
19	Danimarka	1.443	1.452
20	Avusturya	1.475	1.444
-	Diğer ülkeler	10.912	11.298
-	Toplam	252.775	265.800

Kaynak: WIPO (2020) istatistik veri tabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (Nisan 2020).

2018 ve 2019 yılları için menşesine göre PCT uluslararası patent başvuru sayıları Tablo G.3.2'de verilmiştir. Ülkelerin yenilik performanslarını karşılaştırmak için patent ve Patent İşbirliği Antlaşması (PCT: Patent Cooperation Treaty) başvuru sayıları bir veri olarak kullanılabilir. PCT, buluş sahibinin buluşunu başka ülke veya ülkelerde koruma altına almasına imkân sağlayan bir düzenlemedir (TÜRKPATENT, 2019). Buluş sahibi, PCT sayesinde üye ülkelerin tamamında geçerli olan ve patent başvuru sırasında istenen bir araştırma raporu düzenleme imkanına sahiptir. Bu sayede, daha hızlı ve ekonomik olarak buluşun istenilen üye ülkelerde koruma (patent) altına alın-

ması mümkündür. Tablo F.5.2'ye göre, 2018 yılında en çok PCT başvurusu, sırasıyla Çin, ABD ve Japonya menşelidir. 2018-2019 yılları arasında her üç ülke de PCT sayılarını artırmış ancak Çin en çok artıran ülke olmuş ve toplam sayıda ABD'nin önüne geçmiştir. Türkiye menşeli PCT başvurusu da 2017-2018 arasında 1.251'den 1.578'e, 2018-2019 yılları arasında ise 1.578'den 2.058'e yükselmiştir (ayrıca bk. Gür, Çelik ve Yurdakul, 2019). Ancak, bu sayıyla Türkiye, kendisinden daha küçük olan İsviçre, İsveç, Hollanda ve Kanada gibi ülkelerin gerisindedir. Bununla birlikte Türkiye, kendisinden nüfus olarak daha büyük olan Hindistan'ın önündedir.

Tablo G.3.3 PCT uluslararası patent başvuru sayısına göre seçilmiş kurumların dünya sıralaması (2019)

Sıra 2019	Başvuran kurum	Ülke	PCT başvurusu 2019
1	Huawei	Çin	4.411
2	Mitsubishi	Japonya	2.661
3	Samsung	Güney Kore	2.334
4	Qualcomm	ABD	2.127
5	Oppo	Çin	1.927
6	BOE	Çin	1.864
7	Ericsson	İsveç	1.698
8	Ping An	Çin	1.691
9	Bosch	Almanya	1.687
10	LG	Güney Kore	1.646
46	Kaliforniya Üniversitesi	ABD	470
93	Tsinghua Üniversitesi	Çin	265
105	Shenzhen Üniversitesi	Çin	247
108	Massachusetts Teknoloji Enstitüsü	ABD	230
164	Güney Çin Teknoloji Üniversitesi	Çin	164
169	Texas Üniversitesi	ABD	161
188	Dalian Teknoloji Üniversitesi	Çin	141
191	Harvard Üniversitesi	ABD	140
200	Seoul National Üniversitesi	Güney Kore	136
207	Stanford Üniversitesi	ABD	132
100	Arçelik	Türkiye	253
711	Sanovel İlaç Sanayi	Türkiye	38
1020	Aselsan	Türkiye	26
1343	Ford	Türkiye	20
1343	Medipol Üniversitesi	Türkiye	17
1491	Dokuz Eylül Üniversitesi	Türkiye	15
1683	Türkcell	Türkiye	15
1683	Montero Gıda	Türkiye	15
1683	Eczacıbaşı	Türkiye	15
1790	Yeditepe Üniversitesi	Türkiye	14
1790	Tofaş	Türkiye	14
2060	Atatürk Üniversitesi	Türkiye	12
2246	Vestel	Türkiye	11
2246	Sanko Tekstil	Türkiye	11
2246	TUBITAK	Türkiye	11
2448	Kordsa Teknik	Türkiye	10
2448	Kırpart Otomotiv	Türkiye	10
2448	Hema Endüstri	Türkiye	10

Kaynak: WIPO (2020) istatistik veri tabanı kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (Nisan 2020).

Not: Tabloda Türkiye için sadece 10 ve üzerinde başvuruya sahip kurumlara yer verilmiştir.

2019 yılı için PCT uluslararası patent başvuru sayısına göre seçilmiş kurumların dünya sıralamaları Tablo G.3.3'te verilmiştir. Genel olarak bakıldığında en çok patenti küresel elektronik ve otomobil firmalarının (Huawei, Mitsubishi, Samsung, Qualcomm) aldığı görülmektedir. Yükseköğretim kurumları açısından bakıldığında en çok patent alan kurumların başında ABD ve Çin üniversiteleri (ör. Kaliforniya Üniversitesi, Tsinghua Üniversitesi, Shenzhen Üniversitesi, MIT) gelmektedir. Türkiye'de Arçelik,

Sanovel, Askerî Elektronik Sanayi (ASELSAN) ve Ford gibi şirketler en çok PCT başvurusuna sahip kurumlardır. Türkiye'deki üniversitelerinin durumlarına bakıldığında, 2017'de sadece iki üniversitenin, 2018'de sadece bir üniversitenin, 2019'da ise dört üniversitenin 10 ve üzerinde PCT başvurusu yaptığı görülmektedir (ayrıca bk. Gür, Çelik ve Yurdakul, 2019). 10 ve üzeri PCT başvurusuna sahip üniversite sayısının Türkiye'de oldukça düşük olduğu görülmektedir.

- Yükseköğretim ve AR-GE'ye yapılan yatırımların sosyal refah ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri olması dolayısıyla ülkeler arasında yükseköğretim ve AR-GE alanlarında büyük bir yarış söz konusudur. Türkiye adresli uluslararası yayın ve patent sayılarında genel bir artış eğilimi gözlenmektedir.
- Türkiye'nin mevcut doktoralı araştırmacı ve akademisyen sayıları ile uluslararası alanda rekabet etmesi mümkün görünmemektedir. Türkiye'nin AR-GE kapasitesini geliştirmesi ve uluslararası yayın ve patent sayılarını artırması için araştırmacı sayısının artırılması elzemdir. Bunun için uluslararası yayın teşviklerinin ve akademik personelin ortalama uluslararası yayın sayılarının artırılması gereklidir. Uluslararası araştırmacı ve akademisyenlerin Türkiye'de çalışmalarını teşvik için çalışma koşulları cazip hale getirilmelidir.

- Cahit Arf Bilgi Merkezi. (2020). *Cahit Arf bilgi merkezi*. TÜBİTAK ULAKBİM Cahit Arf Bilgi Merkezi. <https://cabim.ulakbim.gov.tr/>
- Gür, B. S., Çelik, Z., & Yurdakul, S. (2019). *Yükseköğretime bakış 2019: İzleme ve değerlendirme raporu*. EBSAM.
- SCIMAGO. (2020). *Scimago journal & country rank*. <http://www.scimagojr.com/>
- TÜİK. (2019). *Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması, 2018*. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/tr/display-bulletin/?bulletin=arastirma-gelistirme-faaliyetleri-arastirmasi-2018-30572>
- TÜİK. (2020). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2019*. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/tr/display-bulletin/?bulletin=adrese-dayali-nufus-kayit-sistemi-sonuclari-2019-33705>
- TÜRKPATENT. (2019). Türk Patent ve Marka Kurumu. <http://www.turkpatent.gov.tr>
- UNESCO. (2020). *UNESCO Institute for Statistics*. <http://data.uis.unesco.org/>
- WIPO. (2020). *Intellectual property statistics*. World Intellectual Property Organization. <https://www.wipo.int/ipstats/en/index.html>

Yükseköğretime Bakış

İZLEME VE DEĞERLENDİRME RAPORU

2020

Eğitim-Bir-Sen Genel Merkezi

Zübeyde Hanım Mahallesi Sebze Bahçeleri Caddesi No: 86 Kat: 14-15-16 Balgat/ANKARA

Tel: (0312) 231 23 06 - Faks: (0312) 230 65 28

www.ebs.org.tr

facebook.com/egitimbirsen

twitter.com/egitimbirsen